MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

MYKOLO ROMERIO TEISĖS MOKYKLA

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

DOVILĖ VITKAUSKAITĖ

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SISTEMA LIETUVOJE IR EUROPOS SĄJUNGOS ŠALYSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Doc. dr. Rokas Uscila

Vilnius, 2019

TURINYS

ĮVADAS 3

I. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ NUSIKALTIMŲ AUKŲ TEISIŲ APSAUGĄ, PAGALBOS IR PARAMOS SISTEMĄ, ANALIZĖ 8

1.1. Europos Sąjungos teisės aktai 8

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai. 18

II. NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SISTEMA LIETUVOJE 29

2. 1. Nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų spektras ir paslaugas teikiančių institucijų, organizacijų veikla 29

2. 2. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo problematika 42

III. EUROPOS SĄJUNGOS ŠALYSE VEIKIANTYS NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SISTEMOS MODELIAI 46

3. 1. Latvija 46

3. 2. Estija 53

3. 3. Vokietija 58

IV. EMPIRINIS TYRIMAS. POLICIJOS VEIKLA NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SRITYJE. 64

4. 1. Tyrimo metodologija 64

4. 2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas 65

4. 2. 1. Tyrimo rezultatai 65

4. 2. 2. Tyrimo rezultatų aptarimas 82

IŠVADOS 86

PASIŪLYMAI 89

LITERATŪRA 90

ANOTACIJA 102

ANOTATION 103

SANTRAUKA 104

SUMMARY 105

PRIEDAI 106

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 115

ĮVADAS

Tiriama problema. Kai asmuo tampa nusikaltimo auka, tai ne visada yra vienkartinė problema patiriant tam tikrą žalą, kuri, iš pirmo žvilgsnio, gali atrodyti be didesnių kliūčių atkuriama. Buvimas nusikaltimo auka daugumai gali sukelti ilgalaikes pasekmes: nesibaigiantį stresą, fizinius skausmus, gali tekti išgyventi rimtą psichologinę krizę. Nusikaltimas paliečia ne tik nusikaltimo auka tapusį asmenį, bet ir jo artimuosius, draugus, aplinką, kurioje jis gyvena. Todėl teisėsauga turi ne tik laikytis teisinių procedūrų, bet ir elgtis supratingai nusikaltimo aukos atžvilgiu, sukelti kuo didesnį pasitikėjimą, kad proceso metu auka jaustųsi saugi. Tai ne tik teisingumo vykdymas, bet ir pagalba nukentėjusiajam greičiau įveikti nusikaltimo sukeltas pasekmes.

Vienas pagrindinių veiksnių, galinčių sumažinti nusikaltimo sukeltą stresą, yra suprantama ir prieinama informacija apie tai, ką daryti toliau, kaip vyks tyrimas ir kokią pagalbą galima gauti. Sunku įsivaizduoti kryptingą, sisteminį pagalbos nusikaltimų aukoms formavimą, taip pat pagalbos tinkamumą, veiksmingumą, be pilnaverčio viktimologinės situacijos matymo. Paskutinio Lietuvoje atlikto viktimologinio tyrimo duomenimis, 28 % respondentų 2011 m. nukentėjo nuo nusikalstamos (-ų) veikos (-ų). Palyginus šio tyrimo ir to paties laikotarpio registruotos nukentėjusiųjų statistikos duomenis, paaiškėjo, kad viktimizacijos lygis 21 kartą didesnis už oficialiai registruotų nukentėjusių asmenų skaičių.[1] Pastaruoju metu Lietuvoje viktimologiniai tyrimai neatliekami, apsiribojama oficialia ikiteisminio tyrimo įstaigų renkama statistika apie nukentėjusiuosius, kuri sistemiškai neanalizuojama.

Nusikaltimų aukų paslaugų sistemą Lietuvoje sudaro teisėsaugos institucijų, nevyriausybinių organizacijų, savivaldos sektoriaus, sveikatos priežiūros įstaigų, draudimo firmų ir kitų institucijų visuma, kurių bendras tikslas – teikti pagalbą nusikaltimų aukoms. Kadangi nusikaltimo auka tapęs asmuo dažniausiai susiduria su keliomis institucijomis, todėl tarp jų būtinas bendradarbiavimas. Tačiau dažniausiai bendradarbiavimas pasireiškia tik pavieniais atvejais ar įgyvendinant atskiras programas, pvz., nusikalstamumo prevencijos srityje, o nuolatinio bendradarbiavimo, informacijos kaitos itin stinga.

Nuo nusikaltimo nukentėjęs asmuo, pirmiausia, susiduria su policija, ikiteisminio tyrimo pareigūnais ir su ikiteisminį tyrimą kuruojančiais prokurorais. Kadangi iškart po nusikaltimo nukentėjusysis yra itin pažeidžiamas, policijos pareigūnams tenka sudėtingas ir atsakingas vaidmuo: jie gali švelninti traumos išgyvenimą arba jį reikšmingai sustiprinti ir

[1] Alfredas Kiškis ir kt., „Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos“, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 420.

sukelti antrinę viktimizaciją. Todėl pagrindiniai policijos uždaviniai yra „žmogaus teisių ir laisvių apsauga, gyventojų turto, viešosios tvarkos ir visuomeninės rimties apsauga, nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencija, neatidėliotinos pagalbos teikimas asmenims, kai ji būtina dėl jų fizinio ar psichinio bejėgiškumo, taip pat asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, kitų teisės pažeidimų, stichinių nelaimių ar veiksmų.“[2]

Stiprinant nusikaltimų aukų teisinę, socialinę padėtį ne tik nacionaliniu, bet ir Europos Sąjungos lygmeniu, yra keičiamas ir teisinis reguliavimas. 2012 m. priimta „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai“[3] (toliau – Nusikaltimų aukų direktyva) nusikaltimų aukų teisių apsaugos srityje nustatė vienodus minimalius standartus, privalomus visoms Europos Sąjungos šalims. Šios direktyvos tikslas – užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą bei galėtų dalyvauti baudžiamajame procese. Lietuva buvo įpareigota Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę perkelti iki 2015 m. lapkričio 16 d., kaip ir kitos Europos Sąjungos valstybės narės. Perkėlus šią direktyvą į nacionalinę teisę, ne kartą buvo keistas ar papildytas ir Lietuvos Respublikos teisinis reguliavimas.

Tačiau norint tinkamai padėti nusikaltimų aukoms, labai svarbu išanalizuoti ir įvertinti, kaip pagalbos ir paramos sistema atitinka direktyvoje įtvirtintas nuostatas. Kita vertus, iki šiol dar nebuvo nagrinėta, kaip policijos pareigūnai, teikdami pagalbą nusikaltimų aukoms, įgyvendina direktyvoje suformuluotus imperatyvus. Šios aplinkybės lėmė temos pasirinkimą, jos išsamaus nagrinėjimo būtinumą.

Baigiamojo darbo aktualumą lemia tai, kad pastaruoju metu vis dažniau iškyla į viešumą situacijų, kai dėl netinkamų policijos pareigūnų veiksmų, supratimo stokos, bendravimo, ypač su nusikaltimų aukomis, atsiranda skaudžių padarinių, kurie sukrečia visuomenę, blogina policijos įvaizdį. Todėl labai svarbu išanalizuoti ir įvertinti, ar policijos pareigūnai nuo pirmo jų kontakto su auka ir tolesnio bendravimo baudžiamojo proceso metu suteikia visą informaciją, bendrauja pagarbiai, palaiko, padeda suprasti ir būti suprastoms, kaip nustatyta Nusikaltimų aukų direktyvoje. Remiantis tuo, baigiamajame darbe bus akcentuojamas būtent policijos vaidmuo pagalbos nusikaltimų aukoms srityje, skiriant didesnį dėmesį Nusikaltimų aukų direktyvai bei Lietuvos Respublikos teisiniam reguliavimui.

Darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Užsienio autorių (H. von Hentig, B. Mendelsohn, R. Elias, Z. P. Šeparovič) dėmesio centre nusikaltimų aukos

[2] „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“. Valstybės žinios, 2000-10-27, Nr. 90-2777. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CA89372D00AA/asr

[3] 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/ALL/?uri=CELEX:32012L0029

atsidūrė palyginti seniai. Jų moksliniai darbai datuojami nuo 1940 m.[4] Įvairiomis viktimologijos temomis, įskaitant ir nagrinėjama tema, Lietuvoje domėjosi G. Babachinaitė, R. Uscila, I. Michailovič, A. Kiškis ir kiti teisės mokslininkai. G. Babachinaitė, analizavusi nusikaltimų aukų teisinę padėtį, teigė, kad „turėtų būti sukurtas specialus mechanizmas prižiūrėti, kaip įgyvendinama nusikaltimų aukų teisinė apsauga.“[5] R. Uscila 2007 m. nurodė, kad „pagalbos ir paramos sistema nusikaltimo aukoms yra neveiksminga ir ją net klaidinga vertinti kaip sistemą“,[6] kad „būtinas sisteminis požiūris į nusikaltimų aukų problemų sprendimą, būtina skatinti nusikaltimų aukų teisinį švietimą.“[7] Taip pat ir I. Michailovič teigė, kad „praktiškai kai kurios pagalbos aukoms formos nėra visiškai prieinamos visoms aukoms, todėl ši kryptis turėtų būti prioritetinė.“[8] A. Kiškis teigė, kad „siekiant sumažinti neregistruoto nusikalstamumo dalį reikia didinti pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis gerinant jų aprūpinimą, keliant kvalifikaciją ir orientuojant į pagalbą visuomenei.“[9] Keičiantis tiek Lietuvos, tiek visos Europos teisiniam reguliavimui nusikaltimų aukų teisių apsaugos ir paramos srityje, manytina, kad situacija pasikeitė. Iki šiol nebuvo atliktas mokslinis tyrimas, kuriame būtų vertinama policijos pareigūnų veikla nusikaltimų aukų paslaugų srityje, žinant, kad policija dažnai būna pirma institucija, su kuria susiduria nusikaltimo auka tapęs asmuo. Todėl šis baigiamasis darbas padės atskleisti vyraujantį teisėsaugos požiūrį į nusikaltimo aukas. Taip pat baigiamajame darbe išanalizuotas nusikaltimų aukų paslaugų sistemos Lietuvoje atitikimas Nusikaltimo aukų direktyvos reikalavimus, atkreipiant dėmesį į šios sistemos problematiką.

Baigiamojo darbo reikšmė. Baigiamajame darbe atlikta nusikaltimų aukų paslaugų sistemos Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse analizė, esminių skirtumų išsiaiškinimas, policijos pareigūnų darbo vertinimas šioje srityje padės atskleisti probleminius aspektus, kurie apsunkina kokybiškos pagalbos teikimą nusikaltimų aukoms.

Darbo išvados ir rekomendacijos gali būti naudingos teisėsaugos institucijoms, kitoms įstaigoms ir organizacijoms, siekiant suteikti kokybišką pagalbą nusikaltimų aukoms.

---

[4] John P. J. Dussich, „The Evolution of International Victimology and Its Current Status in the World Today“, *Journal of Victimology*, (2012): 48-52, žiūrėta 2019 kovo 1 d., https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/5774195.pdf

[5] Genovaitė Babachinaitė et al, „Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje“ (Vilnius:DEIVA, 1999), 85, http://elibrary.lt/resursai/NPLC/ivairus/lit4_1.pdf

[6] Rokas Uscila, „Socialinių ir teisinių paslaugų teikimo nukentėjusiems asmenims probleminiai aspektai“. *Pedagogika* 87 (2007): 154-155.

[7] Rokas Uscila, „Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: padėties vertinimas“, *Jurisprudencija*, t. 59(51), (2004):10, http://elibrary.lt/resursai/NPLC/ivairus/lit39.pdf

[8] Ilona Michailovič, *Viktimologijos raida ir perspektyvos* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007),75, http://tid.teisineliteratura.lt/dok/VIKTIMOLOGIJA.pdf

[9] Alfredas Kiškis, „Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika?,“*Jurisprudencija*,t. 11(113) (2008):121.

Darbo tikslas – išanalizuoti esamą nusikaltimų aukų paslaugų sistemą Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse, išskirti jos funkcionavimo probleminius aspektus, pateikti pasiūlymus sistemos tobulinimui.

Tyrimo objektas - nusikaltimų aukų paslaugų sistema Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse, policijos pareigūnų veikla nusikaltimų aukų paslaugų srityje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius nusikaltimų aukų teisių apsaugos, pagalbos ir paramos sistemą.
2. Išanalizuoti nusikaltimų aukų paslaugų sistemos modelius Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse, juos palyginti, išsiaiškinti esminius skirtumus.
3. Atlikti empirinį tyrimą, siekiant įvertinti policijos pareigūnų veiklą nusikaltimų aukų paslaugų srityje.

Tyrimo metodika. Dedukcijos metodo pagalba buvo objektyviai stebima nusikaltimų aukų paslaugų sistema kaip reiškinys, o stebėjimo pagrindu, turint idėją, iškelta tyrimo hipotezė. Dokumentų analizės metodu buvo renkami ir analizuojami Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys nusikaltimų aukų teisių apsaugą, pagalbos ir paramos sistemą. Abstrakcijos metodo pagalba iš analizuojamų šaltinių išskiriami svarbiausi aspektai, tiesiogiai susiję su nagrinėjama tema. Lyginamasis istorinis metodas naudojamas analizuojant ir tiriant reiškinius, susijusius su baigiamojo darbo objektu ir nagrinėjama tema. Duomenų analizės metodas pasitelkiamas analizuojant statistinius, viktimologinių tyrimų, institucijų veiklos ataskaitų duomenis. Sisteminės analizės metodo pagalba analizuojama nusikaltimų aukų paslaugų sistema Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse, o lyginimo metodu išskiriami Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse veikiantys nusikaltimų aukų paslaugų sistemos modelių panašumai ir skirtumai. Apibendrinimo metodas naudojamas tikslinant, sisteminant įvairiais šaltiniais gautus duomenis, juos aprašant, darbo gale pateikiant išvadas. Empirinis (anketinis) metodas panaudotas atliekant tikslinės respondentų grupės – policijos pareigūnų, apklausą. Indukcijos metodu tikrinama dedukcijos metodo pagalba iškelta hipotezė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadinė dalis ir keturi skyriai. Pirmasis skyrius apima Europos Sąjungos ir Lietuvos nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių nusikaltimų aukų teisių apsaugą, pagalbos ir paramos sistemą, analizę. Antrajame skyriuje analizuojama Lietuvoje egzistuojanti nusikaltimų aukų paslaugų sistema: pateikiamas nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų spektras ir paslaugas teikiančių institucijų, organizacijų veikla, tarpinstitucinio bendradarbiavimo nusikaltimų aukų paslaugų srityje problematika. Trečioje dalyje analizuojami

pasirinktose Europos Sąjungos šalyse veikiantys nusikaltimų aukų paslaugų sistemos modeliai. Ketvirtame skyriuje pateikiama policijos pareigūnų apklausos duomenų analizė. Darbo gale pateikiamos išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, santrauka bei anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

Ginamieji teiginiai:

1. Lietuvoje egzistuojanti nusikaltimų aukų paslaugų sistema materialiuoju aspektu neveiksminga, orientuota į pažeidžiamiausias aukų grupes, tik iš dalies atitinka Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas.

2. Policijos pareigūnai nėra pakankamai parengti atliepti aukų poreikius Nusikaltimų aukų direktyvos įgyvendinimo kontekste.

I. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ NUSIKALTIMŲ AUKŲ TEISIŲ APSAUGĄ, PAGALBOS IR PARAMOS SISTEMĄ, ANALIZĖ

Ši baigiamojo darbo dalis skirta Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių nusikaltimų aukų teisių apsaugą, pagalbos ir paramos sistemą, analizei.

1.1.Europos Sąjungos teisės aktai

1983 m. „Europos konvencija dėl kompensacijų asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų“[10] (toliau – Konvencija), valstybėms numato pareigą kompensuoti tyčiniais smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą. Konvencijos pirmojoje dalyje, kurioje nustatyti pagrindiniai kompensacinių sistemų principai, numatoma, kad “jei neįmanoma visiška kompensacija iš kitų šaltinių, valstybė kompensaciją teikia:

- aukoms, kurios patyrė rimtų sveikatos sutrikdymų ar kūno sužalojimų dėl tyčinio smurtinio nusikaltimo;
- mirusių dėl tokio nusikaltimo aukų išlaikytiniams.”[11]

Kompensacija priklauso tokiems asmenims net ir tuomet, jei kaltininkas negali būti surastas ar nubaustas.

Konvencijoje teigiama, kad kompensaciją išmoka ta valstybė, kurioje buvo padaryta nusikalstama veika, teisę į kompensaciją turi tos valstybės piliečiai ir nuolat joje gyvenantys kitų valstybių narių piliečiai. Kompensacija bent jau minimaliai turi apimti atlyginimo praradimą dėl netekto darbingumo, gydymosi ar laidojimo išlaidas. Aukų išlaikytiniams – prarastas išlaikymo išlaidas. Taip pat Konvencijoje numatyti atvejai, kada kompensacija sumažinama ar neteikiama, pvz., dėl pareiškėjo geros finansinės situacijos, aukos ar pareiškėjo elgesio prieš, po ar nusikaltimo metu arba dėl požiūrio į skriaudą ar mirtį, aukos ar pareiškėjo dalyvavimo organizuotame nusikaltime ar jų narystės organizacijoje, kuri daro smurtinius nusikaltimus, jei kompensacijos išmokėjimas prieštarautų teisingumo principams ar viešajai tvarkai.

Konvencijos priėmimo metu dalis Europos valstybių jau turėjo valstybės kompensacijos fondus (pvz., Didžioji Britanija net nuo 1964 m.).[12]

---

[10] Europian Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, Strasbourg, 24.XI.1983, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://rm.coe.int/1680079751

[11] *Ibid*.

[12] Michailovič, *supra note* 8: 41, http://tid.teisineliteratura.lt/dok/VIKTIMOLOGIJA.pdf

Pažymėtina, kad Konvencija atsirado jau egzistuojant kompensacijos sistemai kai kuriose Vakarų Europos valstybėse, kuriose kompensacijos praktika iš esmės atitiko Konvencijoje nustatytą sistemą. Konvencijoje įtvirtinti tam tikri minimalūs standartai kuriant kompensacines sistemas, todėl realizuojant dokumente numatytą tikslą – sukurti valstybės kompensacijos aukoms mechanizmą, Konvencija negali siūlyti pernelyg brangių priemonių ir metodų.[13]

Paminėtina „Europos Tarybos Ministrų komiteto 1985 m. Rekomendacija R(85) dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese“[14] (toliau – Rekomendacija), numatanti, kad pagrindinė baudžiamojo proceso funkcija – nukentėjusiojo poreikių tenkinimas bei jo interesų apsauga. Rekomendacijoje nurodoma, kad policijos pareigūnai turi būti rengiami elgtis su nukentėjusiaisiais, remiantis simpatijos, konstruktyvumo ir nuraminimo metodais. Taip pat policija privalo informuoti auką apie galimybes gauti iš nusikaltėlio žalos atlyginimą ar valstybės kompensaciją. Klausimas dėl nusikaltėlio patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sprendžiamas kartu su nukentėjusiuoju aptariant kompensaciją, taip pat nagrinėtinos ir mediacijos/sutaikymo galimybės.

Rekomendacijoje siūloma valstybėms narėms skatinti ir remti tyrimus dėl nukentėjusiųjų padėtį reglamentuojančių nuostatų veiksmingumo, ištirti teisės normas dėl nusikaltimų aukų, mediacijos/sutaikymo galimybių.

Šios Rekomendacijos, kaip ir anksčiau darbe analizuotos Konvencijos nuostatos, atspindi minimalius standartus kuriant kompensacines sistemas nukentėjusiųjų teisių apsaugos srityje.[15]

Svarbi 1985 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos „Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms deklaracija“ (toliau – Deklaracija),[16] kurios I-oji dalis skirta nusikaltimų aukoms, II-oji skirta piktnaudžiavimo valdžia aukoms. Joje pirmiausia pateikiamos nusikaltimo aukos ir piktnaudžiavimo valdžia aukos definicijos. Pagal Deklaraciją „nusikaltimų aukos – tai asmenys, kurie individualiai ar kolektyviai patyrė žalą, įskaitant fizinę ar psichinę, emocines kančias, materialinę žalą ar kitokį esminį jų pagrindinių teisių pažeidimą dėl veikimo ar neveikimo, kuris yra galiojančių valstybių narių nacionalinių

[13] Michailovič, *supra note* 8: 41-42.

[14] Raimundas Jurka, Svetlana Meličenko, Irma Randakevičienė, *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje* (Vilnius: Eugrimas, 2006),47.

[15] Michailovič, *op. cit.*, 43.

[16] Declaration of Basic Principles of Justine for Victims of Crime and Abuse of Power, General Assembly, A/RES/40/34, žiūrėta 2019 kovo 26 d., http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm

baudžiamųjų įstatymų, tarp jų ir įstatymų draudžiančių nusikalstamą piktnaudžiavimą valdžia pažeidimas.“[17]

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Deklaraciją į aukos sąvoką tam tikrais atvejais įeina ir aukos artimieji giminaičiai bei išlaikytiniai, taip pat asmenys, kurie padėjo aukai sunkioje padėtyje ar siekė užkirsti kelią viktimizacijai ir dėl to patyrė žalą.

Pagal Deklaraciją „piktnaudžiavimo valdžia aukos – asmenys, kurie individualiai ar kolektyviai patyrė žalą, įskaitant fizinę ar psichinę žalą, emocines kančias, materialinę žalą ar kitokį esminį jų pagrindinių teisių pažeidimą dėl tokio veikimo ar neveikimo, kuris nepažeidžia nacionalinių baudžiamųjų įstatymų, bet yra tarptautiniu lygiu pripažintų žmogaus teisių pažeidimu.“[18]

Kaip matyti, sąvokos skiriasi tik tuo, kad nusikaltimų aukų atveju – tai nacionalinių baudžiamųjų įstatymų pažeidimas, o piktnaudžiavimo valdžia aukų atveju – žmogaus teisių pažeidimas tarptautiniu lygmeniu, t. y. sąvokos skiriasi pagal viktimizacijos šaltinį.

Deklaracijoje įtvirtinta aukų teisė – galimybė siekti teisingumo ir teisingas traktavimas. Tai reiškia, kad aukos turėtų būti traktuojamos su gailesčiu ir pagarba jų orumui. Aukos turi teisę naudotis teisingumo mechanizmais ir galimybę gauti žalos atlyginimą pagal nacionalinius įstatymus. Konkretizuojant šį teiginį, Deklaracijoje įtvirtintos nuostatos, kad aukoms siekiant gauti žalos atlyginimą, valstybės narės turi įdiegti tokius mechanizmus, kad aukos šia teise galėtų pasinaudoti be didelių finansinių, biurokratinių ar kitokių barjerų.

Teisė į restituciją Deklaracijoje įtvirtinama nuostata, kad „teisės pažeidėjai ar už juos atsakingi asmenys privalo atlikti teisingą restituciją aukoms, jų šeimoms ar išlaikytiniams, kuri privalo apimti:

- nuosavybės gražinimą ar atlyginimą už padarytą žalą;
- kompensaciją už išlaidas, patirtas dėl viktimizacijos;
- teisių atkūrimą.”[19]

Jeigu auka kompensacijos negali gauti iš kaltininko ar kito šaltinio, teisę gauti valstybės kompensaciją turi:

1) aukos, kurios dėl sunkių nusikaltimų patyrė žymių kūno sužalojimų ar kitaip smarkiai buvo pabloginta jų fizinė ar psichinė sveikata;

2) šeimos, ypač išlaikytiniai asmenų, kurie mirė ar tapo fiziškai ar protiškai neįgalūs dėl tokios viktimizacijos.

[17] Michailovič, *op. cit.*, 43-44.
[18] Michailovič, *supra note* 8: 44.
[19] *Ibid.*, 44.

Deklaracijoje įtvirtinta dar viena aukų teisė – gauti pagalbą, kuri siejama su būtina materialia, medicinos, psichologine ir socialine pagalba iš valstybinių, savanoriškų, bendruomeninių bei vietinių organizacijų. Čia nurodyta, kad aukos turėtų būti informuotos apie valstybėje teikiamas socialines ir medicinines paslaugas, turėti galimybes prie šių paslaugų lengvai prieiti. Be to, policija, teisėsaugos institucijos, sveikatos apsaugos, socialinės tarnybos ir kitas susijęs personalas šioje srityje turėtų būti apmokomi, kad jie suvoktų aukų poreikius, siekiant užtikrinti tinkamą ir greitą pagalbą.

2004 m. buvo priimta speciali priemonė dėl finansinės kompensacijos nusikaltimų aukoms – „Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2004/80/EB dėl kompensacijų nusikaltimų aukoms“[20] (toliau – Direktyva 2004/80/EB). Jos tikslas buvo užtikrinti, kad kiekvienoje Europos Sąjungos šalyje būtų nacionalinė sistema, garantuojanti teisingą ir tinkamą valstybinę kompensaciją smurtinių tyčinių nusikaltimų aukoms.

Direktyvoje 2004/80/EB numatyta bendradarbiavimo sistema tarp valstybių narių, kuri palengvina nusikaltimų aukoms gauti kompensaciją, nepriklausomai nuo to, kurioje Europos Sąjungos šalyje buvo padarytas nusikaltimas. Ši sistema veikia pagal Europos Sąjungos šalių kompensacijų smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų atitinkamose jų teritorijoje, aukoms schemas.

Direktyvoje 2004/80/EB numatyti du svarbūs elementai:

1) reikalaujama, kad visos Europos Sąjungos šalys numatytų kompensacijų smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų atitinkamose jų teritorijose, aukoms schemas. Šių schemų parengimas ir veikimas paliekamas Europos Sąjungos šalių kompetencijai;

2) įdiegiama pirma paminėtomis nacionalinėmis schemomis paremta Europos Sąjungos bendradarbiavimo sistema.

Užtikrinti adekvačią kompensaciją aukoms gali būti sunku dėl šių priežasčių:

1) nusikaltėlis gali neturėti reikiamų lėšų žalai atlyginti;

2) gali būti sunku nustatyti nusikaltėlio tapatybę ir patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn.

Kalbant apie bendradarbiavimą, pažymėtina, kad jei nusikaltimas įvykdytas ne aukos gyvenamojoje Europos Sąjungos šalyje, dėl informacijos apie kompensaciją suteikimo ji gali kreiptis į savo gyvenamosios šalies instituciją (padedančiąją instituciją). Nacionalinė institucija

[20] „Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/80/EB, dėl kompensacijų nusikaltimų aukoms“, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=LT

perduoda prašymą nacionalinei Europos Sąjungos šalies, kurioje buvo įvykdytas nusikaltimas, institucijai (sprendžiančiajai institucijai), kuri atsako už prašymo įvertinimą ir kompensacijos išmokėjimą. Europos Komisija yra parengusi pareiškimų dėl kompensacijos gavimo ir sprendimų dėl kompensacijos gavimo perdavimo standartines formas.[21] Direktyvoje 2004/80/EB sukuriama centrinių ryšių palaikymo atstovybių visose Europos Sąjungos šalyse sistema, palengvinanti bendradarbiavimą tarpvalstybiniais klausimais.

Prekybos žmonėmis aukų teisių apsaugą reglamentuoja „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR“[22] (toliau – Direktyva 2011/36/ES). Ji numato glaudų tarpvalstybinį bendradarbiavimą keičiantis informacija, koordinuojant atvejus, įtraukiant nevyriausybinių organizacijų sektorių. Šios direktyvos tikslas – geresnė prevencija, baudžiamasis persekiojimas, aukų teisių apsauga.

Direktyvoje 2011/36/ES numatyta, kad prekybos žmonėmis aukos neturėtų būti patrauktos baudžiamojon atsakomybėn už nusikalstamas veikas, kurias buvo priverstos tiesiogiai daryti dėl bet kurios jų atžvilgiu įvykdytų veikų. Šios nusikalstamos veikos numatytos Direktyvos 2011/36/ES 2 straipsnyje, tai – „asmenų verbavimas, vežimas, perdavimas, laikymas ar priėmimas, įskaitant tų asmenų kontrolės perėmimą ar perdavimą, grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiaujant arba apgaule, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo, kai šios veikos tikslas yra išnaudojimas“[23].

Direktyva 2011/36/ES nurodo valstybėms narėms, bendradarbiaujant su atitinkamomis paramos organizacijomis, imtis priemonių, kad sukurtų tinkamus ankstyvo aukų nustatymo, pagalbos ir paramos joms mechanizmus. Ji numato, kad tinkamai informavus ir sutikus, aukoms turi būti suteikta poreikius atitinkanti pagalba nepriklausomai nuo to ar auka sutinka duoti parodymus, ar ne. Pagalbą ir paramą apima vertimo paslaugos žodžiu ar raštu, teisinės konsultacijos, galimybė pasinaudoti kompensacijos sistema, psichologinė, medicininė pagalba, saugus apgyvendinimas, materialinė parama.

„Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos

[21] Europos Komisijos 2006 m. balandžio 19 d. sprendimas, nustatantis standartines pareiškimų ir sprendimų dėl kompensacijos gavimo užsienyje perdavimo formas pagal Tarybos direktyvą 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms, 2006/337/EB, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D0337&from=LT

[22] Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES, dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=LT

[23] *Ibid.*

pamatinis sprendimas 2004/68/TVR“[24] (toliau – Direktyva 2011/92/ES) visapusiškai papildo prieš tai analizuotą Direktyvą 2011/36/ES, kadangi prekybos žmonėmis aukomis tampa ir vaikai, nukentėję nuo seksualinės prievartos ar seksualinio išnaudojimo. Direktyvoje 2011/92/ES taipogi laikomasi pagalbos nusikaltimų aukoms individualumo principo. Numatyta besąlygiškai stiprinti su seksualine prievarta, išnaudojimu, vaikų pornografija susijusių nusikalstamų veikų prevencines priemones ir nuo šių nusikalstamų veikų nukentėjusių vaikų apsaugą.

Pažymėtina, kad šie Europos Sąjungos teisės aktai prekybos žmonėmis srityje nėra vieninteliai, reglamentuojantys šią sritį. Apskritai, kovai su prekyba žmonėmis skirtas labai platus teisinis reguliavimas visoje tarptautinėje arenoje. Šiuo atveju Lietuvos Respublikos teisės aktai, nors ir formaliu požiūriu, atitinka tarptautinių teisės aktų reikalavimus[25].

2011 m. Europos Taryba priėmė konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija).[26] Tai dokumentas, kuris pasisako už bet kokio smurto prieš moteris panaikinimą, kad turi būti kovojama su smurtu artimoje aplinkoje. Šiuo metu beveik visos Europos Sąjungos valstybės ratifikavo Stambulo konvenciją. Deja, Lietuva šiuo metu yra tik pasirašiusi šią konvenciją. Tačiau vien tik pasirašyti Stambulo konvenciją nepakanka. Kas trečia moteris Europos Sąjungos valstybėse yra patyrusi vienokį ar kitokį smurtą.[27] Remiantis oficialiosios statistikos duomenimis, Lietuvoje maždaug 80 % visų nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje yra moterys. Bet šie skaičiai ne visada atspindi esmę, kadangi yra atvejų, kai asmenys, tarp jų ir moterys, nepraneša teisėsaugai apie patiriamą smurtą. Europos Parlamentas, Europos Parlamento Moterų teisių ir lyčių lygybės komitetas vienareikšmiškai pasisako už tai, kad Europos Sąjungos valstybės narės turi ratifikuoti Stambulo konvenciją. Tačiau Lietuvoje, šiuo atveju, „užsižaidžiama“ diskusijomis dėl vieno ar kito apibrėžimo. Lietuvoje diskutuojama dėl Stambulo konvencijoje įtvirtintos lyties sąvokos,[28] dėl ko priešinamasi konvencijos ratifikavimui, esą dėl šios sąvokos prireiktų keisti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintą šeimos sąvoką. Taip nustumiama į šalį pati Stambulo

---

[24] Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES, dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, žiūrėta 2019 kovo 26d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=LT

[25] Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, „Prekyba žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m.“, Vilnius, 2009, 109-115, žiūrėta 2019 kovo 28 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/PZataskaita2009.pdf

[26] Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje ir prevencijos ir kovos su juo, žiūrėta 2019 kovo 26 d., http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2017/05/STAMBULO-KONVENCIJA_OFICIALUS.pdf

[27] European Union Agency for Fundamental Rights, „*Smurtas prieš moteris. ES masto apklausa*“ (2014) 9, žiūrėta 2019 vasario 28, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf

[28] **Stambulo konvencijoje lytis apibrėžiama, kaip socialiai susiformavę vaidmenys, elgsena, veikla ir bruožai, kuriuos tam tikra visuomenė laiko tinkamais moterims ir vyrams*.

konvencijos esmė –kova su smurtu apskritai, pirmiausia, prieš moteris, ir su smurtu artimoje aplinkoje. Manytina, kad tai labai svarbus, visa apimantis dokumentas, kuris papildytų Lietuvos Respublikos teisės normas, įtakotų praktiką bei sustiprintų stebėseną ir atsakomybę visuose politiniuose lygmenyse prevencijos ir bet kokio smurto netoleravimo prasme.

Kurį laiką Europos Sąjungos valstybės rėmėsi „Tarybos pamatiniu sprendimu 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“[29], kuriame buvo numatytos būtiniausios nusikaltimų aukų teisės baudžiamajame procese. Pamatiniame sprendime nustatytų asmenų, nukentėjusių nuo nusikaltimų, teisių apsaugos garantijų nepakako. Todėl 2009 m. gruodį Europos Tarybos patvirtinta Stokholmo programa[30] buvo paprašyta valstybių narių įvertinti, kaip būtų galima pagerinti aukų apsaugos ir paramos priemones. 2011 m. birželio mėnesį Europos Taryba rezoliucijoje dėl nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo ir apsaugos, ypač baudžiamosiose bylose, gerinimo veiksmų plano, vadinamo Budapešto veiksmų planu, nurodė, kad Pamatinis sprendimas yra pasenęs, reikia jį papildyti, atnaujinti, ir kad reikalingas naujas teisės aktas, galintis apsaugoti aukų teises. Todėl veiksmų dėl nusikaltimų aukų teisių apsaugos ir paramos joms turi būti imtasi Sąjungos lygmeniu.[31]

Šių veiksmų pasekoje buvo parengta ir 2012 m. spalio 25 d. priimta Nusikaltimų aukų direktyva[32], kuri nustatė vienodus minimalius nusikaltimų aukų teisių apsaugos standartus, privalomus visoms Europos Sąjungos šalims.

Pirmiausia, Europos Sąjunga šia direktyva ragina valstybes nares peržiūrėti savo nacionalinius teisės aktus ir politiką nusikaltimų aukų teisių apsaugos, paramos ir pagalbos joms srityje, skatindama kuo paprastesnį nusikaltimų aukų paslaugų prieinamumą, informuotumą apie aukų teises. Pabrėžiama, kad informacija bei konsultacijos turi būti teikiamos taip, kad būtų suprantamos aukai ir kuo įvairesnėmis priemonėmis. Informacija, parama ir pagalba aukoms, visų pirma, turi būti specializuota, atsižvelgiant į aukų poreikius, asmeninę padėtį, genderines savybes, galimą negalią ir brandą.

Europos Sąjungos teisės aktų preambulėje dažnai pateikiami ir bendrieji principai, ir išsamios apibrėžtys, kurios labai naudingos atitinkamos priemonės aiškinimui, į kurias dažnai atsižvelgia ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Nusikaltimų aukų direktyvos atveju preambulė yra ypač ilga, ją sudaro 72 konstatuojamosios dalys.

---

[29] Europos Sąjungos Tarybos 2001 m. kovo 15 d. pagrindų sprendimas „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (2001/220/TVR),“ TAR, http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=39814&p_query=&p_tr2=2

[30] „Stokholmo programa – atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui“ (210/C115/01), žiūrėta 2018 birželio 12, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504(01)&from=LT

[31] Maria McDonald, “Žinokite savo teises pagal nusikaltimų aukų teisių direktyvą“, 14, žiūrėta 2019 kovo 26, http://eujusticia.net/images/uploads/pdf/Lithuanian_Know_Your_Rights_Guide_on_the_Victims_Directive.pdf

[32] Direktyva 2012/29/ES, *supra note* 3.

Direktyvos preambulėje teigiama, kad Europos Sąjunga ketina sustiprinti nusikaltimų aukų teises, jas remti ir apsaugoti, kad direktyva siekiama gerokai pažengti aukų apsaugos lygyje visoje Sąjungoje. Nusikaltimų aukos turi būti traktuojamos be jokios diskriminacijos ir kad valdžios institucijos turi atsižvelgti į aukų asmeninę padėtį ir neatidėliotinus poreikius, visiškai gerbiant jų fizinę, socialinę ir moralinę neliečiamybę. Patvirtinama, kad direktyvoje nustatyti tik minimalūs standartai, kuriuos valstybės narės gali viršyti. Pažymima, kad direktyva nepažeidžia nusikaltėlio teisių. Taip pat nustatyta, kad uždelstas pranešimas apie nusikaltimą dėl baimės imtis atsakomųjų veiksmų, prievartos ar grasinimo neturėtų lemti atsisakymo pripažinti skundą. Nurodoma, kad smurto dėl lyties aukoms turėtų būti teikiama speciali parama ir teisinė apsauga, įskaitant prieglobsčio suteikimą ir saugų apgyvendinimą, medicininius tyrimus ir kitas paramos bei priežiūros formas. Atskirais paramos poreikių įvertinimais turėtų būti atsižvelgta į asmens charakteristikas. Kadangi smurto dėl lyties aukoms dažniausiai būdinga antrinė ir pakartotinė viktimizacija, bauginimai ir atsakomieji veiksmai, todėl turėtų būti daroma tvirta prielaida, kad šios aukos naudosis specialiomis apsaugos priemonėmis. Taip pat teigiama, kad profesionalams turėtų būti numatyti specialūs mokymai, kaip nustatyti specialius apsaugos poreikius. [33]

Taigi matyti, kad direktyva siekia sustiprinti aukų teises, gerbia nediskriminavimo principus, reikalauja, kad aukoms būtų taikomos skirtingos sąlygos, atsižvelgiant į jų ypatybes, kad reikalingas specialus režimas smurto dėl lyties aukoms ir nurodo, kad reikia atsižvelgti tiek į nusikaltimo pobūdį, tiek į aukos ypatybes, kai kalbama apie šališkus nusikaltimus.

Direktyvos pirmas skyrius apima tikslus ir apibrėžimus. Apibrėžtyse į aukos sąvoką plačiąja prasme įtraukiami nusikaltimo aukos šeimos nariai. Taip pat numatoma, kad valstybės narės pačios nustato procedūras, kiek šeimos nariai gali pasinaudoti direktyvoje numatytomis teisėmis, atsižvelgiant į individualias kiekvieno atvejo aplinkybes. Iš direktyvos tikslų – užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą bei galėtų dalyvauti baudžiamajame procese, išplaukia **nusikaltimų aukų teisės, numatytos direktyvos 2-4 skyriuose**:

1. Teisė gauti informaciją nuo pirmojo kontakto su kompetetinga valdžios institucija.

Direktyvoje numatyta, kad kompetetinga valdžios institucija (dažniausiai – policija) turėtų paklausti ar auka nori gauti tam tikro pobūdžio informaciją (teisinės ir kitokios paslaugos, konsultacijos, parama, paslaugų gavimo sąlygos, kontaktiniai duomenys ryšiams dėl atitinkamos

[33] Direktyva 2012/29/ES, *supra note* 3.

bylos palaikyti ir kt.).[34] Valstybės narės įpareigojamos suteikti informaciją apie baudžiamojo kaltinimo pobūdį, teismo proceso laiką ir vietą, bet kokį sprendimą nutraukti tyrimą arba baudžiamąjį persekiojimą, taip pat galutinį sprendimą bei paaiškėjusias šių sprendimų priežastis. Direktyvoje nurodoma, kad ši informacija turėtų būti pateikta be nereikalingo delsimo. Valstybės pareiga pateikti šią informaciją natūraliai sustiprina aukų gebėjimą dalyvauti baudžiamajame procese ir pasinaudoti savo teisėmis[35].

2. Teisės nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo proceso metu.

Užtikrindamos aukų teises baudžiamojo proceso metu valstybės narės turi suteikti aukoms galimybę užginčyti prokuroro sprendimą nevykdyti baudžiamojo persekiojimo ir informuoti aukas apie šią teisę. Tačiau ši teisė yra sąlygojama nukentėjusiojo vaidmens baudžiamojoje byloje. Todėl jos taikymas gali skirtis priklausomai nuo nacionalinių teisinių sistemų, o aukos, neturinčios oficialios padėties baudžiamojo proceso metu, negalės ja naudotis.[36]

3. Teisė kreiptis į aukų paramos tarnybas.

Bendras straipsnių nuostatų, įtvirtinančių teisę kreiptis į aukų paramos tarnybas, tikslas yra užtikrinti, kad nukentėjusieji, tam tikrais atvejais įskaitant jų šeimos narius, galėtų naudotis informacija ir nemokamomis konfidencialios paramos paslaugomis, atsižvelgiant į jų poreikius ir patirtą žalą. Valstybės narės privalo užtikrinti, kad aukoms būtų suteikta galimybė naudotis šiomis paslaugomis veikdamos aukų labui prieš, per ir, atitinkamu laiku, po baudžiamojo proceso. Direktyva nurodo minimalų paslaugų lygį, kurį turi teikti valstybės narės. Aukos paramos požiūriu minimalių standartų specifika yra labai svarbi. Dabar aukos palaikymo tarnybos teikia daug aiškiau apibrėžtas paslaugas, susijusias su nukentėjusiųjų teisėmis. Tai apima patarimus, pvz., dėl prieigos prie nacionalinių kompensacijų sistemų ir kitų finansinių ir praktinių klausimų, susijusių su nusikaltimais, emocine ir psichologine pagalba. Ji taip pat apima patarimus, susijusius su rizika ir antrinės, ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir atsakomųjų priemonių prevencija.[37]

[34] *Ibid*.
[35] „Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims“, European Union Agency for Fundamental rights“, 13, žiūrėta 2019 kovo 26, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-victims-crime-eu-support_en_0.pdf
[36] *Ibid.*, 33.
[37] *Ibid*, 34.

4. Teisė į apsaugą.

Direktyvoje įtvirtintos aukų teisės į apsaugą nusikaltimų tyrimo metu, teisė į privatumo apsaugą, be kurių dar reikalaujama, kad aukų orumas būtų apsaugotas. Siekiant išvengti aukos, turinčios specialių apsaugos poreikių, ir nusikaltėlio sąlyčio, valstybės narės atitinkamame baudžiamojo proceso etape turi pritaikyti specialias priemones (ryšių technologijos, specialūs apklausos kambariai, priemonės, leidžiančios vykdyti uždarą teismo posėdį).[38] Privatumo apsaugos srityje direktyva pripažįsta žiniasklaidos vaidmenį ir įpareigoja Europos Sąjungos valstybes nares paskatinti imtis savireguliavimo priemonių. Direktyvoje pripažįstama, kad nusikaltimų aukomis tapę vaikai visada turi specialių apsaugos poreikių, dėl ko direktyvoje išskiriamos papildomos priemonės, kurios skirtos aukomis tapusių vaikų apsaugos įgyvendinimui baudžiamajame procese.[39]

Penktame direktyvos skyriuje numatyta, kad valstybės narės turi užtikrinti, kad pareigūnai, galintys susidurti su aukomis, turėtų gauti bendrąjį ir specialųjį mokymą tikslu padidinti jų supratimą apie nukentėjusiųjų poreikius ir kad gebėtų su aukomis elgtis nešališkai, pagarbiai ir profesionaliai. Ši nuostata konkrečiai susijusi su policijos pareigūnais ir teisėjais, tačiau šis sąrašas nėra baigtinis. Taip pat reikalaujama, kad valstybės narės skatintų iniciatyvas, kad tie, kurie teikia aukų paramos ir atkuriamojo teisingumo paslaugas, galėtų mokytis laikytis profesinių standartų, kad tokios paslaugos būtų teikiamos nešališkai, pagarbiai ir profesionaliai. Šios nuostatos yra išsamiau paaiškintos direktyvos konstatuojamoje dalyje, kurioje priduriama, kad mokymas turėtų būti tęstinis, kad jis turėtų padėti nustatyti aukų poreikius ir jautriai elgtis su aukomis. Tiksliau tie, kurie, dalyvaus atliekant individualų aukų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimą, turėtų būti specialiai apmokyti, kaip atlikti tokį vertinimą.

Valstybės narės iki 2015 m. lapkričio 16 d. turėjo perkelti direktyvos nuostatas į nacionalinę teisę. Dabar beveik visos Europos Sąjungos valstybės narės oficialiai perkėlė direktyvą, o tos valstybės narės, kurios nėra perkėlusios direktyvos nuostatų, nurodo nacionaliniuose parlamentuose esančias vidaus ir (arba) teisės aktų problemas, o ne priežastis, dėl kurių kilo abejonių dėl pačios direktyvos. Valstybių narių, kuriose direktyva neseniai buvo perkelta (pvz., Graikija, Liuksemburgas ir Nyderlandai direktyvos nuostatas perkėlė į nacionalinę teisę tik 2017 m.), o kai kurios valstybės narės, oficialiai perkeliančios direktyvą, neperkėlė visų pagrindinių direktyvos nuostatų į nacionalinę teisę. Direktyva perkeliama

[38] Direktyva 2012/29/ES, *supra note* 3.
[39] *Ibid.*

valstybėse narėse skirtingais metodais, atsižvelgiant į tokius veiksnius kaip teisinės sistemos ir tradicijos skirtingose valstybėse narėse, taip pat į įstatymus, susijusius su nukentėjusiųjų teisėmis iki 2012 m. Atsižvelgiant į šiuos ir kitus veiksnius, valstybės narės perkėlė į nacionalinę teisę arba iš dalies keičiant galiojančius nacionalinius įstatymus, arba derinant galiojančius įstatymus su naujais teisės aktais, arba įvedant visiškai naujas priemones, dažnai sudarant bendrą visuotinį teisės aktą. Kai kurie suinteresuotųjų šalių atsiliepimai rodo, kad šalyse, kuriose anksčiau buvo mažiau išsivysčiusi nukentėjusiųjų paramos sistema, perkelianti direktyvą taikant vieną teisės aktą, gali būti skiriama daugiau dėmesio nukentėjusiųjų teisėms, kartu pateikiant įvairias priemones į vieną paketą.[40]

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai.

Analizuodami Lietuvos Respublikos teisės aktus, neabejotinai, teisės aktų hierarchijos viršūnėje rastume Lietuvos Respublikos Konstituciją (toliau – Konstitucija), kurioje įtvirtintos Lietuvos piliečių teisės ir laisvės. Konstitucijos 30 str. 1 d. nustatyta, kad "asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą."[41] Teisė į neturtinės žalos atlyginimą taip pat yra viena iš asmens konstitucinių teisių, kuri įtvirtinta minėto Konstitucijos straipsnio 2 dalyje.[42] 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas konstatavo, kad "moralinė žala yra dvasinio (neturtinio) pobūdžio skriaudos (jas gali sukelti ir fizinis skausmas), kurias tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai."[43] Tačiau konstitucinės žmogaus teisės detalizuojamos atskiruose įstatymuose, kurie ne visada yra konstitucinės teisės reguliavimo sritis.

Nukentėjusiojo statusą baudžiamajame procese turintis asmuo įgyja tam tikras procesines teises, kurių dauguma įtvirtintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK).

Nukentėjusio asmens teisė reikalauti žalos atlyginimo įtvirtinta BPK 44 str. 10 d. Pažymėtina, kad nukentėjusiam asmeniui gali būti atlyginta ne tik turtinė, bet ir fizinė ar moralinė žala. Ši teisė įgyvendinama pateikiant civilinio ieškinio pareiškimą įtariamajam,

[40] European Parlamentary Reasearch Service, „The Victims' Right Directive 2012/29/EU: European Implementation Assessment" (2017), 104, žiūrėta 2019 kovo 26, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf

[41] „Lietuvos Respublikos Konstitucija" (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume), TAR, 30 str., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr

[42] *Ibid*, 30 str.

[43] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 23/04",TAR, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content

kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims, kas tampa pagrindu pripažinti nukentėjusįjį ir civiliniu ieškovu.

BPK 44 str. 10 d. taip pat numatyta, kad nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo įstatymų numatytais atvejais, t.y. nukentėjus nuo tyčinio smurtinio nusikaltimo, gali gauti kompensaciją iš specialios Nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų fondo programos. Šios programos tikslas – užtikrinti smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimą pagal Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos atlyginimo įstatymą.[44] Pagal šį įstatymą padaryta žala kompensuojama nukentėjusiam asmeniui, kuriam įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu ar sprendimu yra priteista turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimas. Įstatyme taip pat numatyta žalos kompensavimo galimybė avansu, kai nėra pasibaigęs baudžiamasis procesas. Teisę į smurtiniais nusikaltimais padarytos turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimą turi ne tik tiesiogiai nukentėję asmenys, kuriems padaryti smurtiniai nusikaltimai, bet ir nukentėjusių asmenų, kurių gyvybė buvo atimta smurtiniais nusikaltimais, sutuoktiniai, vaikai, įvaikiai, tėvai, įtėviai ir išlaikytiniai[45].

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatyme įtvirtinta norma, įpareigojanti Teisingumo ministeriją informuoti visuomenę apie smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimą[46]. Tačiau masinėse visuomenės informavimo priemonėse beveik nekalbama nei apie įstatyme įtvirtintas nuostatas, nei apskritai apie galimybes gauti tokią kompensaciją.

BPK numato ir nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos teisę į nemokamą valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, kurios teikimo tvarka nustatyta 2000 m. priimtame Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme.[47] Remiantis įstatymu, teisinė pagalba teikiama dvejomis formomis, t. y. pirmine ir antrine teisine pagalba.

Pirminė teisinė pagalba – teisinės informacijos, konsultacijų teikimas, valstybės ir savivaldybių institucijoms skirtų dokumentų, išskyrus teisminius dokumentus, rengimas. Tai ir savivaldybės administracijos tarnautojų, darbuotojų, taip pat advokatų (advokatų padėjėjų) ar specialistų iš viešųjų įstaigų asmeniški patarimai, kaip išspręsti ginčą be teismo, o taip pat ir pagalba užpildant taikos sutartį, prašymą dėl antrinės teisinės pagalbos. Pagal įstatymą pirminę teisinę pagalbą turi teisę gauti visi Lietuvos Respublikos, Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, teisėtai gyvenantys Lietuvoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje bei kiti asmenys

[44] „Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0258F89BCE57/asr

[45] *Ibid.*

[46] *Ibid.*

[47] „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“, TAR, Žiūrėta 2019 kovo 26, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAA93A47BAA1/asr

nurodyti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse ir tiesiogiai taikomuose Europos Sąjungos teisės aktuose[48]. Pažymėtina, kad pirminė teisinė pagalba yra nemokama visiems asmenims, nepriklausomai nuo to, ar jie nukentėjo nuo nusikalstamos veikos, ar ne.

Pagal įstatymą "antrinė teisinė pagalba - dokumentų rengimas, gynyba ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimas išankstinio ginčo sprendimo ne teisme atveju, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas. Be to, ši teisinė pagalba apima bylinėjimosi išlaidų bylose, išnagrinėtose civilinio proceso tvarka, su bylos nagrinėjimu administracinio proceso tvarka susijusių išlaidų ir su baudžiamojoje byloje pareikšto civilinio ieškinio nagrinėjimu susijusių išlaidų atlyginimą."[49] Antrinę teisinę pagalbą turi teisę gauti visi Lietuvos Respublikos, Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, teisėtai gyvenantys Lietuvoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje bei kiti asmenys nurodyti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse ir tiesiogiai taikomuose Europos Sąjungos teisės aktuose, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisinei pagalbai gauti pagal šį įstatymą[50]. Dėl valstybės apmokamos teisinės pagalbos skyrimo sprendžia Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (toliau – Tarnyba), pateikus atitinkamos formos prašymą. Advokato teisinė pagalba bylose dėl žalos atlyginimo yra nemokama visiems nukentėjusiesiems, neatsižvelgiant į jų pajamas ar turtą. Tokiu atveju teikiant prašymą Tarnybai asmuo turi pridėti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro priimtą nutarimą asmenį pripažinti nukentėjusiuoju. Atkreiptinas dėmesys, kad 2019 m. buvo priimtos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pataisos,[51] kurios itin svarbios nukentėjusiesiems. Šiomis įstatymo pataisomis valstybė garantuoja nemokamą antrinę teisinę pagalbą terorizmo, prekybos žmonėmis, smurto artimoje aplinkoje, seksualinių ar neapykantos nusikaltimų aukoms.

2016 m. Lietuvos Respublikos Seimas BPK padarė reikšmingus pakeitimus.[52] BPK 8 str. buvo papildytas 4 dalimi, kurioje įtvirtinta teisė nukentėjusiam asmeniui ar jo atstovui skundą (pareiškimą) paduoti gimtąja ar bet kuria kita kalba, kurią jis moka, užtikrinama teisė naudotis vertėjo paslaugomis teikiant skundą (pareiškimą) žodžiu. Tokiu būdu panaikinamas kalbos barjeras nukentėjusiam asmeniui pasinaudoti savo teisėmis baudžiamajame procese.

---

[48] *Ibid.*

[49] „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas", *supra note* 47.

[50] *Ibid.*

[51] „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas", TAR, žiūrėta 2019 kovo 26, https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=2fda312084d111e8ae2bfd1913d66d57

[52] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas", TAR, žiūrėta 2019 kovo 26, https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=1085d150aee411e5b12fbb7dc920ee2c

Numatyta galimybė baudžiamajame procese dalyvauti nukentėjusįjį lydinčiam asmeniui. Lydinčio asmens dalyvavimo įtvirtinimą baudžiamajame procese taip pat lėmė nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO) nuogąstavimai, kad jie negali palaikyti aukos viso baudžiamojo proceso metu (pvz., neviešuose teismo posėdžiuose). Tai nukentėjusiojo pasirinktas baudžiamojo proceso metu lydintis asmuo. BPK nurodo, kad gali būti neleidžiama lydinčiam asmeniui dalyvauti procese, jei toks dalyvavimas prieštarautų nukentėjusiojo interesams, trukdytų tirti ar nagrinėti bylą. Esant tokiai situacijai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras priima nutarimą neleisti lydinčiam asmeniui dalyvauti procese. Tačiau tokio asmens dalyvavimo baudžiamajame procese įforminimas nei BPK, nei kituose teisės aktuose nereglamentuotas. Manytina, kad lydinčio asmens įtvirtinimas BPK pasireiškia ne tik nukentėjusiojo emocine parama, palaikymu, bet kartu veikia kaip apsaugos garantija nuo neteisėtų teisėsaugos pareigūnų veiksmų.

Minėtais 2016 m. pakeitimais, BPK papildomas ir 27^1 str., kuriame įtvirtinama nepilnamečio sąvoka, kurios prieš tai BPK nebuvo. Praplečiama BPK 28 str. įtvirtinta nukentėjusiojo sąvoka, į ją įtraukiant ir nukentėjusiojo šeimos narius ar artimus giminaičius, kurie dėl nukentėjusiojo mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos.

Atsižvelgiant į Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas, 2012 m. BPK buvo papildytas dar dvejomis nukentėjusiojo procesinėmis teisėmis, numatytomis 28 str.: gauti informaciją apie su nukentėjusiuoju susijusio baudžiamojo proceso padėtį bei dalyvauti vertinant jo specialius apsaugos poreikius. Pažymėtina, kad specialiųjų apsaugos poreikių apibrėžimas numatytas BPK papildant 36^2 str.: "specialūs apsaugos poreikiai yra asmeninių savybių, nusikalstamos veikos pobūdžio ar jos padarymo aplinkybių nulemti nukentėjusiojo poreikiai naudotis šiame Kodekse nustatytomis garantijomis, kad nukentėjusysis būtų apsaugotas nuo psichinės traumos, nusikalstamo poveikio ar kitų neigiamų padarinių."[53] O specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo tvarka numatyta BPK 186 str., sukonkretintą vertinimo tvarką, specialių apsaugos priemonių taikymo faktinius pagrindus, rekomenduotinas vertinimo gaires, specialių apsaugos priemonių skyrimo gaires, nepilnamečiams taikomų specialių apsaugos priemonių skyrimo gaires nustato 2016 m. vasario 29 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas "Dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo."[54] Rekomendacijose numatytos specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo gairės: iki 10 balų – žema rizika, nuo 11 iki

[53] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas", *supra note* 52.

[54] Lietuvos respublikos Generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. įsakymas Nr. I-63 „Dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo", TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/86bc22f0dfa611e58a92afc65dd68e97

20 balų – vidutinė rizika, o nuo 21 balo – didelė rizika patirti baudžiamojo proceso ar kitą neigiamą poveikį. Nustačius didelę riziką, rekomenduotina taikyti visas galimas specialiąsias apsaugos priemones. Pastebėtina, kad kai kurios šiose rekomendacijose numatytos apsaugos priemonės (pvz., lydinčio asmens dalyvavimas, teisė naudotis vertėjo paslaugomis) įvardytos kaip specialiosios, nors BPK jos priskiriamos prie bendrų, visiems nukentėjusiesiems garantuotų teisių. Taip pat tokios specialiosios apsaugos priemonės kaip specialistų dalyvavimas apklausoje ar apklausa pas ikiteisminio tyrimo teisėją, nelaikytinos specialiosiomis mažamečių nukentėjusiųjų atžvilgiu, kadangi BPK jos suprantamos kaip privalomos. Paanalizavus specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo pažymą, matyti, kad pvz., vertinant nukentėjusiųjų nuo turtinių nusikaltimų specialiuosius apsaugos poreikius, tikimybė nustatyti didelę ar vidutinę riziką yra menka, sudarant prielaidą, kad turtinių nusikaltimų aukos niekada neturi specialiųjų apsaugos poreikių.

Užtikrinant nukentėjusiųjų apsaugą, BPK 128 str. 4 d. numatytas imperatyvus reikalavimas prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui pranešti nukentėjusiajam apie įtariamojo suėmimą, taip pat privaloma išaiškinti ar nukentėjęs asmuo pageidauja būti informuotas apie būsimą įtariamojo paleidimą į laisvę ar įtariamojo pabėgimą iš laisvės atėmimo vietos, pranešti nukentėjusiajam apie apsaugos priemones, kurios gali būti jam taikomos, jų skyrimo tvarką[55].

2017 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas BPK panaikino privataus kaltinimo institutą[56], kai tam tikrais atvejais ikiteisminis tyrimas nebuvo atliekamas, o baudžiamasis persekiojimas vyko, kai nukentėjęs asmuo kreipdavosi į teismą. Kaltinimą teisme tokiu atveju palaikė pats nukentėjusysis, kuris pats ir turėjo įrodyti kaltinamojo kaltę. Manytina, kad šis pokytis palengvina procesą, todėl aukai tai kainuoja mažiau laiko ir jėgų, kadangi privataus kaltinimo institutui galiojant, auka, anksčiau minėtais atvejais, turėdavo pati rinkti medžiagą teismui.[57]

2012 m. įsigaliojo „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“[58], kuriame apibrėžta smurto artimoje aplinkoje sąvoka, numatytos priemonės, skirtos

[55] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas“ *supra note* 52.

[56] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/19eeb8826c7811e7aefae747e4b63286

[57] Monika Naujalė, „Privataus kaltinimo proceso panaikinimas – kuo tai naudinga?“ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2017 rugpjūčio 4 d., http://nplc.lt/privataus-kaltinimo-proceso-panaikinimas-kuo-tai-naudinga/

[58] „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334/WaFyQaEEys

veiksmingiau ginti aukų teises bei suteikti joms specializuotą nemokamą psichologinę ar kitą pagalbą[59]. Šiame įstatyme numatyta, kad policijos pareigūnai, gavę pranešimą apie smurtą artimoje aplinkoje ir atvykę į įvykio vietą, nustatę smurto artimoje aplinkoje požymius, nedelsdami pradeda ikiteisminį tyrimą, o nukentėjusiojo skundas neteikiamas[60]. Įgyvendinant šį įstatymą 2013 m. BK ir BPK pakeitimais buvo įtvirtinta galimybė pradėti ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje be nukentėjusio asmens pareiškimo. Jei nukentėjęs asmuo, tapęs įvykio liudytoju ar gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta, yra nepilnametis, šis įstatymas įpareigoja informuoti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą (toliau – VTAT). Šiuo atveju numatytas informavimo terminas (ne vėliau kaip kitą darbo dieną), kas nenustatyta pranešimo SPC atveju. Įstatyme numatyti ne tik policijos pareigūnų veiksmai nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius, bet ir tam tikri reikalavimai, pvz., teikti visą informaciją nukentėjusiajam apie specializuotą pagalbą, nurodyti asmeniui, kad su juo susisieks specializuotos pagalbos centras (toliau – SPC), nedelsiant informuoti SPC apie įvykį, nurodant visą svarbią informaciją apie smurtą patyrusį asmenį ir patį įvykį.

2011 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo“[61], kuriame įpareigojo Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministeriją ir Policijos departamentą prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos imtis priemonių įstatymo įgyvendinimui.

SPC funkcijas, teises, pareigas ir veiklos organizavimą nustatė 2012 m. gegužės 7 d. priimtas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl specializuotos pagalbos centrų aprašo patvirtinimo“ (toliau – SPC aprašas).[62] SPC apraše išsamiai nurodomi konsultanto veiksmai su nukentėjusiu asmeniu jam teikiant pagalbą, veiksmai asmeniui atsisakius priimti pagalbą. Pagal SPC aprašą konsultantas teikia informaciją, konsultuoja, nurodo, kokią kompleksinę pagalbą teikia SPC, suderina konsultacijų laiką dėl psichologinės ar teisinės pagalbos, sudaro veiksmų ir pagalbos priemonių planą ir kt.

[59] *Ibid*.
[60] *Ibid*.
[61] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugsėjo 14 d. nutarimas „Dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.406465/unjJkSGryZ
[62] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gegužės 7 d. įsakymas „Dėl specializuotos pagalbos centrų aprašo patvirtinimo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.424133/WHolzgSxdN

2014 m. Vyriausybės nutarimu patvirtintoje Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014 – 2020 metų programoje,[63] numatyta valstybiniu lygiu mažinti smurto artimoje aplinkoje mastą. Programoje iškeliami tikslai nukreipti į visuomenės švietimą ir kompleksinės pagalbos smurtą patyrusiems asmenims teikimo mechanizmą.[64] Pažymėtina, kad prie programos įgyvendinimo prisideda ir kitos programos bei strategijos. Paminėtinas Vaiko gerovės 2019 – 2021 metų veiksmų planas, kuriame pagalba nuo smurto nukentėjusiems vaikams bei jų šeimos nariams yra tik viena iš programoje numatytų strateginių krypčių[65].

2018 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas[66] apibrėžė visas smurto prieš vaiką formas, įtvirtino vaiko teisę būti apsaugotam nuo bet kurios smurto formos, įskaitant fizines bausmes. Įstatymas numatė grėsmės vaikui lygius, jų nustatymo procedūras. Pagal įstatymą „pirmasis grėsmės vaikui lygis nustatomas, kai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius nenustato pavojaus vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei, tačiau nustato vaiko funkcionavimo ir socialinės aplinkos rizikos veiksnius bei rizikos veiksnius, susijusius su vaiko tėvais ar kitais jo atstovais pagal įstatymą ir jų santykiais su vaiku, ir kai vaiko tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą neužtikrina vaiko teisių ir teisėtų interesų“[67]. „Antrasis grėsmės vaikui lygis nustatomas, kai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius nustato pavojų vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei, kuris yra susijęs su vaiko funkcionavimo ir socialinės aplinkos rizikos veiksniais bei rizikos veiksniais, susijusiais su vaiko tėvais ar kitais jo atstovais pagal įstatymą ir jų santykiais su vaiku“[68]. Taigi nustačius antrąjį grėsmės vaikui lygį, vaikas paimamas iš jam nesaugios aplinkos.

Tam tikri atvejai, sukėlę sumaištį visuomenėje dėl įstatymo nuostatų taikymo, kai neva masiškai buvo paimami vaikai iš šeimų, paskatino ne tik Vyriausybę pateikti įstatymo pataisas[69],

---

[63] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gegužės 28 d. nutarimas „Dėl Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos patvirtinimo“, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0ef33c60ea2811e38557d238694e3fc9

[64] *Ibid.*

[65] Lietuvos Respublikos socialinės apsauos ir darbo ministro 2018 m. lapkričio 5 d. įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2019 – 2021 metų veiksmų plano patvirtinimo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c529aef6e20411e8afb8c03742fcbc66/BTnzXgwEZH

[66] „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr.-1234 pakeitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta kovo 26, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e711b850aa6011e7a65c90dfe4655c64

[67] *Ibid.*

[68] *Ibid.*

[69] „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 2, 14, 31, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 49, 50 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 361, 362, 363 IR 364 straipsniais ir 38, 39 ir 40 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 8, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/560eb6a0f87f11e895b0d54d3db20123?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=b0ebeafd-6ff8-4f5d-88e9-5ac33b380434

atsisakant grėsmės vaikui lygių nustatymo, orientuojantis, visų pirma, į pagalbą šeimai, jos prieinamumą, bet ir davė impulsą Seimo nariams pateikti įstatymo pataisas[70], kuriomis vaiko teisių apsaugos srityje dirbantiems specialistams „surišamos rankos“. Šiomis, vaiko teisių gynėjų laikytinomis absurdiškomis, ginančiomis ne vaikų, o jų tėvų teises, pataisomis, manytina, pataikaujama rinkėjams. Menkas visuomenės informavimas apie pokyčius, šeimoms skirtas nemokamas paslaugas ir pagalbą susiduriant su sunkumais atskleidė, kad nebuvo tinkamai pasiruošta naujo įstatymo vykdymui, privertė gręžiotis atgal ir kaltinti įstatymo iniciatorius, vykdytojus, vietoje to, kad imtis aktyvios informavimo kampanijos, kaip auklėti vaikus be smurto, kad ieškoti ir pritraukti kuo daugiau kvalifikuotų specialistų pasiaukojančiam darbui su šeimomis[71].

Atitinkamai 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojo BPK pataisos, susijusios su nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų teisių apsauga[72]. Pažymėtina, kad tik ikiteisminio tyrimo teisėjo atliktos apklausos tampa įrodymu baudžiamojoje byloje, kas reiškia, kad vaikas, apklaustas ikiteisminio tyrimo metu, turėtų būti apklausiamas ir teisme. Siekiant išvengti daugkartinių vaiko pasakojimų, laikytis vienos apklausos taisyklės, numatytos Nusikaltimų aukų direktyvoje, jį siekiama apklausti vieną kartą ikiteisminio tyrimo teisėjui, dalyvaujant ir psichologui. Taip įtvirtinama darni teisėjo ir psichologo partnerystė, kur psichologas tampa profesionalios teisininko kalbos „vertėjas“ į vaiko kalbą. Taigi, minėtos BPK pataisos numato, kad vaikai, tiek liudytojai, tiek nukentėjusieji, apklausiami vaikų apklausoms pritaikytose patalpose. Taip pažeidžiamas proceso dalyvis maksimaliai atribojamas nuo neleistino poveikio. Manytina, kad tokios praktikos taikymas galėtų būti naudingas ir apsaugoti kitus nukentėjusiuosius, pvz., smurto artimoje aplinkoje, plėšimo, seksualinių nusikaltimų aukas.

Nepaisant to, kad smurto artimoje aplinkoje prevencijai ir pagalbai aukoms skirtas gana platus teisinis reguliavimas, numatyti tam tikri saugikliai, įpareigojantys teisėsaugos ir kitas institucijas imtis būtinų, neatidėliotinų veiksmų, Lietuvoje tai iki šiol itin paplitęs reiškinys, kurio mastą rodo oficialioji statistika. 2017 m. policija gavo apie 48 tūkst. pranešimų apie smurtą

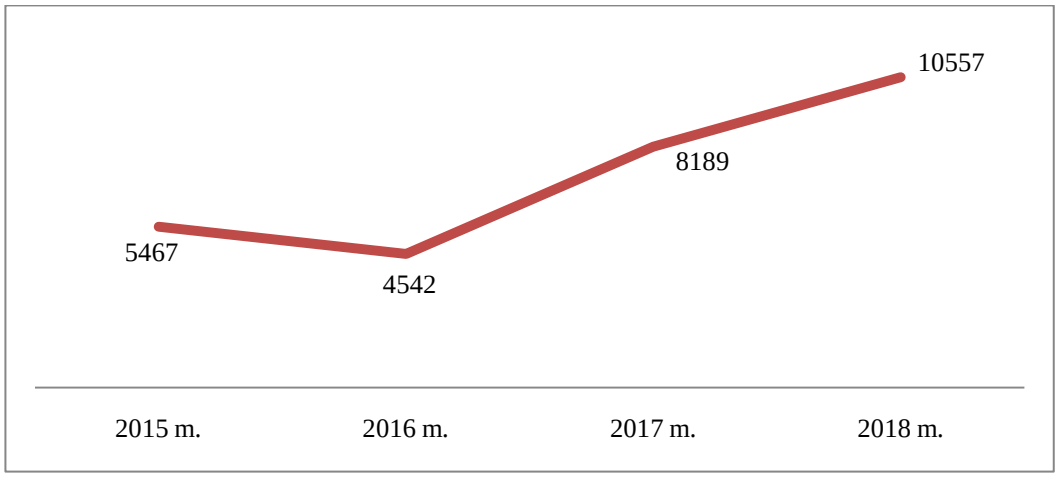
[70] „Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 2, 3, 4, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43 straipsnių pakeitimo, Įstatymo papildymo 36(1), 36(2), 36(3), 36(4), 38(1) straipsniais ir 38 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 8, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/6a7b39e0ef2111e89d4ad92e8434e309

[71] Rasa Dičpetrienė, „O kur palikome vaiką?“, Mano teisės, 2019 sausio 11 d., http://manoteises.lt/straipsnis/o-kur-palikome-vaika/?fbclid=IwAR1xcB_-mfs8NXS66HsMUo-Gh1bmDdQ1761C_oHechLuLI49c8_DgH-5brs

[72] Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/631501100d5d11e79800e8266c1e5d1b

artimoje aplinkoje.[73] Kaip matyti 1 paveiksle, nukentėjusių asmenų nuo šios nusikalstamos veikos skaičius pastaraisiais metais auga. 2015 m. nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjo 5467 asmenys, 2016 m. – 4542 asmenys, 2017 m. – 8189 asmenys, 2018 m. – 10557 asmenys, o 2019 m. sausio – kovo mėnesiais – 2412 asmenys.[74]

1 paveikslas. Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje skaičiaus dinamika.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento „*Duomenis apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje*“[75]

Deja, jau 2015 m. pateiktoje Valstybinio audito ataskaitoje „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas“[76], matyti, kad audituojamu laikotarpiu (2012 – 2014 m.) policija neužtikrino, kad SPC ir Vaiko teisių apsaugos skyriams būtų nedelsiant pranešta apie visus nukentėjusiuosius, ne visiems nukentėjusiesiems nedelsiant pasiūloma specializuota kompleksinė pagalba, Vaiko teisių apsaugos skyriai neužtikrino, kad vaikams visada operatyviai būtų pasiūlyta pagalba[77].

[73] Lietuvos statistikos departamentas, Smurto artimoje aplinkoje statistika už 2017 m., žiūrėta 2019 kovo 26, https://osp.stat.gov.lt/infografikas30

[74] Duomenys apie ITĮ užregistruotus nukentėjusius asmenis nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2019 balandžio 17, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7811&datasource=34474

[75] Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2019 kovo 26, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1

[76] Valstybinio audito ataskaitos santrauka „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas“, 2015 gegužės 15 d., Nr. VA-P-40-1-8, Valstybės kontrolė, 4-5, https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3331

[77] *Ibid.*, 4-5.

Baigiamajame darbe analizuoti teisės aktai, kuriuose įtvirtintos nukentėjusiųjų teisės baudžiamojo proceso metu. Tačiau ne mažiau svarbu paminėti, kad baudžiamojo proceso veiksmai vertinami ir pasibaigus baudžiamajam procesui, kuomet buvę proceso dalyviai kreipiasi į teismą reikalaudami iš valstybės žalos, patirtos dėl teisėsaugos pareigūnų veiksmų, atlyginimo.

Teisė į žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimą įtvirtinta BPK 46 str., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[78] (toliau – CK) 6.272 str. ir 2002 m. gegužės 21 d. priimtame „Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo Lietuvos Respublikos Vyriausybei įstatyme“[79]. Šiuose įstatymuose įtvirtinta bendra norma, nustatanti, kad asmuo turi teisę į žalos, atsiradusios dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto kardomojo kalinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinių prievartos priemonių pritaikymo, atlyginimą. Įstatymuose kalbama apie asmenį nedetalizuojant jo procesinės padėties, tačiau paminėtos procesinių veiksmų grupės. Kaip žinia, šie procesiniai veiksmai atliekami įtariamojo arba kaltinamojo atžvilgiu. BPK 46 str. numato situacijas, kurioms esant asmuo įgyja teisę reikalauti žalos atlyginimo iš valstybės (neteisėtas sulaikymas, neteisėtas suėmimas, neteisėtas nuteisimas). Iš šio teisinio reguliavimo galima daryti išvadą, kad nukentėjusysis neturi teisės į žalos, patirtos dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimą[80]. Tai patvirtintų ir BPK 28 str., įtvirtinantis nukentėjusiojo procesines teises, kur nenumatyta galimybė reikalauti žalos atlyginimo, kuri buvo patirta dėl teisėsaugos institucijos pareigūnų veiksmų.

Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teigia, kad „Lietuvos Respublikos teisinę sistemą sudaro ne tik nacionaliniai teisės aktai, bet ir tarptautinės sutartys, kuriose Lietuva įsipareigojo užtikrinti tam tikrų teisių ir interesų apsaugą, o juos pažeidžiančius veiksmus vertinti kaip pažeidimą. Tais atvejais, kai asmuo nurodo galimus neteisėtus pareigūnų veiksmus, kurie nenustatyti specialiose pareigūnų atsakomybę reglamentuojančiose teisės normose, teismai vertina pateiktus faktus apie galimus pažeidimus bendrųjų teisės principų, LR Konstitucijos ir tarptautinių susitarimų kontekste“[81].

---

[78] „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr

[79] „Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo Lietuvos Respublikos Vyriausybei įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.167905/kCvYMjKfyQ

[80] Marijus Šalčius, „Nukentėjusiojo teisė į žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimą“, pranešimas konferencijoje *Nukentėjusiųjų teisės Lietuvoje: pokyčiai ir perspektyvos*, Vilnius, 2018 sausio 26 d.

[81] „Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2009“, LITEKO, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=788b7e1e-95c7-4005-8a5a-b882d86831a9

Visgi turi nukentėjusysis teisę reikalauti žalos, patirtos dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimo iš Lietuvos Respublikos. Nukentėjęs asmuo turi subjektiškumą reikalauti žalos atlyginimo, bet nėra veiksmų, už kurių pažeidimus jis galėtų reikalauti žalos atlyginimo. Teismai, vykdydami teisingumą, kaip išeitį nurodo tarptautinius teisės aktus bei bendruosius teisės principus, pasisako dėl įstatymų leidėjo diskrecijos laisva nuožiūra nustatyti teisinį reguliavimą, teigdami, kad baigtinis veiksmų sąrašas (laikinas sulaikymas, suėmimas, nuteisimas) reiškia, kad įstatymų leidėjas, kurdamas šį teisinį reguliavimą, nesilaikė bendrosios taisyklės, kad kiekvienas priešingas teisei veiksmas sukuria prievolę atlyginti tuo veiksmu sukurtą žalą.[82] Galima teigti, kad nukentėjusysis, remdamasis Konstitucija, kad žala turi būti atlyginta, gali kreiptis į teismą dėl bet kokio baudžiamojo proceso veiksmo, kuris, jo nuomone, jam padarė žalą ir reikalauti valstybės civilinės atsakomybės.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje gausu teisės aktų, reglamentuojančių nusikaltimų aukų teisinę, socialinę apsaugą, pagalbos ir paramos sistemą, taip pat numatančių prevencinių priemonių kryptis, orientuotas į smurtą artimoje aplinkoje ir kitas nusikalstamų veikų rūšis. Kai kurie teisės aktai atkartoja vienas kitą, papildo, detalizuoja tam tikras reguliavimo sritis. Nors BPK gausu nuostatų, kurios detalizuojamos atskiruose teisės aktuose, pasigendama svarbių, tarptautinių teisės aktų garantuojamų nukentėjusiojo teisių, visgi jis išlieka pagrindiniu nacionaliniu teisės aktu, įtvirtinančiu nukentėjusiųjų teises. Tačiau dauguma BPK įtvirtintų teisių asmuo gali pasinaudoti tik turint nukentėjusiojo statusą baudžiamajame procese.

[82] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 23/04“, TAR, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content

II. NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SISTEMA LIETUVOJE

Kad ir kaip tvirtai skambėtų įstatymuose įtvirtintos nuostatos, visgi aukai yra svarbu, kad jos asmeninė teisė bus apginta, kad ji jausis saugi po nusikaltimo, o ne tai, kas parašyta įstatyme. Asmuo, tapęs nusikaltimo auka, susiduria su keliomis institucijomis (policija, prokuratūros, teismai, pagalbos organizacijos), kurių kiekviena turi tam tikras pareigas nusikaltimo aukos atžvilgiu, įtvirtintas Europos Sąjungos ir nacionaliniuose teisės aktuose.

Šioje baigiamojo darbo dalyje pateikiamas nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų spektras Lietuvoje, institucijų ir organizacijų veikla nusikaltimų aukų paslaugų srityje, atskleidžiama tarpinstitucinio bendradarbiavimo šioje srityje problematika, vertinama, kaip nusikaltimų aukų paslaugų sistema dera su Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatomis.

2. 1. Nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų spektras ir paslaugas teikiančių institucijų, organizacijų veikla

Teisė gauti informaciją nuo pirmojo kontakto su kompetetinga valdžios institucija (dažniausia policija) įtvirtinta Nusikaltimų aukų direktyvos 4 str. Remiantis šia nuostata ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, į kurį kreipiasi nusikaltimo auka, privalo kuo išsamiau ir paprasčiau, aukai suprantama kalba pateikti visą informaciją apie teisines ir kitokias paslaugas, konsultacijas, paramą, paslaugų gavimo sąlygas, kompensacijos galimybes ir kt. Lietuvoje realiai ši nuostata įgyvendinama, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras priima nutarimą asmenį pripažinti nukentėjusiuoju ir jam pasirašytinai įteikia teisių nukentėjusiajam išaiškinimo protokolo priedą, kur surašytos visos nukentėjusiojo teisės, kuriomis jis gali pasinaudoti baudžiamojo proceso metu[83]. Šis momentas itin svarbus aukai, kadangi šiame procesiniame dokumente ne tik pažymima tai, kad nukentėjusiajam įteikiamas protokolo priedas, bet ir tai, kad „asmeniui, nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos, išaiškintos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 28 straipsnio 2 dalyje ir kituose teisės aktuose numatytos teisės“[84]. Darytina išvada, kad nuo pareigūno, į kurį kreipiasi auka, požiūrio priklauso ne tik antrinės viktimizacijos atsiradimo rizika, bet ir visas baudžiamasis procesas siekiant teisingo sprendimo.

[83] Nukentėjusiojo teisės, žiūrėta 2019 vasario 27 d., https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/05/nukentejusiojo-teises.pdf

[84] *Ibid.*,

Teisė gauti vertimo žodžiu ir raštu paslaugas įtvirtinta Nusikaltimų aukų direktyvos 7 str., BPK 8 str. 4 d. Realiai šia paslauga nukentėjęs asmuo gali pasinaudoti kreipiantis į teisėsaugos instituciją raštu ar žodžiu pateikiant pareiškimą (skundą) savo gimtąja ar kita kalba, kuria jis kalba. Išsiaiškinęs, ar nukentėjusiam asmeniui apklausos metu bus reikalingas vertėjas, pareigūnas, į kurį kreipiasi nukentėjusysis, savo iniciatyva kviečia vertėją. Taip pat ir susipažįstant su ikiteisminio tyrimo medžiaga, kaip numatyta Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2018 m. vasario 14 d. įsakyme „Dėl rekomendacijų dėl proceso dalyvių susipažinimo su ikiteisminio tyrimo medžiaga patvirtinimo“[85], proceso dalyviai turi teisę naudotis vertėjo paslaugomis, kurį kviečia ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba proceso dalyvis savo iniciatyva. Pažymėtina, kad vertėjo paslaugų prieinamumą užtikrina apskričių vyriausieji policijos komisariatai, sudarydami sutartis su vertimų biurais.

Teisė naudotis paramos aukoms tarnybų paslaugomis įtvirtinta Nusikaltimų aukų direktyvos 8 str. Atkreiptinas dėmesys, kad ši teisė priklauso visoms aukoms, neatsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pobūdį, o direktyvos 4 str. 5 d. numatyta, kad nepriklausomai nuo to, ar nukentėjęs asmuo kreipėsi į policiją, jis turi teisę į nemokamą teisinę, konsultacinę, psichologinę ir kitą prieinamą pagalbą.

Pirminė teisinė pagalba (teisinė konsultacija) yra nemokama kiekvienam teisėtai Lietuvoje gyvenančiam asmeniui. Asmenys, norintys gauti pirminę teisinę pagalbą, turi kreiptis į savivaldybę pagal savo gyvenamąją vietą. Kaip ir minėta ankstesniame šio darbo skyriuje, pirminė teisinė pagalba teikiama nemokamai visiems asmenims, nepriklausomai nuo to ar asmuo nukentėjo nuo nusikalstamos veikos, ar ne.

Atsižvelgiant į asmens pajamų dydį, numatyta galimybė gauti nemokamą arba iš dalies kompensuojamą antrinę teisinę pagalbą (advokato pagalbą teisminiame procese). Dėl valstybės apmokamos teisinės pagalbos skyrimo sprendžia Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Teikdamas prašymą Tarnybai dėl teisinės pagalbos, asmuo gali nurodyti, kurio Tarnybos sąraše esančio advokato paslaugų pageidautų. Tarnyba, svarstydama asmens prašymą, į tai atsižvelgia ir, jeigu tam nėra objektyvių kliūčių, pvz., per didelis pageidaujamo advokato darbo krūvis, asmeniui paskiriamas pasirinktas advokatas. Asmuo taip pat gali prašyti skirti advokatą, kurio nėra Tarnybos sąraše, tačiau tokiu atveju asmeniui kartu su prašymu reikia pateikti ir pasirinkto advokato rašytinį sutikimą atstovauti asmenį byloje.

[85] Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. vasario 14 d. įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl proceso dalyvių susipažinimo su ikiteisminio tyrimo medžiaga patvirtinimo“, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/60b82d20121b11e88456d055fb6f6244

Pažymėtina, kad visa reikiama informacija dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo (advokatų, taikinimo tarpininkų ir psichologų sąrašai, prašymų formos, reikalingi dokumentai, pajamų ir turto skaičiuoklė, kita naudinga informacija) pateikiama Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos Tarnybos internetiniuose tinklapiuose,[86] kuriuose detaliai apibrėžiama, kas yra pirminė ir antrinė teisinė pagalba, kam ji teikiama, kur reikia kreiptis, kokius dokumentus reikia pateikti ir pan. Tačiau minėti internetiniai tinklapiai nėra vieninteliai informacijos šaltiniai apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Tokia informacija dažnai teikiama skelbimų lentose, stenduose, savivaldybių interneto puslapiuose ir pan.[87]

Valstybės įmonės Registrų centro šiuo metu kuriama teisinės pagalbos paslaugų informacinė sistema „*TEISIS*“, kurios pagalba bus galimybė žmonėms pildyti prašymus elektroniniu būdu, taip pat per vaizdo konferencijas pasikonsultuoti su advokatais. Numatyta, kad „*TEISIS*“ galės naudotis ne tik žmonės, kuriems tokia pagalba reikalinga, bet ir pirminę bei antrinę teisinę pagalbą teikiantys konsultantai, advokatai ar jų padėjėjai, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos specialistai, prokurorai, teismų atstovai ir kt. Sistemoje planuojama įdiegti pajamų ir turto skaičiuoklę, kuria bus galima pasinaudoti kreipiantis dėl antrinės teisinės pagalbos. „*TEISIS*“ sistemoje kiekvienas advokatas ar advokato padėjėjas turės sukurti savo profilį, o žmonės sistemoje galės ieškoti advokatų pagal įvairius kriterijus (veiklos vietą, specializaciją, teikiamų paslaugų sritį ir pan.), stebėti jų užimtumą, suteiktų konsultacijų trukmę, patirtas išlaidas, atliktus procesinius veiksmus ar parengtus dokumentus ir kt. Teigiama, kad naujosios sistemos pagalba siekiama įnešti daugiau aiškumo ir skaidrumo valstybės garantuojamos teisinės pagalbos srityje. Tikimasi, kad tokiu būdu bus taupomas asmenų, norinčių pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba, ir šią pagalbą teikiančių teisininkų laikas[88]. Nors šio projekto įvykdymas buvo numatytas 2018 m. gegužės mėnesį, tačiau iki šiol „*TEISIS*“ sistema viešai dar nėra prieinama.

Kaip ir minėta, teisinė pagalba yra nemokama visiems nukentėjusiesiems, neatsižvelgiant į jų pajamas ar turtą, tik teikiant ieškinį dėl nusikaltimu padarytos žalos kompensavimo. Kitais atvejais, kurie ne mažiau svarbūs nusikaltimo aukai, pvz., skundžiant teisėsaugos institucijų veiksmus, nemokama teisinė pagalba teikiama tik itin mažas pajamas gaunantiems nukentėjusiesiems. 2018 m. Žmogaus teisių stebėjimo institutas kreipėsi į Seimo

[86] http://vgtpt.lrv.lt/, http://www.teisinepagalba.lt/lt/

[87] „Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2016 m.“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 , http://www.teisinepagalba.lt/dok/2016%20PTP%20ataskaita_final%20%E2%80%93%20kopija.pdf

[88] „Nemokama teisinė pagalba netrukus bus teikiama ir internetu“, 2018 rugpjūčio 24 d., https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/971951/nemokama-teisine-pagalba-netrukus-bus-teikiama-ir-internetu

Žmogaus teisių komitetą, rekomenduodamas sukurti teisinį mechanizmą, kuris sudarytų galimybę bent pažeidžiamiausioms aukų grupėms gauti nemokamą teisinę pagalbą ikiteisminio tyrimo ir bylos nagrinėjimo teisme metu[89]. Taigi 2019 metų pradžioje įsigaliojo Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pataisos[90], kuriose numatyta, kad smurto artimoje aplinkoje, seksualinių ar neapykantos nusikaltimų, prekybos žmonėmis aukos turi teisę į valstybės apmokamo advokato pagalbą viso baudžiamojo proceso metu.

Pastaruoju metu vis akcentuojamas teisinės pagalbos prieinamumas, greitumas, ekonomiškumas, tačiau teisinės pagalbos kokybei neskiriamas tinkamas dėmesys, kuris turėtų būti prioritetinis šioje srityje. Juk advokatai – tai nepriklausoma teisinės sistemos dalis. Nestabilus ir nevienodas darbo krūvis antrinę teisinę pagalbą teikiantiems advokatams, didelė biurokratija, nereglamentuoti veiksmai rodo dialogo nebuvimą tarp advokatų ir Valstybės garantuojamos teisinės tarnybos[91]. Visa tai atitolina socialiai jautrius visuomenės sluoksnius nuo kokybiškos, efektyvios ir savalaikės teisinės pagalbos. Kompetetingai teikti teisinę pagalbą reikia laiko ir žinių, tačiau vieša paslaptis, jog prokurorai nori, kad teisinė pagalba būtų teikiama greitai ir pigiai, nors Teisingumo ministerija šioje srityje reikalauja kokybės.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 15 d. įsakymu patvirtintas socialinių paslaugų katalogas[92] (toliau – Katalogas), kuris apibrėžia socialines paslaugas, jų turinį pagal atskiras socialinių paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų įstaigų tipus. Socialinės paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias. Kataloge nurodytos socialinių paslaugų rūšys (pvz., konsultavimas, informavimas, laikinas apgyvendinimas, psichologinė ir kita pagalba), paslaugų gavėjai ir paslaugų teikimo subjektai. Į specialiųjų socialinių paslaugų gavėjų ratą patenka psichologinį, moralinį, fizinį ar seksualinį smurtą patiriantys asmenys. Laikinas apgyvendinimas suteikiamas asmenims, neturintiems gyvenamosios vietos ar dėl patirto smurto, prievartos ar kitų priežasčių negalintiems ja naudotis. Šią paslaugą teikia savivaldybėse veikiantys nakvynės namai, krizių centrai, laikino apgyvendinimo įstaigos motinoms ir vaikams. Statistikos departamento duomenimis, 2016 m. 76 asmenys, patyrę smurtą šeimoje buvo apgyvendinti nakvynės namuose, 2017 m. – 83 asmenys.

[89] „2016-2017 metų Žmogaus teisių apžvalga“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas (2018), 88, žiūrėta 2018 rugsėjo 5 d., https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/07/2016-2017-%C5%BDmogaus-teisi%C5%B3-ap%C5%BEvalga.pdf

[90] „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“, *supra note* 51.

[91] Saulė Norvilaitė, „Advokatai ragina Valstybės garantuojamą teisinę pagalbą imtis reformų“, Lietuvos advokatūra, 2018 sausio 29 d., https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=62976

[92] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 20 d. įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/CeGwMtBhSN

Per 2016 m. apgyvendinta 13 asmenų, nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos, 2017 m. – 7 asmenys[93]. Krizių centruose, įskaitant ir laikino apgyvendinimo įstaigas motinoms ir vaikams, 2016 m. buvo laikinai apgyvendinti 1601 asmenys, 2017 m. – 1530 asmenys[94], tačiau šiuo atveju statistika pagal apgyvendinimo priežastį nekaupiama. Atkreiptinas dėmesys, kad laikino apgyvendinimo paslauga minėtose įstaigose ribojama 3 mėnesiu terminu, o motinoms ir vaikams ši paslauga gali būti teikiama iki 6 mėnesių.

Konsultacinę, psichologinę pagalbą ar kitokią paramą nukentėjusiesiems nuo įvairių nusikaltimų teikia gana platus Lietuvoje veikiančių įstaigų ir organizacijų tinklas. Pvz., savanoriškumo principu veikianti Paramos aukoms iniciatyva, teikianti pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo įvairių nusikaltimų, kur dirbantys savanoriai gali paaiškinti kaip vyksta ikiteisminis tyrimas ir teisminis procesas, suteikti informacijos apie kompensacijos galimybes ir teisinę pagalbą, pagelbėti kreipiantis į kitas institucijas ir duoti nuorodas, kur kreiptis specifinės pagalbos ir kt. Tačiau su Paramos aukoms iniciatyva galima susisiekti tik siunčiant asmeninę žinutę *Facebook* profilyje arba elektroniniu paštu.

Skubią psichologinę pagalbą krizes išgyvenantiems žmonėms teikia Krizių įveikimo centras (toliau – KĮC), kuris buvo įkurtas 2008 m. kaip Jaunimo psichologinės paramos centro dalis, o nuo 2014 m. centras veikia kaip savarankiška viešoji įstaiga. Čia teikiama psichologinė pagalba be išankstinės registracijos tiek gyvai, tiek *Skype*. Šiuo atveju tik pirmoji konsultacija yra nemokama. Nepaisant to, kasmet daugėja į KĮC besikreipiančių žmonių. Kaip skelbiama konsultacijų statistikoje, besikreipiančių žmonių 2017 m. padaugėjo 21 %[95]. Taip pat KĮC 2017 m. veiklos ataskaitoje numatyta nuo 2018 m. įkurti fondą, kurio dėka žmonės, dėl objektyvių priežasčių negalintys mokėti už psichologines konsultacijas, tačiau turintys stiprią motyvaciją, galės gauti individualius poreikius atitinkančią tęstinę pagalbą.[96] Iki šiol apie minėtą fondą informacijos rasti nepavyko.

Lietuvos emocinės paramos tarnybų asociacija (toliau – LEPTA) vienija tarnybas, kuriose telefonu ir internetu emocinę paramą Lietuvoje teikia specialiai tam paruošti savanoriai, o psichologinę pagalbą – psichikos sveikatos specialistai. Šiuo metu asociacija vienija 10 narių, kurių didžioji dalis yra nevyriausybinės organizacijos, dirbančios psichikos sveikatos srityje.

[93] Gyventojai nakvynės namuose pagal apgyvendinimo priežastį ir trukmę, Lietuvos statistikos departamentas, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=001ed86e-a0ff-4021-a529-fdc4fb927b19#/

[94] Asmenų, socialines paslaugas gavusių krizių bei psichologinės ir socialinės reabilitacijos centruose, skaičius, Lietuvos statistikos departamentas, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=001ed86e-a0ff-4021-a529-fdc4fb927b19#/

[95] „VŠĮ „Krizių įveikimo centras“ 2017 m. veiklos ataskaita“, žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d., https://krizesiveikimas.lt/wp-content/uploads/2018/05/KIC-2017-veiklos-ir-finansine-ataskaita.pdf

[96] *Ibid.*

LEPTA statistinėse ataskaitose atsispindi atsilieptų skambučių skaičius, darbo laikas, konsultantų skaičius ir kiti duomenys. 2016 m. - 2018 m. veiklos rezultatų ataskaitoje matyti, kad skambučių skaičius auga, kaip ir bendra atsakytų skambučių trukmė. Ataskaitoje daroma išvada, kad prisiskambinti vis lengviau ir pagalbos suteikiama vis daugiau. Taip pat nurodyta, kad emocinės paramos paslauga vis lengviau pasiekiama, didinant konsultantų skaičių bei ilginant darbo trukmę[97]. Be to, pagalbos linijų žinomumas auga: dauguma Lietuvos gyventojų yra girdėję apie „Jaunimo liniją, „Vaikų liniją“, „Pagalbos moterims liniją“, „Vilties liniją“ bei „Liniją Doverija“. Emocinės paramos linijų informaciniai vaizdo klipai, plakatai, vykdomos socialinės kampanijos viešinamos televizijoje, radijuje, viešąjame transporte.[98]

Pagalbos linija *116 006*, skirta nusikaltimų aukoms visoje Europoje, teikia emocinę paramą, informuoja aukas apie jų teises ir kaip jomis pasinaudoti, taip pat nukreipia aukas į atitinkamas organizacijas. Pagalbos linija teikiama informacija ne tik apie vietos policijos ir baudžiamosios teisenos procedūras, bet ir apie kompensavimo ir draudimo galimybes bei kitus pagalbos šaltinius nusikaltimų aukoms. Remiantis 2012 m. „Eurobarometro“ apklausos duomenimis, apklausos respondentai didžiąja dalimi (90 %) tvirtai tiki, kad nemokama, visoje Europoje gyvenančių nusikaltimų aukų, pagalbos linija yra naudingą socialinę vertę turinti paslauga[99]. Nors 2013 m. vasario 5 d. buvo paskelbtas Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus įsakymas „Dėl viešojo konkurso suteikti teisę naudoti suderintų socialinių paslaugų numerį 116006 paskelbimo“[100], deja, iki šiol nei viena organizacija nepareiškė noro dalyvauti konkurse.

Nusikaltimų aukų direktyvoje pripažįstama, kad „artimųjų smurtas yra didelė ir dažnai užslėpta socialinė problema, kadangi šiuo atveju smurtauja asmuo, kuriuo auka turėtų pasitikėti“[101]. Taip pat ir Lietuvoje smurtas artimoje aplinkoje priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių nusikalstamų veikų[102]. Todėl siekiant išvengti antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, pagalba smurto artimoje aplinkoje aukoms turėtų būti specializuota. Šiuo metu Lietuvoje veikia 17 SPC, teikiančių specializuotą kompleksinę pagalbą nukentėjusiems nuo smurto artimoje aplinkoje visose savivaldybėse. „Specializuota kompleksinė pagalba - SPC

[97] „Lietuvos emocinės paramos tarnybų asociacija“, 2016, 2017 ir 2018 metų veiklos rezultatai“, žiūrėta 2019 balandžio 17 d., http://www.klausau.lt/klausau/spaw2/uploads/files/Ataskaitos/2016-2018%20metu%20LEPTA%20veiklos%20ataskaita.pdf

[98] *Ibid.*

[99] European Comission, „116006 – Victims of Crime“, Digital Single Market, 2012 gegužės 31 d., https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/116006-victims-crime

[100] Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2013 m. vasario 5 d. įsakymas „Dėl viešojo konkurso suteikti teisę naudoti suderintų socialinių palaugų numerį 116006 paskelbimo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.442738?jfwid=11dyhewrvj

[101] Direktyva 2012/29/ES, *supra note* 3.

[102] „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *supra note* 50.

teikiama trumpalaikė ir (ar) ilgalaikė pagalba smurtą artimoje aplinkoje patiriančiam asmeniui, siekiant įveikti kritinę būklę, apimanti įgalinimą, informavimą, konsultavimą, tarpininkavimą, specializuotą psichologinę ir teisinę pagalbą, pagalbą rengiant dokumentus, pažymų apie SPC žinomus smurto artimoje aplinkoje faktus teisėsaugos institucijoms bei Valstybės vaiko teisių apsaugos teritoriniams skyriams rengimą. Kiekvienas SPC konsultantas turi gebėti suteikti specializuotą kompleksinę pagalbą visa apimtimi, išskyrus specializuotą psichologo ir teisininko pagalbą“[103].

12 – kos SPC 2016 – 2017 m. veiklos rezultatų ataskaitoje skelbiama, kad 2016 m. smurtą artimoje aplinkoje patyrė ir SPC buvo užregistruoti 8203 asmenys, 2017 m. – 8612 asmenys, o 2018 m. I ketv. – 2804 asmenys. Iš jų SPC pagalbą priėmė – 5 %, nepriėmė/nepavyko susisiekti/atsisakyta teikti – 5 %, nepilnamečiai – 3 %[104].

Pradėjus ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje, policija praneša apie įvykį SPC elektroniniu paštu siunčiant nustatytos formos blanką su jame išdėstytomis įvykio aplinkybėmis, smurtą patyrusio asmens duomenimis. Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai pareigūnai nepraneša SPC apie smurtą artimoje aplinkoje ar praneša jau praėjus kuriam laikui, dėl ko smurtą patyręs asmuo gali nesulaukti savalaikės pagalbos. Pvz., 2015 m. Valstybinio audito ataskaitoje skelbiama, kad 2014 m. III ketvirtį SPC iš audituojamų policijos komisariatų negavo pranešimų apie 11 % smurtą patyrusių asmenų, o dalį pranešimų gavo praėjus keturioms ir daugiau dienų nuo smurto įvykio[105].

Atkreiptinas dėmesys, kad „Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusio asmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašas“[106], nereikalauja policijos pareigūnų perduoti informaciją SPC nepasitvirtinus pranešimui apie smurtą artimoje aplinkoje[107], nors SPC atstovai tokią praktiką vadina nepalankia[108].

---

[103] „Dėl specializuotos pagalbos centrų aprašo patvirtinimo“, *supra note* 62.

[104] „12 – kos Specializuotos pagalbos centrų veiklos rezultatai 2016 – 2017 metai“, Moterų informacijos centras (2018), žiūrėta 2019 kovo 26 d., http://www.lygus.lt/12-kos-specializuotos-pagalbos-centru-veiklos-rezultatai-2016-2017-metai/

[105] „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas“, *supra note* 50.

[106] Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018 m. liepos 2 d. įsakymas “Dėl policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusioasmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/90fa3a207ef711e89188e16a6495e98c

[107] *Ibid.*

[108] Lilija Henrika Vasiliauskienė, Evelina Dirmotaitė, Zuzana Vasiliauskaitė, „Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams“, Vilniau moterų namai, 2017, žiūrėta 2019 kovo 27 d.,

Įdomu pažymėti, kad SPC atstovai teigia, jog darbas su smurtautojais prieštarauja Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymui, kad mediacijos taikymas smurto artimoje aplinkoje atveju neefektyvus[109], nors pažangiose užsienio valstybėse ji sėkmingai taikoma, ypatingai šeiminio smurto atveju. Lietuvoje, kaip aukos ir nusikaltėlio mediacijos atmaina, Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso[110] (toliau – BK) 38 str. pagrindu taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nukentėjusiam ir kaltininkui susitaikius. Tačiau praktikoje toks susitaikymas dažniau formalus, neatitinka pačios susitaikymo, nuoširdaus atleidimo esmės. Pvz., galimos situacijos, kai vagysčių atvejais auka, susitaikydama su kaltininku su juo netgi nesusitinka, o kaltininkas neįsivaizduoja kas jam atleido[111]. Manytina, kad ir smurto artimoje aplinkoje atveju toks, BK 38 str. pagrindu grįstas, smurtautojo ir aukos susitaikymas greičiau neefektyvus, negu SPC nurodytas mediacijos modelis. Todėl nepritartina tokiai SPC atstovų pozicijai.

2017 m. birželį atliktas visuomenės nuomonės tyrimas atskleidė, kad vyrauja klaidingas požiūris į smurto artimoje aplinkoje aukas. 85 % tyrimo respondentų galvoja, kad moteris bet kada gali nutraukti santykius su smurtaujančiu vyru, 35 % respondentų dalinai sutiko su šiuo teiginiu[112]. Tai ganėtinai gąsdinantys skaičiai. Kitas tyrimas[113] parodė, kad sunkiausiai atpažįstamas partnerio ekonominio ir seksualinio pobūdžio smurtas prieš moteris. Nors tyrime dalyvavusios moterys atpažino psichologinį smurtą, bet išdrįso kreiptis pagalbos tik panaudojus fizinį smurtą prieš jas[114]. Remiantis oficialiosios statistikos duomenimis, dauguma nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiųjų yra moterys[115], o ekspertai lyčių nelygybę įvardija kaip smurto artimoje aplinkoje reiškinio priežastį. Teigiama, kad smurtas prieš moteris vis dar gajus, egzistuoja tam tikri streotipai ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos Sąjungos mastu. Tačiau kitaip

---

https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Metodin%C4%97s%20rekomendacijos%202018.pdf

[109] *Ibid.*, 43-44.

[110] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 27 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr

[111] Ilona Michailovič ir kt., Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje, (Vilnius:Teisės institutas, 2014): 208, žiūrėta 2019 kovo 25, https://www.cobalt.legal/lt/naujienos-ir-renginiai/atkuriamojo-teisingumo-perspektyvos-lietuvoje

[112] Donata Majauskienė „Tyrimas: visuomenėje vyrauja klaidingos nuostatos apie smurto šeimoje aukas“, sausio 2 d., 2018, http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/lietuviai-neatpazista-smurto-tai-ne-tik-kumsciai-ir-kraujas-844337

[113] „Intymaus partnerio smurtavimo apraiškos Lietuvoje – moterų perspektyva“, *Žmogaus teisių stebėjimo institutas*, Vilnius, 2018, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-aprai%C5%A1kos_%C5%BDTSI.pdf

[114] *Ibid.*

[115] Duomenys apie ITĮ užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, Informatikos ir ryšių departamentas, https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7640&datasource=31187

nei oficialioji statistika, visuomenės nuomonės tyrimai atskleidžia, kad vyrų ir moterų, patiriančių artimųjų smurtą, skaičius panašus[116].

Tarnybų, teikiančių pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims, žinomumas auga, tačiau didžioji dalis žmonių, patyrę artimųjų smurtą, niekur nesikreipia[117]. Kita vertus, kaip rodo policijos pranešimų dėl smurto artimoje aplinkoje skaičiai, didėja smurto artimoje aplinkoje atpažįstamumas, žmonių suvokimas, kad tai grubus, šiurkštus, netoleruotinas žmogaus teisių pažeidimas. Tačiau pranešimų ir pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičių visiškas nesuderinamumas, manytina, rodo skirtingą institucijų ir visuomenės požiūrį į smurto artimoje aplinkoje reiškinį.

Kalbant apie žiniasklaidos vaidmenį, nuo 2018 m. atliekama žiniasklaidos stebėsena, kaip skirtingose publikacijose aprašomi įvykiai apie smurtą prieš moteris[118]. Daugiau nei trečdalis per pusmetį tirtų publikacijų apie smurtą artimoje aplinkoje buvo vadinamos nekorektiškomis. Dauguma straipsnių alkoholį ir narkotikus įvardijo kaip smurto priežastį, dažnai aptarinėjama nukentėjusio žmogaus išvaizda, ironizuojama arba pajuokiama tokiomis antraštėmis: *„Pirmadienio vakaras Kelmėje gyvenančiai moteriai atmintyje išliks ilgai. Buvęs sugyventinis prieš ją kėlė ne tik ranką, bet ir kojąˮ*[119], *„Daužėsi ne margučiais, o kumščiaisˮ*[120]. Išsamiai aprašomi smurtiniai įvykiai, smurtavimo būdai, padaryta žala aukai, tačiau beveik nekalbama apie smurto priežastis, pasekmes, pagalbą aukai, kur reikia jos kreiptis, kas ją teikia ir pan. Daugiausia dėmesio skiriama istorijų išviešinimui, smulkiausių detalių atskleidimui. Suvokiant tai, kokią stiprią įtaką visuomenės nuomonės formavimui turi žiniasklaida, manytina, kad minėti ir panašūs informavimo taktiniai būdai formuoja ydingą žmonių požiūrį į smurto artimoje aplinkoje reiškinį.

Televizijoje bei internete šmėžuoja įvairios reklamos, socialinės akcijos (pvz., „Pasibelskˮ[121], „Nepatogus kinas 2018ˮ[122], „Palaikykˮ, „Būk stipriˮ[123] ir kt.), kur vis ryškiau pabrėžiama egzistuojanti smurto artimoje aplinkoje problema, šio reiškinio netoleravimas visuomenėje. Žmonės, viešai pasakodami savo patirtis, didina visuomenės sąmoningumą,

---

[116] Visuomenės nuomonės tyrimas „Smurtas artimoje aplinkojeˮ: lyginamoji 2014 – 2017 metų atasakaita, Eurotela, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/GALUTIN%C4%96%20%20ATASKAITA_2017.pdf

[117] *Ibid*.

[118] Donatas Paulauskas, „Smurtas prieš moteris žiniasklaidoje: tarp šaipymosi ir romantizavimoˮ, *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*, spalio 11 d., 2018, https://www.lygybe.lt/lt/smurtas-pries-moteris-ziniasklaidoje-tarp-saipymosi-ir-romantizavimo

[119] *Ibid*.

[120] *Ibid*.

[121] http://pasibelsk.lt/

[122] Pvz., http://nepatoguskinas.lt/2018/filmas/seksas-be-sutikimo/

[123] http://www.bukstipri.lt/

nepakantumą smurtui, tačiau daugelis gerųjų iniciatyvų vyksta kaip projektinė veikla, kuri projektui pasibaigus dažniausiai nutrūksta.

Tiek Nusikaltimų aukų direktyvoje, tiek Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje[124] pabrėžiama, kad svarbiausi yra vaiko interesai. Pagalbą krizės ištiktiems, nuo smurto artimoje, ir ne tik, aplinkoje nukentėjusiems vaikams teikia įvairių sričių specialistai (VTAT, policija, medicinos įstaigos, emocinės (psichologinės) pagalbos tarnybos ir kt.) Bene svarbiausią vaidmenį šioje srityje užima VTAT, ne tik savo kompetencijos srityje teikiant pagalbą nukentėjusiems vaikams, bet ir bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, organizacijomis. Pvz., seksualinio smurto aukomis tapusiems vaikams trumpalaikę kompleksinę pagalbą teikiama Vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pagalbos centre, prekybos žmonėmis tapusiems vaikams ir jų šeimos nariams pagalba organizuojama bendradarbiaujant su Lietuvos „Carito“, VšĮ „Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimo centras“ specialistais.[125]

LEPTA nurodo, kad 2018 m. teikiant emocinę (psichologinę) pagalbą telefonu bei internetu, vaikai dažniausiai kalbėjosi apie patiriamą smurtą ir prievartą, santykius su šeima bei svarbiais suaugusiaisiais, mokyklą bei psichosocialinę sveikatą. Problemos, dėl kurių kreipiasi vaikai išlieka tos pačios nuo 2015 m.[126] Atkreiptinas dėmesys, kad kiekvienais metais mažėja bandymų skambinti į emocinę pagalbą teikiančias linijas, tačiau ženkliai didėja linijų pasiekiamumas[127].

Rengiant Vaiko gerovės 2019 – 2021 m. veiksmų planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. lapkričio 5 d. įsakymu „Dėl vaiko gerovės 2019 – 2021 m. veiksmų plano patvirtinimo“[128] buvo įvertinti Vaiko gerovės 2016 – 2018 m. veiksmų plano[129] įgyvendinimo rezultatai. Pripažinta, kad 2017 m. daugiau nei pusė smurtą patyrusių vaikų nesulaukė realios specialistų pagalbos. Todėl Vaiko gerovės 2019 – 2021 m. veiksmų plane ir toliau orientuojamasi ties prevencinių bei kompleksinių paslaugų vaikui ir

[124] „1989 m. Vaiko teisių konvencija“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848

[125] „2018 metų veiklos ataskaita“, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, žiūrėta 2019 balandžio 17 d., http://www.vaikoteises.lt/media/file/Egle/2018%20m.%20veiklos%20ataskaita.pdf

[126] *Ibid*., 196-197.

[127] *Ibid.*, 194-195.

[128] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. lapkričio 5 d. įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2019 – 2021 metų veiksmų plano patvirtinimo“, *supra note* 65.

[129] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. kovo10 d. įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2016 – 2018 metų veiksmų plano patvirtinimo, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fdd0ae80e70611e59b76f36d7fa634f8/jDRBBBGqqf

šeimai prieinamumu, specialistų kvalifikacijos tobulinimu, informacijos sklaida visuomenėje, tarpinstituciniu bei tarptautiniu bendradarbiavimu vaiko gerovės srityje.[130]

Kaip rodo oficialioji statistika, 2016 m. nuo prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos nukentėjo 32 asmenys,[131] 2017 m. – 58 asmenys,[132] o 2018 m. – 46 asmenys.[133] Atkreiptinas dėmesys, kad tai yra latentinio pobūdžio nusikalstama veika ir oficialioji statistika iškreipia šios nusikalstamos veikos tikrąjį mastą, sudarant įspūdį, kad prekyba žmonėmis – itin retas reiškinys.

Bene aktyviausiai pagalbą prekybos žmonėmis aukoms teikia NVO sektorius. „Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centras“, Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“, „Dingusių žmonių paramos centras“, „Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras“ ir „Vyrų krizių centras“ yra pagrindinės NVO, teikiančios pagalbą ir paramą prekybos žmonėmis aukoms. Organizacijos vykdo prevenciją, teikia skubią pagalbą krizių atveju, taip pat teikia medicinos, apgyvendinimo, materialines ir kitas paslaugas. Kai kurios organizacijos koncentruojasi į aukos įgalinimą, padeda bendradarbiauti su teisėsauga. Nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis ir išnaudojimo, remiantis organizacijų ataskaitomis, 2016 m. ir 2017 m. dažniausiai buvo teikiama parama daiktais ir integracinė pagalba, rečiau – išsilavinimo ir profesinio mokymo paslaugos.[134]

Įgyvendinant Viešojo saugumo plėtros 2015 – 2025 metų programą[135], patvirtinti Projektų, skirtų socialinei pagalbai asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, teikti, atrankos konkurso organizavimo 2016–2018 metais nuostatai[136]

---

[130] Vaiko gerovės 2019 – 2021 m. veiksmų planas, *supra note* 65.

[131] Duomenys apie ITĮ užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų (remiantis išankstiniais duomenimis) (Forma_50-ITĮ), Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6781&datasource=19064

[132] Duomenys apie ITĮ užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų (remiantis išankstiniais duomenimis) (Forma_50-ITĮ), Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7620&datasource=30761

[133] *Ibid*.

[134] Reda Sirgedienė, „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2016 metais“, Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2017, 14, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/Ataskaita-2016-kova-su-prekyba-zmonemis.pdf /„Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2017 metais“, Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2018, 21, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/Apzvalga%20uz%202017%20metus.pdf

[135] Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015-2025 metų programos patvirtinimo“, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea944da0f95d11e4927fda1d051299fb

[136] Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. sausio 22 d. įsakymas „Dėl Projektų, skirtų socialinei pagalbai asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, teikti, atrankos konkurso organizavimo 2016–2018 metais nuostatų patvirtinimo ir Projektų, skirtų socialinei pagalbai asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, teikti, vertinimo komisijos sudarymo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c78f1860c14b11e5ac22dba8705b325b/kOrbpSyAHM

(toliau – Nuostatai). Nuostatų 6 punktas numato projekto tikslines grupes – asmuo, galėjęs nukentėti nuo prekybos žmonėmis, prekybos žmonėmis auka ir asmuo, nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis. Projekto vykdytojai (NVO) teikė kompleksinę pagalbą visoms tikslinėms grupėms jų nediferencijuojant pagal tai ar asmuo bendradarbiavo su teisėsauga, ar ne, ar tai ikiteisminio tyrimo pareigūno, ar prokuroro pripažintas nukentėjusysis, ar galėjęs nukentėti nuo prekybos žmonėmis asmuo, identifikuotas NVO. Todėl 2017 m. antrą pusmetį buvo skirta papildomų lėšų NVO projektams įgyvendinti. Apžvalgoje „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2017 metais“ nurodoma, kad projekto vykdytojai neracionaliai paskirstė lėšas, nediferencijuodami tikslinių grupių teikiant kompleksinę pagalbą ir rekomenduotina, pirmiausia, kompleksinę pagalbą teikti asmenims bendradarbiaujantiems su teisėsauga tiriant šį nusikaltimą, o kitoms tikslinėms grupėms pagalba turėtų būti teikiama kitų projektų, programų lėšomis.[137] Nors toks aukų diferencijavimas teikiant pagalbą įvardytas kaip užsienio valstybių geroji praktika, manytina, kad šioje srityje toks aukų diferencijavimas, suponuoja mintį, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nukentėjusiomis pripažintos ir bendradarbiaujančios su teisėsauga aukos yra svarbesnės negu aukos, kurios vis dar bijo kreiptis į teisėsaugą.

Nors valstybinės institucijos teigia, kad tinkamai ir efektyviai kovoja su prekybos žmonėmis reiškiniu, NVO sektoriaus atstovai nesutinka su tokiais teiginiais.[138] Menkas visuomenės informavimas apie prekybos žmonėmis reiškinį išlieka viena pagrindinių problemų. Prastas problemos supratimas ne tik apsunkina nusikaltimo prevenciją, užkardymą, bet ir pačios problemos mastų identifikavimą. Vykdomi apmokymai teismams, policijos pareigūnams, prokuratūrai, socialiniams darbuotojams, kaip atpažinti prekybos žmonėmis aukas,[139] nors pripažįstama, kad prekybos žmonėmis ir išnaudojimo aukos vis dar sunkiai atpažįstamos, nepasitiki teisėsauga. Taigi kyla klausimas, kam minėti mokymai skirti ir kaip tas atpažinimas bus naudojamas padedant aukai?

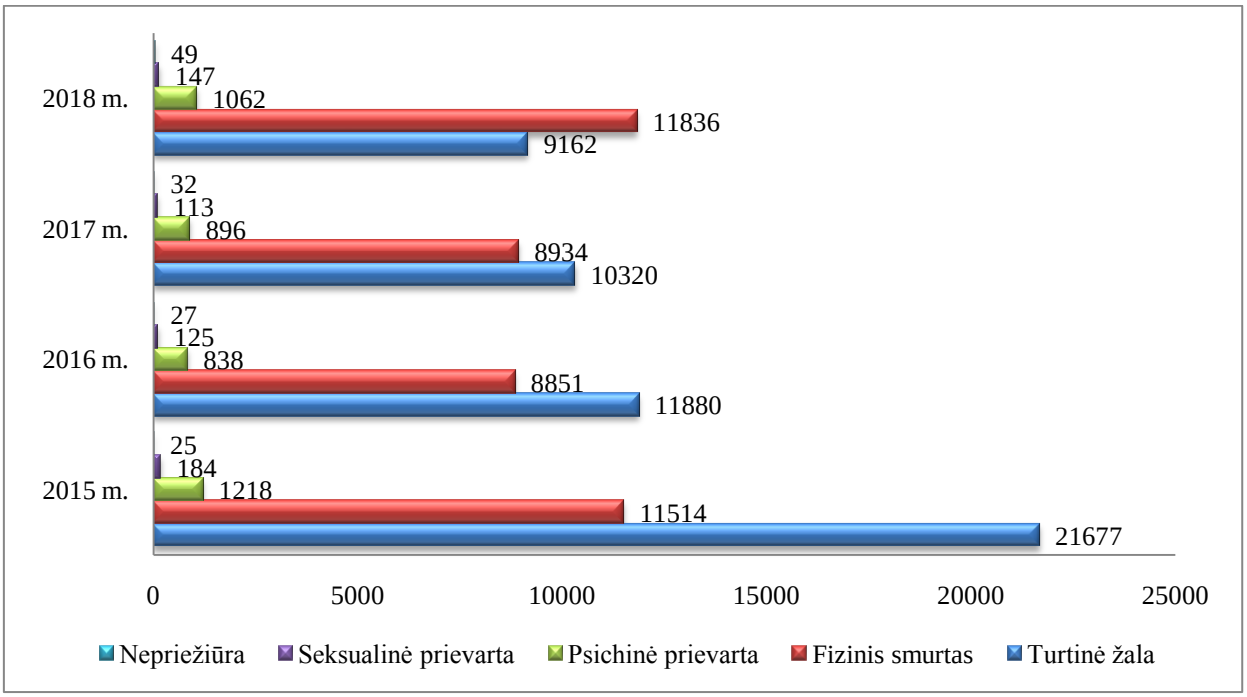
2 - ame paveiksle pateikiama nukentėjusiųjų statistika pagal padarytos žalos rūšį, kurioje matyti, kad turtinės žalos rūšis dominuojanti, lyginant su kitomis. Nepaisant to, Lietuvoje nėra telkiamos jokios pagalbos ir paramos priemonės turtinių nusikaltimų aukoms, apart asmenų, apdraudusių savo turtą, kurie tokiu atveju gali tikėtis tam tikros kompensacijos iš draudimo firmų. Darytina išvada, kad turtinę žalą patyrę nukentėjusieji, kurių turtas nebuvo draustas ar kai nenustatytas įtariamasis ar kaltinamasis, kuris galėtų tą žalą atlyginti, Lietuvoje nesulaukia jokios realios pagalbos.

[137] „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2017 metais“, *supra note* 134.

[138] Eglė Gibavičiūtė ir Rūta Ragaliauskienė „2017 m. spalio 12 d. pranešimas žiniasklaidai“, Lietuvos Respublikos seimas, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=25019&p_k=1&p_t=251320

[139] „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2017 metais“, *op. cit.*

2 paveikslas. Nukentėjusių asmenų skaičius pagal patirtos žalos rūšį 2015 – 2018 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Informatikos ir ryšių departamento „*Duomenis apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų*“[140]

Pagalbos nusikaltimų aukoms gali prireikti ne tik iš karto po nusikalstamos veikos ar ikiteisminio tyrimo metu. Bylos nagrinėjimo teisme metu aukai gali pritrūkti bet kokios informacijos, kuri padėtų teisme jaustis saugiau ir tvirčiau. Sveikintinas pavyzdys – Lietuvos teismų sistemos internetinė svetainė, kurioje pateikta informacija, patarimai liudytojams ir nukentėjusiesiems[141], virtualioje teismo posėdžių salėje yra galimybė susipažinti su teismo posėdžio eiga, vykstančiais procesais, pagrindiniais teismo posėdžio dalyviais ir jų funkcijomis[142].

Taip pat teisme dirbantys savanoriai teikia informaciją, susijusią su teismo procesu ir jo eiga, supažindina su liudytojo ar nukentėjusiojo teisėmis, gali padėti artimiau susipažinti su teismo aplinka ir pan. Įkurtame teismo savanorių institute 2017 m. paramą teismo lankytojams

[140] Duomenys apie ITĮ užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, Informatikos ir ryšių departamentas, žiūrėta 2019 kovo 31 d., https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1?year=2019&period=1-2&group=162

[141] Lietuvos teismai, žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d., http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/pagalba-liudytojams-ir-nukentejusiesiems/patarimai-liudytojams-ir-nukentejusiesiems/4763

[142] Virtuali teismo posėdžių salė, žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d., http://sale.teismai.lt/

teikė 43 savanoriai 5 teismuose. Per 2017 metus suteikta pagalbos daugiau nei 3000 teismo lankytojų. Teismuose savanoriai dirbo daugiau nei 2000 valandų.[143]

Kaip ir minėta, Lietuvoje egzistuoja gana platus emocinę, konsultacinę ir psichologinę pagalbą teikiančių subjektų ratas, tačiau menkas informavimas apie tokią pagalbą teikiančias institucijas apsunkina pagalbos prieinamumą (pvz., Paramos aukoms iniciatyva teikia informaciją visiems nukentėjusiesiems, tačiau su šia organizacija galima susisiekti tik internetu, o masinėse informavimo priemonėse pasigendama informacijos sklaidos apie šios organizacijos veiklą). Nusikaltimų aukų direktyvos 4 str. įpareigoja teisėsaugos institucijas teikti visą informaciją apie paramą aukoms teikiančias tarnybas visoms nusikaltimų aukoms, tačiau šioje srityje imperatyvas Lietuvos teisėsaugos institucijoms pasireiškia tik atskirų nusikalstamų veikų atveju (pvz., smurto artimoje aplinkoje atveju, nukentėjus vaikui). Lietuvoje kompleksinė pagalba teikiama tik smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis aukoms, nukentėjusiems vaikams. Tai atitolina kitų nusikaltimų aukas nuo realios pagalbos gavimo, prieštarauja Nusikaltimų aukų direktyvos 8 str. 1 d. įtvirtintai nuostatai, kad „visos aukos, atsižvelgiant į jų poreikius, turėtų galimybę nemokamai naudotis paramos tarnybų paslaugomis“[144]. Manytina, kad viena pagrindinių aukos teisių užtikrinimo problemų – teisėsaugos institucijų (policijos, prokuratūros, teismų) požiūris į auką ir noras padėti, todėl remiantis tik statistiniais duomenimis, itin sunku spręsti apie aukoms teikiamų paslaugų kokybę. Pastaruoju metu Lietuvoje viktimologiniai tyrimai neatliekami, todėl nėra žinoma, kur tiksliai ir ką reikia keisti, siekiant efektyvios, savalaikės pagalbos teikimo asmenims, nukentėjusiems nuo nusikaltimų.

2. 2. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo problematika

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas šiame darbe suprantamas kaip institucijų, įstaigų, organizacijų, savo darbe susiduriančių su nusikaltimų aukomis, informacijos kaita tarpusavyje, bendrų siekių, tikslų išsikėlimas, siekiant visokeriopo aukų teisių užtikrinimo, efektyviai, veiksmingai teikti pagalbą ir paramą. Kadangi pagalba nusikaltimo aukai yra ne vienarūšė, apimanti įvairias sritis, todėl ir pagalba teikiama įvairių sričių specialistų, kurių bendradarbiavimas, dalinimasis informacija yra būtinas šioje srityje.

[143] Teismų veiklos apžvalga 2017 m., 56, žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d., http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/d2_galutine-ataskaita-10.pdf

[144] Direktyva 2012/29/ES, *supra note* 3.

„Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo“ [145] 9 str. 4 d. įtvirtinta nuostata įpareigoja medicinos darbuotojus pranešti teisėsaugos institucijoms apie sužalotus pacientus, kurie galimai nukentėjo nuo nusikalstamos veikos.[146] Tarp odontologų profesinių pareigų, numatytų Lietuvos Respublikos odontologijos praktikos įstatymo 9 str., numatyta pareiga „teisės aktų nustatyta tvarka pranešti teisėsaugos bei kitoms įgaliotoms valstybės institucijoms apie sužalotus pacientus, kuriems žala galėjo būti padaryta nusikalstama veika“[147]. Kalbant apie sveikatos priežiūros įstaigų bendradarbiavimą su teisėsauga, pažymėtina, kad privačiai įsteigtos tokios įstaigos nepraneša teisėsaugai apie asmenis, galimai nukentėjusius nuo nusikaltimų. Toks elgesys aiškinamas tuo, kad konfidencialios informacijos apie paciento sveikatos būklę atskleidimas galėtų pakenkti privačios įstaigos veiklai. Kai kurie privačių medicinos įstaigų darbuotojai nurodo, kad jiems svarbiau suteikti pacientui medicininę pagalbą, o ne gilintis į sužalojimų kilmę.[148] Asmens sveikatos priežiūros įstaigos, įsteigtos kaip viešosios įstaigos, kuriose dirbantys medikai saistomi teisės aktų, įpareigojančių pranešti policijai apie daromus ar padarytus nusikaltimus prieš asmenis, kurie į juos kreipiasi medicininės pagalbos, todėl apie tokius įvykius dažniausiai praneša teisėsaugai. Privačios medicinos įstaigos vadovaujasi vidiniais nuostatais, labiau suinteresuotos saugoti konfidencialią informaciją apie paciento kreipimosi priežastį, sveikatos būklę, diagnozę.

CK 3.250 str. 1 d. numatyta, kad „švietimo, auklėjimo, sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų, policijos ir kitokių institucijų darbuotojai, taip pat kiti asmenys, turintys duomenų apie nepilnamečius, likusius be tėvų globos, ar duomenų apie būtinumą ginti nepilnamečių teises ir interesus (piktnaudžiavimas tėvų valdžia, smurtas prieš vaiką, tėvų liga, mirtis, išvykimas ar dingimas, tėvų atsisakymas atsiimti vaikus iš švietimo, auklėjimo ar gydymo įstaigų ir t. t.), privalo apie tai nedelsdami informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją pagal vaiko ar savo gyvenamąją vietą“[149]. Taip pat asmenims, kurių darbas yra susijęs su vaikų auklėjimu, mokymu, priežiūra ar jų saugumo užtikrinimu, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme numatyta pareiga pranešti atitinkamoms institucijoms (policijai, VTAT) apie galimą vaiko teisių pažeidimą.[150] Taip pat SPC konsultantai įpareigojami pranešti VTAT ir policijai apie vaiką, kuris

[145] „Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31932/VrSWEPtYkZ

[146] *Ibid*.

[147] „Lietuvos Respublikos odontologijos praktikos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26536/spOUtODIIx

[148] Gediminas Bučiūnas ir Vilius Velička, „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus“, *Mokslinių straipsnių rinkinys*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017), 173, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15072/Bu%C4%8Di%C5%ABnas.pdf?sequence=1&isAllowed=y

[149] „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *supra note* 78.

[150] „Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. -1234 pakeitimo įstatymas“, *supra note* 66.

galimai nukentėjo nuo smurto artimoje aplinkoje, gyvena aplinkoje, kurioje buvo smurtauta ar tapo smurto artimoje aplinkoje įvykio liudytoju, kuris į SPC kreipėsi savarankiškai.[151] O ikiteisminio tyrimo pareigūnas, pradėjęs ikiteisminį tyrimą dėl bet kokios nusikalstamos veikos, nuo kurios nukentėjo vaikas ar tapo smurto artimoje aplinkoje įvykio liudytoju, ar gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta privalo apie tai pranešti VTAT. VTAT savo ruožtu atlieka vaiko specialių poreikių, socialinės aplinkos, aplinkos, kurioje gyvena vaikas, vertinimą, tačiau visą surinktą medžiagą policijai ar prokuratūrai teikia tik gavus prašymą dėl tokios informacijos pateikimo, o praktikoje tokie atvejai pasitaiko retai.[152]

Kalbant apie smurtą artimoje aplinkoje, atkreiptinas dėmesys, kad nusistovėjusią praktiką, kai policija SPC praneša tik apie pasitvirtinusius pranešimus dėl smurto artimoje aplinkoje, kai pradedamas ikiteisminis tyrimas, SPC vadina ydingą, kadangi Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas įpareigoja policiją SPC pranešti apie visus pranešimus dėl smurto artimoje aplinkoje. Be to, ne visi policijos pranešimai SPC apie smurtą artimoje aplinkoje atitinka nustatytus reikalavimus, kas apsunkina SPC darbą susisiekiant su nukentėjusiais.[153] Tuo tarpu SPC konsultantai, kai asmuo, nukentėjęs nuo smurto artimoje aplinkoje savarankiškai kreipiasi į SPC, privalo apie įvykį pranešti policijai tik gavus asmens sutikimą.[154] Toks SPC veiksmų reglamentavimas suprantamas, kadangi SPC konsultantai dažniausia siekia įgyti nukentėjusio asmens pasitikėjimą, paremti emociškai, bet kita vertus, kai toks asmuo patenka tik į SPC akiratį, jis neturi galimybės pasinaudoti procesinėmis teisėmis, numatytomis BPK.

Manytina, kad tarp įtariamojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo ir nukentėjusiojo specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo egzistuoja tam tikras ryšys. Siekiant kuo kruopščiau kaltam asmeniui pritaikyti poveikio priemones, elgesio korekcijos programą, jos vykdymą ir kt., reikėtų atsižvelgti ir į nukentėjusiojo poreikius, tačiau Probacijos tarnyboms, atliekant nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimą, teismo nuosprendis lieka vienintelis informacijos šaltinis, kuris ją pasiekia. Probacijos tarnybos iš jokios kitos institucijos negauna informacijos apie nuteistąjį. Tokios informacijos sklaidos nebuvimas apsunkina Probacijos tarnybų darbą, siekiant kokybiško nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimo.[155]

Atsižvelgiant į pagrindinius tarptautinius ir Europos Sąjungos teisės aktus, 2015 m. buvo patvirtintos „Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio

[151] „Dėl specializuotos pagalbos centrų veiklos aprašo patvirtinimo“, *supre note* 62.
[152] Bučiūnas ir Velička, *supra note* 148: 177,
[153] *Ibid*., 170.
[154] „Dėl specializuotos pagalbos centrų veiklos aprašo patvirtinimo“, *supra note* 62.
[155] Bučiūnas ir Velička, *op. cit.,* 177-178.

bendradarbiavimo rekomendacijos“[156]. Šiose rekomendacijose nuosekliai išdėstyti institucijų, įstaigų ir NVO veiksmai, organizuojant bei teikiant pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, numatytas tarpinstitucinio bendradarbiavimo mechanizmas, tačiau nepakankamas institucijų, galinčių prisidėti prie pagalbos prekybos žmonėmis aukoms, indėlis, NVO, teisėsaugos institucijų ir savivaldybių bendradarbiavimas keičiantis informacija vis dar pripažįstama viena esminių problemų kovos su prekyba žmonėmis srityje,[157] nors Lietuva priskiriama prie labiausiai besistengiančių valstybių kovojant su šiuo reiškiniu.[158]

Teisėsaugos institucijų ir savivaldybių bendradarbiavimas dažniau pasireiškia nusikaltimų prevencijos srityje, vykdant diskusijas, rengiant pasitarimus, forumus, organizuojant posėdžius savivaldybėse. Bendradarbiavimas prevencijos ar nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos srityje, kuris vyksta diskusijų lygmenyje, pavieniais atvejais (dažniausia po tam tikro, bendruomenę sukrėtusio, įvykio), nenubrėžia konkrečių bendradarbiavimo gairių, pasigendama ir konkrečių veiksmų.

Taigi, galima teigti, kad tarpinstitucinis bendradarbiavimas nusikaltimų aukų paslaugų srityje reglamentuotas teisės aktais ir tik atskirų nusikalstamų veikų atvejais. Nepaisant to, net ir toks teisės aktais grįstas bendradarbiavimas, praktikoje stringa, nėra pastovaus grįžtamojo ryšio tarp institucijų, kas, manytina, atitolina nusikaltimų aukas nuo efektyvios, savalaikės pagalbos.

[156] Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 17 d. įsakymas „Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo“, TAR, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259

[157] „Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo komisijos 2017 m. veiklos ataskaita“, 1, žiūrėta 2019 vasario 28, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/THB%20metine%20veiklos%20ataskaita_2017%20m%2B.pdf

[158] *Ibid.*, 2.

III. EUROPOS SĄJUNGOS ŠALYSE VEIKIANTYS NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SISTEMOS MODELIAI

Kaip ir anksčiau minėta baigiamajame darbe, dažnai nukentėjusio asmens gebėjimas pasinaudoti paramos tarnybų paslaugomis priklauso nuo jo teisinio statuso baudžiamajame procese. Nepaisant to, Europos Sąjungos valstybės narės turi užtikrinti veiksmingą ir prieinamą nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos sistemą, kad būtų laikomasi Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų.

Šioje baigiamojo darbo dalyje analizuojami, lyginami Europos Sąjungos valstybėse (Latvijoje, Estijoje ir Vokietijoje) egzistuojantys nusikaltimų aukų paslaugų sistemos modeliai, pateikiami esminiai modelių skirtumai.

3. 1. Latvija

Latvija yra gana maža šalis, turinti apie 2 milijonus gyventojų. Šioje valstybėje nėra vienos politikos, kuri leistų manyti, jog nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos sistemos plėtra artimiausiu metu bus laikoma prioritetu. Remiantis Viešosios politikos centro „PROVIDUS“ atliktu tyrimu, nukentėjusysis nėra pagrindinė baudžiamojo proceso dalis šalyje. Tačiau tai nereiškia, kad visiškai neatsižvelgiama į aukų poreikius.[159]

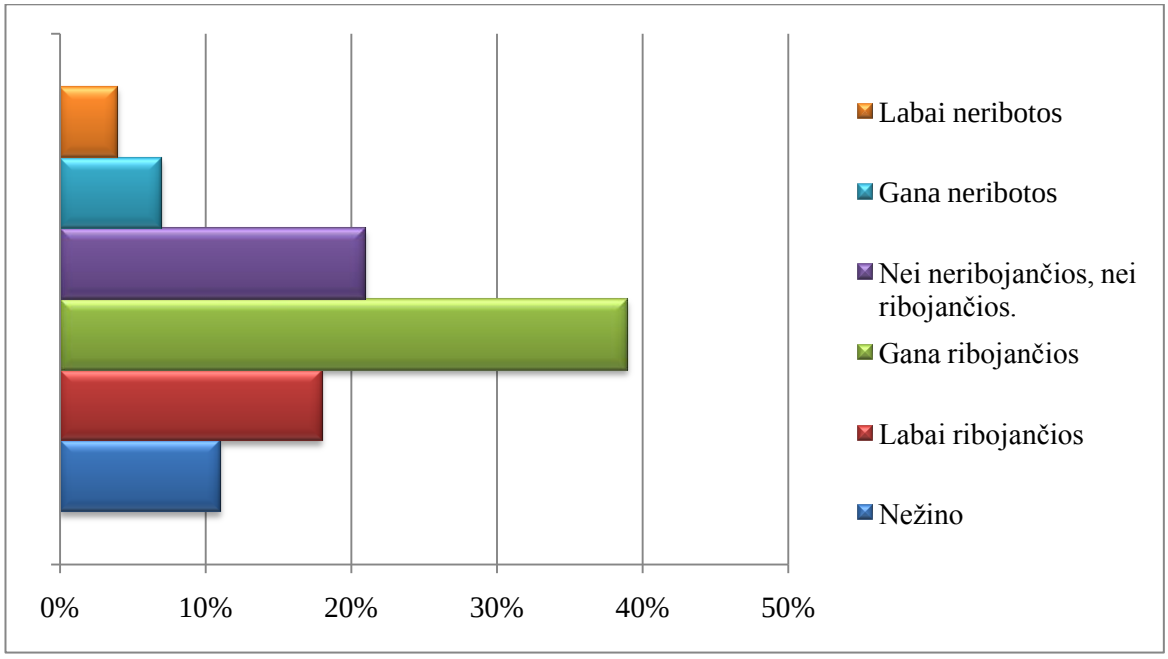
2012 m. atliktas Latvijos gyventojų viktimologinis tyrimas parodė, kad svarbiausias nusikaltimų aukų poreikis yra teisinė pagalba. Pagal Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą (SELAL), asmuo turi atitikti gana griežtas sąlygas, kad galėtų gauti nemokamą teisinę pagalbą. Kaip nurodyta įstatymo 3 skirsnyje, asmuo turi teisę prašyti nemokamos teisinės pagalbos, jeigu gauna nedideles pajamas ar teisės aktų nustatyta tvarka asmuo turi mažas pajamas gaunančio asmens statusą arba atsiduria situacijoje, kai materialinės sąlygos asmeniui neleidžia užtikrinti savo teisių apsaugos (dėl stichinės nelaimės arba *force majeure* ar kitų aplinkybių, nepriklausančių nuo asmens), arba asmuo yra visiškai remiamas valstybės.[160] Kitaip tariant, asmuo turi įrodyti savo sunkią finansinę padėtį. Didelė dalis šioje srityje veikiančių suinteresuotų subjektų teigia, kad Valstybės garantuojama teisinė pagalba Latvijoje yra sunkiai prieinama. Kaip matyti 3 paveiksle, 39 % visų suinteresuotų šalių mano, kad sąlygos gauti teisinę pagalbą yra gana ribojančios, o 18 % mano, kad sąlygos yra labai ribojančios. Tik 4 %

[159] Sile S., Ziedina D. „IMROVING PROTECTION OF VICTIMS‘ RIGHTS IN LATVIA - ACCESS TO LEGAL AID AND MEDIATION AS A TOLL TO SETTLE THE CONFLICT“, 2013, 171, žiūrėta 2019 vasario 11 d., https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12051/1/Projekt_4.pdf

[160] *Ibid.*, 173.

suinteresuotų šalių vertina sąlygas, kaip labai neribotas ir tik 7 % – kaip gana neribotos.[161] Taigi galima teigti, kad Latvijoje egzistuojančios teisinės pagalbos prieinamumas gana ribotas ne tik dėl biurokratinių kliūčių, bet ir daugeliu atvejų nukentėjusio asmens informuotumas apie galimybę gauti nemokamą teisinę pagalbą priklauso nuo policijos pareigūno ir prokuroro požiūrio bei supratimo.[162]

3 paveikslas. Sąlygų, kurias asmuo turi atitikti norint gauti valstybės teikiamą teisinę pagalbą, įvertinimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *„Improving protection of victims' rights in Latvia – access to legal aid and mediation as a toll to settle the conflict"*[163]

Kitas nagrinėtinas aspektas – nusikaltimų aukų kompensacijos sistema, kuri tiesiogiai susijusi su informacijos sklaida apie šią sistemą. Teisė gauti kompensaciją yra viena pagrindinių aukų teisių baudžiamajame procese. Nukentėjęs asmuo turi teisę pateikti prašymą gauti kompensaciją bet kuriame baudžiamojo proceso etape, o pasibaigus baudžiamajam procesui, asmuo turi teisę prašyti kompensacijos civilinio proceso tvarka. Pažymėtina, kad žalą nukentėjusiam asmeniui atlygina dėl nusikalstamos veikos kaltas asmuo savo noru arba teismo sprendimu. Tačiau yra keletas praktinių sunkumų, susijusių su priverstiniu žalos atlyginimu – be kitų antstolių sistemos problemų Latvijoje, antstolio vykdomasis raštas nukentėjusiojo požiūriu

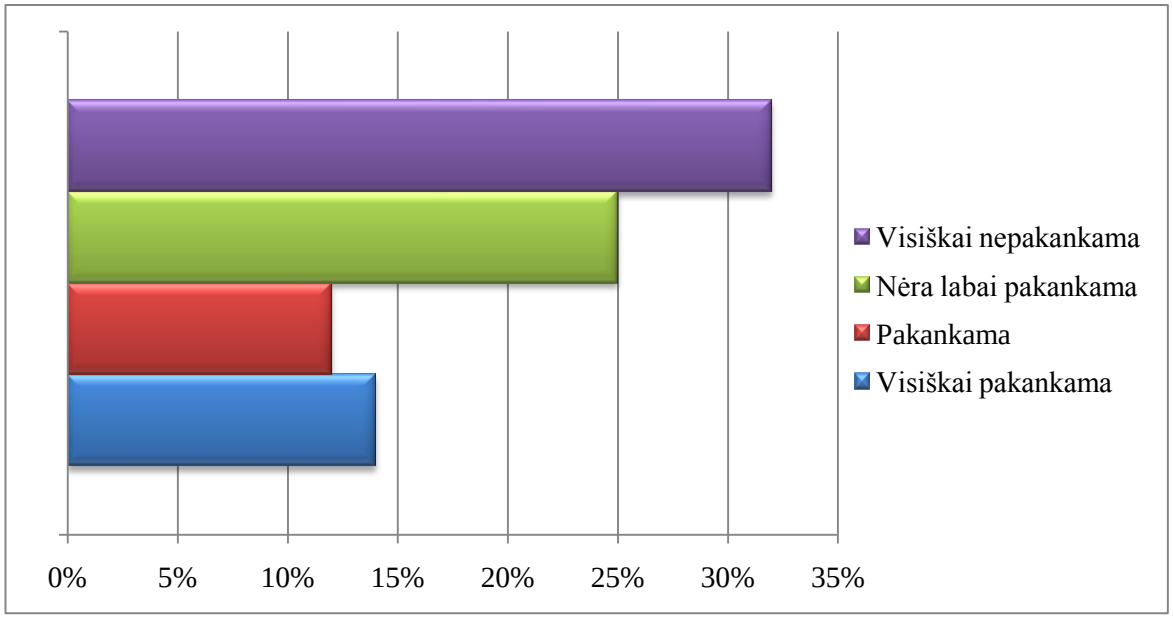
[161] Sile, Ziedina, *supra note* 159: 173.
[162] *Ibid.*, 174.
[163] *Ibid.*, 174.

neužtikrina kompensacijos gavimo. Taip yra dėl to, kad kaltininko pajamų lygis dažnai yra mažesnis už minimalų, už kurį galima taikyti priverstinį vykdymą, lygį ir šis klausimas yra dar opesnis, kai kaltininkas įkalinamas.[164]

Valstybės kompensacijos aukoms mechanizmą reglamentuoja Valstybės kompensacijos aukoms įstatymas, pagal kurį asmuo turi galimybę gauti kompensaciją iš valstybės nukentėjus nuo tyčinio smurtinio nusikaltimo. Valstybės kompensacijos aukoms lėšas valdo Teisinės pagalbos administracija, kuri yra pavaldi Teisingumo ministerijai. Pažymėtina, kad valstybė atsisako teikti kompensaciją aukoms dažniausiai dėl praleisto termino ieškiniui pateikti, o termino praleidimas siejamas su šios teisės nežinojimu. Kadangi baudžiamajam procesui vadovaujantys subjektai privalo išaiškinti aukoms jų teises ir pareigas (įskaitant teisę į kompensaciją), nuolat didėjo patenkintų ieškinių skaičius.[165] Suinteresuotų šalių apklausos projektas „Pagalbos aukų apsaugai gerinimas: galimybės gauti teisinę pagalbą“ (2013 m.), parodė, kad tik 14 % visų suinteresuotų šalių mano, kad nukentėjusiųjų turima informacija apie kompensacijos galimybes gauti valstybės kompensaciją yra visiškai pakankama, 21 % nurodė, kad informacija yra pakankama. Dauguma respondentų manė, kad informacija apie kompensacijos galimybes nėra labai pakankama arba visiškai nepakankama (atitinkamai 25 % ir 32 %).[166]

[164] Sile, Ziedina, *supra note* 159: 176-177.
[165] *Ibid.*, 176-177.
[166] *Ibid.*, 177-178.

4 paveikslas. Kaip vertintumėte nukentėjusiųjų turimos informacijos pakankamumą apie galimybes gauti valstybės kompensaciją?

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *„Improving protection of victims' rights in Latvia – access to legal aid and mediation as a toll to settle the conflict"*[167]

Panašaus pobūdžio tyrimą Lietuvoje 2007 m. atliko Lietuvos teisės institutas (*Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo teisinė – kriminologinė ekspertizė pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 11 d. pavedimą*[168]). Šiame tyrime Lietuvos teisės institutas padarė išvadą, kad gyventojų informuotumas apie Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymą nėra pakankamas, atkreipė dėmesį į labai mažą skaičių žmonių, pasinaudojusių teise į žalos kompensavimą. Nepaisant to, kad nuo šio tyrimo praėjo daugiau nei dešimt metų, visgi iki šiol viešojoje erdvėje beveik nekalbama apie kompensacijos galimybes.[169]

Nuo 2005 m. Latvijoje galima naudotis tarpininkavimu aukoms ir nusikaltėliams baudžiamosiose bylose, kurį vykdo Valstybinė probacijos tarnyba, pasitelkiant apmokytus

[167] Sile, Ziedina, *supra note* 159: 178.

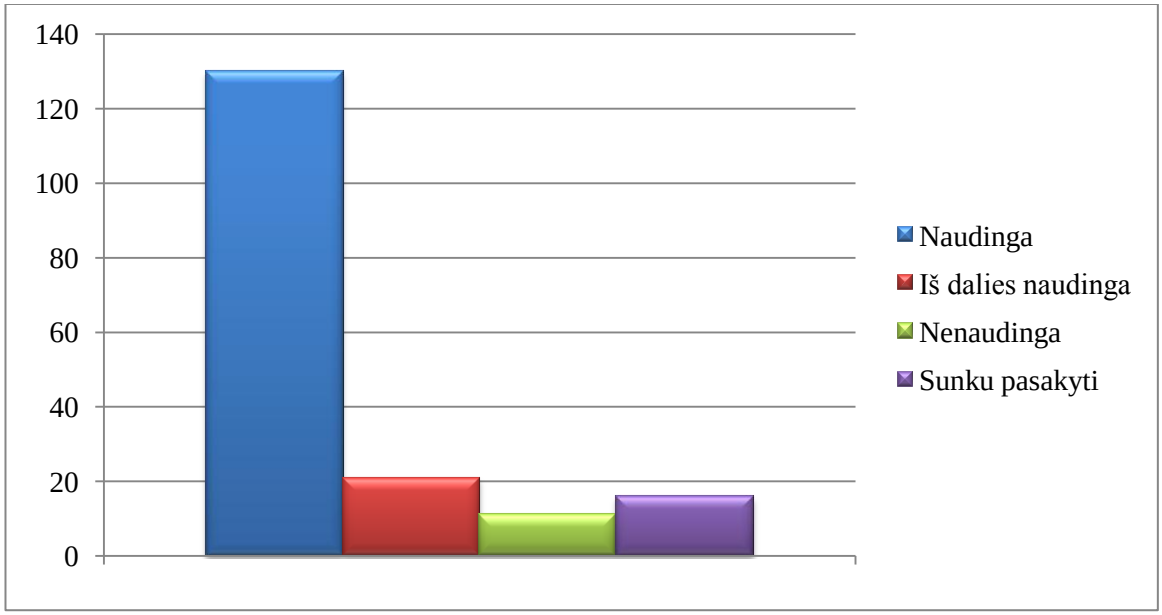
[168] Svetlana Gečienė ir kt. „Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo teisinė – kriminologinė ekspertizė pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 11 d. pavedimą Nr. (1.16)-7R-499. Vilnius: Teisės institutas, 2007, (cituota iš: Justyna Levon, „KOMPENSACIJA KAIP ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDĄ TIKSLAS", *Teisė*, 105, (2017): 64.).

[169] Justyna Levon, „KOMPENSACIJA KAIP ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDĄ TIKSLAS", *Teisė*, 105, (2017): 64, http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/11110/9535/

tarpininkus. Tarpininkavimo procesą gali inicijuoti policijos pareigūnas, prokuroras arba teisėjas kviečiant probacijos tarnybos specialistus pradėti tarpininkavimo procesą, taip pat abi šalys – auka ir nusikaltėlis. Apskritai tarpininkavimo praktika grindžiama atkuriamojo teisingumo principais, kai nusikaltimas apibrėžiamas kaip konfliktas tarp visuomenės narių, o ne įstatymų pažeidimo atvejis. Jis yra prieinamas visoms baudžiamųjų bylų rūšims ir visiems etapams Latvijoje, grindžiamas savanoriškumo ir kitais principais, bet kada gali būti nutrauktas šalių susitarimu, o dalyvavimas tarpininkavimo procese yra nemokamas.

Nuo 2009 m. tarpininkai siūlo dalyvaujančioms šalims pildyti klausimyną apie procesą, kuriame jie dalyvavo. Įdomu pažymėti, kad 2013 m. buvo apklausta 484 šalių, dalyvavusių tarpininkavimo procese. Daugeliu atveju (130 visų apklaustųjų) šalys sutarė, kad šis procesas jiems buvo naudingas.[170]

5 paveikslas. Ar buvo naudinga susitikti su kita šalimi tarpininkavimo procese?

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *„Improving protection of victims' rights in Latvia – access to legal aid and mediation as a toll to settle the conflict"*[171]

Už valstybės biudžeto lėšų, skirtų socialinei reabilitacijai vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, prekybos žmonėmis aukoms, administravimą atsakinga Latvijos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Kalbant apie pagalbos ir paramos aukoms tarnybas, Latvijoje nėra

[170] Sile, Ziedina, *supra note* 159: 181.
[171] *Ibid.*, 181.

vienos bendros organizacijos, teikiančios visokeriopą pagalbą visoms nusikaltimų aukoms. Pažymėtina, kad Valstybės policija nukreipia nukentėjusiuosius į paramos aukoms tarnybas tik atskirais atvejais. Pvz., smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis aukos nukreipiamos į NVO išteklių centrą moterims „Marta“, turinčią asociacijos statusą. „Marta“ savo veiklą pradėjo 2000 m. bendradarbiaujant su Švedijos asociacija „Marta“ Suomijoje ir moterų organizacijomis Latvijoje. Asociacijos tikslas – teikti paramą moterims, turinčioms mažas pajamas ar bedarbėms, tapusioms smurto šeimoje ir prekybos žmonėmis aukomis Latvijoje.[172] „Marta“ prekybos žmonėmis aukoms teikia socialinės reabilitacijos, informavimo, saugaus apsistojimo paslaugas. Kaip skelbiama „Marta“ 2016 – 2020 metų strateginiame veiklos plane,[173] asociacija socialinės reabilitacijos paslaugas suteikė 12 nuo prekybos žmonėmis nukentėjusių asmenų per metus, taip pat apie 300 moterų ir 10 vaikų, nukentėjusių nuo smurto lyties pagrindu ir kitokios diskriminacijos. „Marta“ nukentėjusiesiems taip pat siūlo teisines paslaugas bendradarbiaujant su Valstybės teisinės pagalbos tarnyba.[174] Pažymėtina, kad policija nukreipia smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis aukas į „Marta“ asociaciją, tačiau tolimesnio baudžiamojo proceso metu su asociacija nebendradarbiaujama.[175] Iš esmės ši asociacija pagal tikslines grupes panaši į Lietuvoje veikiantį SPC.

Valstybės policija, susidūrusi su nukentėjusiais vaikais, apie įvykį privalo pranešti Vaiko globos teismui. Jeigu vaikas nukentėjo artimoje aplinkoje ar patyrė seksualinę prievartą, policija kartu su Vaiko globos teismo atstovu lydi vaiką į krizių centrą. Jei policija atskiria vaiką nuo šeimos, apie tai Vaiko globos teismas informuojamas ne vėliau kaip kitą darbo dieną. Jeigu vaikas nukentėjo ne artimoje aplinkoje, policija nukreipia vaiko teisėtą atstovą į socialines tarnybas, kurios toliau nukreiptų į vieną iš 7 krizių centrų, įsteigtų atskiruose Latvijos regionuose arba NVO „Dardedeze“, esančią Rygoje, kur siūlomos konsultavimo sesijos ir pagalba vaikams, dalyvaujantiems baudžiamajame procese, atliekamos apklausos vaikams draugiškoje aplinkoje, t. y. specialiai įrengtuose vaikų apklausos kabinetuose.[176] Tokie nukreipimai, ypatingai nukentėjusių vaikų atveju, nelaikytini veiksmingais Nusikaltimų aukų direktyvos 4 str. 1 d. ir 8 str. 2 d. požiūriu.

---

[172] „MARTA“, Resource Center for Women, žiūrėta 2019 vasario 11 d., http://www.marta.lv/about-marta/the-background

[173] „MARTA‘s strategy 2016-2020“, 1 , žiūrėta 2019 vasario 11 d., http://www.marta.lv/docs/1283/2019/MARTAsstrategy2016-2020ml.pdf

[174] *Ibid.*, 2.

[175] FRANET „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practice“ Latvia, 2014, 1, žiūrėta 2019 vasario 11 d., http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country-study-victim-support-services-si.pdf

[176] „Dardedze“, Website by Grafik, žiūrėta 2019 vasario 11 d., http://www.centrsdardedze.lv/en

Kelių krizių centrų vadovai, teikiantys reabilitacijos paslaugas smurto aukoms, pabrėžia, kad paslaugų teikimas nepriklauso nuo to, ar asmuo bendradarbiauja su teisėsauga, ar ne. NVO „Saugykla. Saugus namas“ padeda prekybos žmonėmis aukoms nepriklausomai nuo to, ar auka bendradarbiauja su policija, ar ne, tačiau šios NVO užduotis yra palengvinti asmens bendradarbiavimą su policija. Šį įsipareigojimą numato NVO ir policijos sutartis. Įpareigojimas palengvinti kliento bendradarbiavimą su policija reiškia, kad organizacija informuoja klientą apie procedūrą, skatindama eiti „teisėtais būdais.“

Nukentėjusiųjų teisę gauti valstybės finansuojamas reabilitacijos paslaugas reglamentuoja Socialinių paslaugų ir socialinės paramos įstatymas. Atkreiptinas dėmesys, kad nors valstybė nenustato fiksuotos kainos už konkrečias paslaugas, ne visos pagalbos ir paramos tarnybos Latvijoje yra nemokamos. Pvz., NVO „Skalbes“ dirbantys psichologai, vaikų ir suaugusiųjų psichoterapeutai konsultuoja nukentėjusiuosius už mokestį. Taip pat ir asociacijoje „Marta“ yra sukurta vieninga apmokamų paslaugų sistema moterims, kurios gali sau tai leisti.[177]

NVO „Skalbes“ valdo pagalbos telefonu liniją, skirtą visiems asmenims, ištiktiems krizės. Pagalbos linijoje teikiama psichologinė pagalba ir emocinė parama, teikiama informacija apie kitas galimybes gauti pagalbą Latvijoje, pvz., socialines paslaugas, psichiatrus, kitas NVO, valstybės ar savivaldybių paslaugas. Ši linija veikia visą parą, tačiau yra mokama, veikia kaip įprasta fiksuoto ar mobiliojo ryšio linija. Šalyje taip pat veikia nemokama Valstybinės vaiko teisių inspekcijos pagalbos linija, skirta vaikams ir paaugliams, jiems teikiant psichologinę pagalbą, padedant surasti paramą krizinėje situacijoje. Krizių telefono linijos komandą sudaro apmokyti konsultantai – psichologai, teisininkai, valstybės tarnautojai, psichologijos studentai, o vaikams skirtoje pagalbos linijoje dirba profesionalūs specialistai.[178] Informacinė ir psichologinė pagalba, taip pat informacija apie šalyje veikiančias paramos tarnybas ir jų teikiamas paslaugas yra prieinama aukoms ir jų artimiesiems, skambinant nemokamu informacijos telefonu *116 006* („Pagalbos linija nusikaltimų aukoms“) kasdien nuo 7 valandos iki 22 valandos.

Apibendrinant galima teigti, kad Latvijoje pagalba ir parama teikiama tik tam tikroms nusikaltimų aukų grupėms (smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis, seksualinių nusikaltimų aukoms ir nukentėjusiems vaikams), kurios ne visuomet lengvai prieinamos, atskirais atvejais mokamos. Teisinės pagalbos prieinamumas apsunkinamas biurokratine našta, egzistuoja menkas informavimas apie kompensacijos galimybes. Nėra jokių pagalbos priemonių neapykantos nusikaltimų aukoms, nukentėjusiems nuo rasinės ar kitokios diskriminacijos.

[177] „MARTA‘s strategy 2016-2020“, *supra note* 173: 2.
[178] *Ibid.*, 2.

Manytina, kad nusikaltimų aukų informuotumas apie Latvijoje teikiamas paslaugas tiesiogiai susijęs su policijos policijos pareigūno požiūriu.

3. 2. Estija

Nors viktimizacijos lygis Estijoje per pastaruosius du dešimtmečius sumažėjo, tačiau išlieka didelis, palyginti su Vakarų Europos šalimis. Tuo tarpu oficialūs nusikalstamumo rodikliai rodo, kad dauguma nusikaltimų aukų nesikreipia į policiją, daugelis aukų neturi žinių ir informacijos apie nukentėjusiųjų paramos paslaugas ir kompensacijos galimybes.[179]

Kalbant apie teisinės pagalbos galimybes, pagal Estijoje galiojantį Valstybės teisinės pagalbos įstatymą, Estijos ar bet kurios kitos Europos Sąjungos valstybės narės teisėtas gyventojas ar pilietis gali gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, atsižvelgiant į esamą asmens finansinę padėtį, kai atsiranda teisinės pagalbos poreikis. Kitaip tariant, Estijoje teisines paslaugas iš pradžių apmoka valstybė, tačiau teikiant teisinę pagalbą asmuo gali būti įpareigotas mokėti už teisinę pagalbą iš dalies arba grąžinti teisines išlaidas iš dalies arba visiškai pasibaigus teismo procesui. Nemokama teisinė pagalba garantuojama asmenims, kurių finansinė padėtis yra tokia, kad mokant už teisines paslaugas, jie negalėtų patenkinti savo būtiniausių gyvenimo poreikių. Estijoje nėra numatyta teisė naudotis nemokama teisine pagalba nei tam tikrų nusikalstamų veikų aukoms, nei pažeidžiamiausioms aukų grupėms.

Įdomu pažymėti, kad nemokamą teisinę pagalbą taip pat siūlo ir studentai Talino miesto biure estų ir rusų kalbomis bei Tartu universiteto studentų administruojama advokatų kontora, kurioje advokatai yra teisės laipsnio siekiantys studentai.

Estijos Nacionalinės aukų paramos sistemos tikslas – išlaikyti arba sustiprinti žmonių gebėjimą atsitiesti po to, kai jie nukentėjo nuo bet kokios nusikalstamos veikos. 2003 m. priimtas Aukų paramos įstatymas,[180] nustatantis valstybės pagalbos aukoms organizavimą, taikinimo ir moterų paramos centro tarnybų veiklos organizavimą, nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis ir nepilnamečių, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos pagalbos organizavimo pagrindus, psichologinės pagalbos išlaidų kompensavimą, paramos aukoms paslaugų teikimą ir valstybės kompensaciją smurtinių nusikaltimų aukoms.

[179] Salla J., Surva L., Uprus K., „Supporting Victims of Crime in Estonia“, žiūrėta 2019 vasario 12 d., http://providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/Victim%20support/7.%20EE.pdf

[180] Victim Support Act, passed 17. 12. 2003, žiūrėta 2019 kovo 26 d., https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502012017002/consolide

Pagal Aukų paramos įstatymą, pagalbą aukoms apima:

- aukų konsultavimą;
- pagalbą bendradarbiaujant su valstybės ir vietos valdžios institucijomis ir juridiniais asmenimis;
- saugaus apgyvendinimo užtikrinimą;
- maitinimo užtikrinimą;
- prieigos prie būtinų sveikatos priežiūros paslaugų užtikrinimą;
- reikiamos materialinės pagalbos teikimą;
- būtinos psichologinės pagalbos teikimą;
- vertimo žodžiu ir raštu paslaugų sąlygų sudarymą, teikiant paramą aukoms;
- kitų paslaugų teikimą, būtinų fizinei ir psichosocialinei aukos reabilitacijai.

Estijos teisingumo ministerija yra atsakinga už nukentėjusiųjų paramos sistemos teisinį reguliavimą, tačiau paslaugų teikimas nukentėjusiesiems priklauso Socialinių reikalų ministerijos kompetencijai. Socialinių reikalų ministerija koordinuoja bendradarbiavimo šioje srityje tinklą, kurį sudaro valstybės, savivaldybių ir nevyriausybiniai subjektai. Socialinių reikalų ministerijai atskaitinga Nacionalinė socialinio draudimo valdyba yra valstybinė institucija, kuri teikia pagalbą aukoms, remiantis regioniniu principu. Estijos socialinio draudimo valdyba bendradarbiauja su valstybės ir vietos valdžios institucijomis bei juridiniais asmenimis teikiant pagalbą nusikaltimų aukoms, įtraukia ir prižiūri savanorius bei organizuoja jų mokymus. Nacionalinės socialinio draudimo valdybos Aukų paramos departamente veikia 15 Nukentėjusiųjų pagalbos centrų, kurie įsteigti kiekvienoje apskrityje. Skirtingai nei Estijoje veikiančios NVO, kurios paprastai specializuojasi remiant nustatytą aukų grupę, Nukentėjusiųjų pagalbos centrai teikia pagalbą visoms nusikaltimų aukoms. Nukentėjusiųjų pagalbos centruose dirbantys aukos palaikymo pareigūnai paslaugas nukentėjusiesiems teikia nemokamai, remiantis konfidencialumo principu ir vadovaudamiesi Aukų paramos įstatymu. Pagal minėtą įstatymą, policijos pareigūnai kiekvienu atveju privalo informuoti aukas ne tik apie jų teises, numatytas Estijos baudžiamajame kodekse, bet ir apie galimybę naudotis nusikaltimų aukoms teikiamomis paslaugomis arba patys kreipiasi į pagalbos aukoms pareigūną, kad jis suteiktų atitinkamą pagalbą nukentėjusiajam. Pastaruoju atveju reikia nukentėjusio asmens sutikimo. Kai nukentėjęs asmuo yra vaikas, jis paprastai nukreipiamas į vietos savivaldos vaikų teisių apsaugos pareigūnus

ir socialinius darbuotojus, o šiuo atveju kontaktas su vaikų teisių srityje dirbančiais specialistais sudaromas be išankstinio vaiko ar tėvų sutikimo.[181]

Aukų paramos įstatymas numato skirtingus paramos, kurią nukentėjusysis gali gauti, pobūdį, t. y. nukentėjęs asmuo gauna tikslinę paramą, priklausomai nuo nusikaltimo rūšies. Susitikimo su Nukentėjusiųjų pagalbos centro specialistu metu pildomas klausimynas, kuriuo remiantis ir nustatomas atitinkamos pagalbos poreikis. Naudojant skirtingus metodus bei įtraukiant įvairių sričių specialistus, jie išklauso, teikia emocinę paramą ir įgalina, keičiasi informacija apie įvairias problemas bei jų sprendimo būdus, padeda bendraujant su kitomis institucijomis. Pagalba atsidūrus krizinėje situacijoje teikiama individualiai ir kolektyviai įvairose institucijose, pvz., mokyklose ir kitose įstaigose. Siekiant užtikrinti nukentėjusių vaikų teises, pagal Estijos baudžiamojo proceso kodeksą, nukentėjusiųjų paramos specialistai, kurie tarp kitų specialistų turi teisę dalyvauti nuo smurto artimoje aplinkoje ir seksualinio išnaudojimo nukentėjusių vaikų apklausose.

Kaip ir Nukentėjusiųjų pagalbos centrai, taip pat kiekvienoje apskrityje įsteigti Moterų paramos centrai (prieglaudos), priimantys moteris ir jų vaikus, nukentėjus nuo smurto. Paslaugų teikimo poreikį ir apimtį vertina Moterų paramos centro darbuotojai bendraudami su aukomis. Šie paramos centrai siūlo saugią aplinką, psichologinę pagalbą, psichoterapijos paslaugas, teisines ir kitas konsultacijas moterims ir, jei reikia, teikia laikino apgyvendinimo paslaugas. Pažymėtina, kad laikino apgyvendinimo paslauga, remiantis Aukų paramos įstatymu, teikiama iki 6 mėnesių.

Prekybos žmonėmis ir seksualinės prievartos aukos, suaugusiųjų nelydimi nukentėję nepilnamečiai užsieniečiai be visoms nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų (konsultavimo, psichologinės pagalbos ir kt.), turi galimybę naudotis saugaus apgyvendinimo, sveikatos priežiūros, vertimo ir kitomis paslaugomis, kurios būtinos aukų teisių ir normalios emocinės būklės atkūrimui. Šios paslaugos yra prieinamos ir iki kol bus pradėtas baudžiamasis procesas.[182]

Aukų paramos įstatymas reglamentuoja psichologinės pagalbos kompensacijos galimybę. Norint gauti psichologinės pagalbos kompensaciją, turi būti surengtas susitikimas su Nukentėjusiųjų pagalbos centro specialistu, kuris parengia paraišką tokiai kompensacijai gauti. Kompensacijai gauti taip pat reikalingas policijos įstaigos patvirtinimas, kad buvo pradėta baudžiamoji byla dėl įvykio, kuris ir sukėlė psichologinės pagalbos poreikį aukai ar aukos artimiesiems.

---

[181] FRANET „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practice“ Estonia, 2014, 1-5, žiūrėta 2019 vasario 18 d., http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country-study-victim-support-services-si.pdf

[182] *Ibid*., 1-5.

Duomenys, kuriais grindžiamas sprendimas kompensuoti psichologinės pagalbos išlaidas:

- ryšiu tarp nukentėjusiojo patirto nusikaltimo ir kompensacijos pareiškėjo gebėjimo įveikti nusikaltimo sukeltas pasekmes;

- numatomu psichologinės pagalbos efektyvumu;

- asmens poreikiu kitoms paslaugoms.

Psichologinės paramos kompensacija vienam asmeniui yra minimalus mėnesinis darbo užmokestis (2019 m. – 540 eurų). Asmens sutikimu Nacionalinė socialinio draudimo valdyba tiesiogiai atsiskaito paslaugų teikėjui už suteiktą paslaugą pagal sąskaitą faktūrą.

Valstybės kompensacija Estijoje mokama asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų. Be to, kompensacija mokama ir asmenims, kurie smurtinį nusikaltimą patyrė būdami užsienyje, jei nukentėjusysis yra Estijos nuolatinis gyventojas ar Estijos pilietis, kuris nuolat negyvena Estijoje ir buvo užsienyje dėl priežasčių, susijusių su studijomis, darbu ar tarnybinėmis pareigomis, ar dėl kitų panašių priežasčių, ir jei nukentėjusysis neturi teisės gauti panašios kompensacijos pagal šalies, kurioje padarytas nusikaltimas, teisę. Jeigu nukentėjusysis miršta, kompensacija mokama nukentėjusio asmens išlaikytiniams, kurie nuolat gyveno Estijoje, kai buvo padarytas smurtinis nusikaltimas. Aukų paramos įstatyme numatyta, kad smurtiniu nusikaltimu yra laikomi veiksmai, padaryti prieš asmens gyvybę ar sveikatą, už kuriuos baudžiama baudžiamuoju įstatymu ir dėl kurių asmuo miršta, padaroma didelė žala jo sveikatai arba asmuo turi ne mažiau kaip šešis mėnesius trunkantį sveikatos sutrikimą. Pažymėtina, kad veiksmai, kurių ėmėsi nukentėjęs asmuo ar trečioji šalis, siekiant užkirsti kelią nusikalstamai veikai, sulaikyti nusikaltėlį ar padėti nusikaltimo aukai ir kurie sukelia vieną iš minėtų pasekmių, taip pat laikomi smurtiniu nusikaltimu.[183]

Taikinimo galimybė numatyta Estijos baudžiamajame kodekse ir Aukų paramos įstatyme. Nukreipti nukentėjusįjį ir įtariamąjį ar kaltinamąjį į taikinimo procesą yra išimtinai prokuroro pareiga, siekiant šalių tarpusavio taikos ir padarytos žalos atlyginimo. Nėra jokių specialių nuostatų dėl aukų sutikimo dalyvauti tokiame procese. Teik įtariamojo, tiek kaltinamojo ir aukos sutikimas gali būti gautas telefonu, tačiau kiekvienu atveju prokuratūra privalo informuoti auką, jei aplinkybės leidžia taikyti taikinimo procedūrą. Estijoje taikinimo procedūra labai dažnai naudojama šeiminio smurto atvejais. Tuo tarpu taikinimo procesas

[183] „Vitim Support Act“, *supra note* 180.

draudžiamas prekybos žmonėmis, pagrobimo, kankinimo atvejais, nusikaltimų seksualinio apsisprendimo laisvei, nusikaltimų, dėl kurių žūsta žmogus, plėšimų ar viešosios tvarkos pažeidimų atvejais.[184]

Estijoje veikiančios pagalbos linijos nusikaltimų aukoms, vykdomos tiek kaip nevyriausybinės projektinės (valdomos NVO) ir valstybės reguliavimo sričiai priskirtinos veiklos. Psichologinė, socialinė, pirminė teisinė konsultacija, patarimai, šeimos konsultavimas ir kitokios konsultacijos telefonu ir internetu Estijoje teikiamos skirtingų NVO. Kai kurios NVO neturi specializacijos, t. y. skirtos visoms nusikaltimų aukoms, o kai kurios specializuojasi ties tam tikromis aukų grupėmis (pvz., NVO „Living for Tomorrow“ telefonu ir internetu teikia pagalbą prekybos žmonėmis, darbo išnaudojimo aukoms, NVO „Estijos moterų prieglaudų sąjunga“ tikslinė grupė – smurtą patyrusios moterys, o NVO „Į gyvenimą“ (est. „Eluliin“) konsultuoja ištikus krizei visas nusikaltimų aukas, tačiau kartu vykdo specialias programas prostitucijos (ATOLL) ir prekybos žmonėmis aukoms (VEGA)). Bene visose pagalbos linijose be apmokytų darbuotojų (konsultantų) ir atskirų sričių specialistų, pagalbą teikia apmokyti savanoriai. Atkreiptinas dėmesys, kad pagalbos linija, valdoma NVO „Estijos pagalbos centrai“ (est. „Esti Abikaskused“), kurios pagrindinė tikslinė grupė yra nepilnamečiai, yra visiškai finansuojama valstybės, pagalbos linijoje dirbantys socialiniai darbuotojai ir psichologai turi medicininį išsilavinimą. Tai rodo, kad vaikams teikiama pagalba, net konsultacine forma telefonu, privalo būti itin kvalifikuota.[185] 2019 metų pradžioje, Estijoje pradėjo veikti tarptautinis pagalbos numeris 116 006, skirtas visoms nusikaltimų aukoms, valdomas Socialinio draudimo valdybos.[186]

Nors Estijoje teisinės pagalbos teikimas priklauso nuo asmens finansinės padėties, tačiau kriterijai, valstybės garantuojamai teisinei pagalbai gauti, manytina, daugiau išplėsti ir paprastesni, negu kitose šiame darbe analizuojamose valstybėse. Jau 2003 m. priimtas Vieningas teisės aktas, reglamentuojantis pagalbos ir paramos nusikaltimų aukoms teikimą, tarnybų, dirbančių šioje srityje, veiklos organizavimą. Tokio pobūdžio teisės akto galiojimas šalyje rodo ne tik valstybės dėmesį nusikaltimų aukų teisių užtikrinimui ir poreikiams, bet ir tai, kad aukos gali tikėtis realios pagalbos ir paramos praktine prasme. Taigi, apibendrinant galima teigti, kad Estijoje veikiantis pagalbos ir paramos nusikaltimų aukoms sistemos modelis gana pažangus, lyginant su Lietuvoje ar Latvijoje veikiančiais modeliais.

---

[184] IVOR, ESTONIA. „Developments on the implementation of victim assistence mechanism“, 2, žiūrėta 2019 vasario 18, http://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/Fact_sheet_Estonia.PDF

[185] „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practice“, Estonia, *supra note* 181: 11-14.

[186] ERR News, „Trilingual victim support crisis hotline 116 006 launched“ , 2019 sausio 7 d., https://news.err.ee/892780/trilingual-victim-support-crisis-hotline-116-006-launched

3. 3. Vokietija

Remiantis Vokietijoje atliktais reprezentatyviais tyrimais, galima daryti prielaidą, kad policijai pranešama mažiau nei 50 % nusikaltimų. Viktimizacijos rodikliai priklauso nuo nusikaltimo sunkumo: sunkių ir retų nusikaltimų pranešamumo rodikliai yra gerokai aukštesni nei smulkių ar dažniau pasitaikančių nusikaltimų.[187]

Pagal Vokietijoje galiojantį Teisinės pagalbos įstatymą, nemokamą teisinę konsultaciją gali gauti bet kuris mažas pajamas gaunantis asmuo. Skirtingai nei Baltijos šalyse, Vokietijoje teisinę pagalbą teikiantį advokatą paskiria teisėjas. Teismas teikia nemokamą teisinės konsultacijos kuponą, kurį taip pat galima įsigyti kreipiantis tiesiogiai į advokatą. Maksimalaus dydžio mokestis, kurio advokatas gali pareikalauti iš kliento – 10 eurų. Advokatai privalo informuoti klientus apie galimybę įsigyti kuponus, tačiau praktiškai teisininkai stengiasi to išvengti, kadangi teikiant teisinę pagalbą teisininkų atlyginimas yra palyginti nedidelis. Tokius kuponus taip pat teikia nukentėjusiųjų paramos organizacija „Baltasis Ratas“ (vok. „Weisser Ring“). Tiek teismo, tiek „Baltasis Ratas“ išduoti kuponai gali būti naudojami teisinėms konsultacijoms tik prieš teismo procesą ar neteisminiuose susitarimuose (taikinimo procese).[188]

Asmuo, nukentėjęs nuo sunkaus nusikaltimo arba nukentėjęs nuo smurto artimoje aplinkoje ir turintis nukentėjusiojo statusą baudžiamajame procese, gali gauti nemokamą teisinį atstovavimą. Nukentėjusio asmens statusą baudžiamajame procese turintis asmuo, bet nukentėjęs nuo kitokio nusikaltimo negu buvo išvardyti, gali gauti nemokamą teisinį atstovavimą, jeigu jis gali įrodyti, kad jis negali apsaugoti savo interesų be kvalifikuotos teisininko pagalbos ir neturi reikiamų finansinių išteklių. Norint apskaičiuoti, ar asmuo turi teisę į nemokamą teisinį atstovavimą, pajamos sumažinamos pagal išlaidas, pvz., nuomą, mokesčius, šildymą, asmeninę pašalpą asmeniui, jo partneriui ir (arba) vaikams. Jeigu asmens pajamos po visų šių atskaitymų yra ne didesnės negu 15 eurų vienam asmeniui per mėnesį, tuomet gali būti suteiktas nemokamas teisinis atstovavimas, kuris apima ir teismo mokesčius. Jeigu pajamos viršija šią sumą, asmuo gali sumokėti mokesčius už teisinį atstovavimą ir teismo mokesčius dalimis.

Atkreiptinas dėmesys, kad Vokietijoje ypač gerbiamas advokatų nepriklausomumas ir autonomija, todėl šioje šalyje nėra numatyta jokių advokatų, teikiančių teisinę pagalbą, veiklos

[187] Nathalie Leitgob-Guzy, Christoph Birkel, Robert Mischkowitz (Eds.), „Victimization Surveys in Germany“, (English Summaries, Bundeskriminalamt: 2017 June), 66, https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/Publikationsreihen/PolizeiUndForschung/1_47_3_VictimisationSurveysInGermany_Volume3.pdf?__blob=publicationFile&v=3

[188] FRANET „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practice“ Germany, 2014, 26-29, žiūrėta 2019 vasario 20, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country-study-victim-support-services-it_0.pdf

kokybės kontrolės mechanizmų. Vokietijoje bet kokia išorinė intervencija į advokatų veiklą traktuojama kaip advokato nepriklausomumo pažeidimas.[189]

Baudžiamojo proceso metu arba civilinės bylos nagrinėjimo metu nukentėjęs asmuo gali prašyti nusikaltėlio kompensacijos dėl patirtos žalos ar išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu.[190] Taip pat Vokietijoje galiojantis Nusikaltimų aukų kompensavimo įstatymas numato, kad bet kuris asmuo, kuris Vokietijos teritorijoje patyrė asmeninį sužalojimą dėl tyčinio, neteisėto fizinio užpuolimo prieš jį ar kitą asmenį arba dėl teisėtos gynybos nuo tokio užpuolimo, pateikus prašymą turi teisę gauti valstybės kompensaciją dėl padarytos žalos sveikatai, turtui, kaip numatyta Federaliniame karo aukų kompensavimo įstatyme, kuris taikomas *mutatis mutandis.*[191] Pagal Nusikaltimų aukų kompensavimo įstatymą, teisę į kompensaciją turi ne tik tiesioginės smurto aukos, bet ir jų artimieji (išlaikytiniai). Nusikaltimų aukų kompensavimo įstatymas smurto aktą apibrėžia kaip tyčinį neteisėtą smurtinį išpuolį prieš asmenį, pvz., tyčinis kūno sužalojimas, seksualinis smurtas, seksualinė prievarta ir pan. Sprendimą, ar asmuo turi teisę į kompensaciją pagal Nusikaltimų aukų kompensavimo įstatymą, priima Paramos biurai, kurie įkurti kiekvienoje federacijoje. Nuo 1990 m. liepos 1 d. visi užsieniečiai, teisėtai gyvenantys Vokietijoje ir nukentėję nuo tyčinių ir neteisėtų smurtinių veiksmų, turi teisę gauti kompensaciją pagal Nusikaltimų aukų kompensavimo įstatymą. Pagal 2001 m. kovo 5 d. Federalinės darbo ministerijos paskelbtą aplinkraštį, neteisėtai Vokietijoje gyvenantis asmuo, kuris tapo prekybos žmonėmis auka, taip pat turi teisę į kompensaciją.[192]

Nusikaltimų aukų kompensavimo įstatymas taip pat numato atvejus, kada kompensacija asmeniui negali būti išmokama. Visų pirma, kompensacija neišmokama, jei asmuo pats įtakojo nusikaltimą ar dėl kitų priežasčių, susijusių su asmens elgesiu ir kompensacijos skyrimas prieštarautų teisingumo principui. Be paminėtų priežasčių, kompensaciją taip pat atsisakoma mokėti jeigu:

- asmuo aktyviai dalyvauja ar dalyvavo politiniuose konfliktuose savo gimtojoje valstybėje ir toks dalyvavimas yra žalos priežastis;

---

[189] Teisė. Pro, „S. Nikartas: teikti teisinę pagalbą turėtų būti garbė“, *Lietuvos teisės instituto informacija*, 2019 m. vasario 9 d., http://www.teise.pro/index.php/2019/02/09/simonas-nikartas-teikti-teisine-pagalba-turetu-buti-garbe/

[190] „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practice“, Germany, *supra note* 188*:* 30.

[191] „Crime Victims Compensation Act“ as promulgated on 7 January 1985 (Federal Law Gazette IS. 1), žiūrėta 2019 vasario 20, https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/EN/crime-victims-compensation-act-2016.pdf;jsessionid=732C28E2298B511AFB4D5810D4EBFE7D?__blob=publicationFile&v=4

[192] „Crime Victims‘ Compensation Act“, *KOK, Bundesweiter Koordinierungskreis gegen Menschenhandel e. V.*, žiūrėta 2019 vasario 20 d., https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/en/human-trafficking/legal-framework-in-germany/crime-victims-compensation-act/

- dalyvauja arba dalyvavo ginkluotuose konfliktuose savo valstybėje ir žala yra susijusi su tokiu dalyvavimu, nebent asmuo gali įrodyti priešingai;
- asmuo buvo arba yra susijęs su organizuotu nusikalstamumu, yra arba buvo organizacijos, kuri daro smurtinius nusikaltimus, narys, nebent jis gali įrodyti, kad narystė neturi ryšio su žala;
- jei asmuo nesugebėjo kuo geriau prisidėti prie faktų paaiškinimo ir nusikaltėlio persekiojimo, ypač atidėliojant nusikaltimą nedelsiant pranešti už baudžiamąjį persekiojimą atsakingai institucijai.[193]

Aukos ir nusikaltėlio mediacija Vokietijoje, kaip viena iš mediacijos rūšių, pradėta taikyti seniausiai šioje šalyje. Aukos ir nusikaltėlio mediacija taikoma smulkių nusikaltimų atvejais, kai yra aiškios nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, nusikalstamą veiką padaręs asmuo nuoširdžiai gailisi ir prisiima atsakomybę, abi šalys (auka ir nusikaltėlis) išreiškia norą dalyvauti šioje procedūroje ir sutinka bendradarbiauti. Aukos ir nusikaltėlio mediacija, kaip pastebima, laikoma itin pamokančia nusikaltėlį galimybe, kuri taip pat rodo sėkmingą nukentėjusiojo žalos mažinimo atvejį. Tačiau praktikoje Vokietijoje iki šiol ji buvo naudojama gana retai. Dažniau teismai taiko bausmes, pagal kurias nusikaltėlis turi mokėti baudas ne pelno siekiančiai organizacijai.[194]

Vokietijos policija, susidūrus su nusikaltimų aukomis, naudojasi prieiga prie duomenų bazės, vadinamos „VIKTIM“, kuri atitinkamai nurodo nukentėjusiųjų pagalbos tarnybas, į kurias gali nukreipti. Daugumoje federacijų, smurto artimoje aplinkoje atveju, policijos pareigūnai privalo informuoti aukų paramos tarnybas, kurios specializuojasi šioje srityje. Priklausomai nuo regiono, Vokietijoje yra daug įvairių paslaugų moterims, patyrusioms artimojo smurtą: nuo specializuotų moterų konsultavimo paslaugų, intervencinių agentūrų, pagalbos centrų iki prieglaudų. Tačiau kai kuriose regionuose moterų prieglaudos reikalauja mokėti už apgyvendinimą, nors dauguma kitų paslaugų, pvz., konsultavimas, yra nemokamos.[195] Kai smurto artimoje aplinkoje auka yra vaikas, policija apie tai privalo pranešti jaunimo gerovės tarnybai ar organizacijoms, kurios specializuojasi seksualinės ir kitokios prievartos prieš vaikus srityje. Kitais atvejais būtinas vaiko ar globėjo sutikimas, tačiau, siekiant geriausių vaiko interesų, atsižvelgiant į situaciją, policija gali kreiptis į jaunimo gerovės tarnybą be sutikimo. Įsilaužimo atvejais, policija taip pat įpareigota informuoti aukų paramos tarnybas.

---

[193] „Crime Victims Compensation Act“, *supra note* 191.

[194] Helum Kurty, Annette Kuhlmann, „Mediation ir Germany and Other Western Countries“, KRIMINOLOGIJOS STUDIJOS, (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016/4), 13-14, žiūrėta 2019 vasario 20 d., http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/download/10726/8810/

[195] „Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims“, *supa note* 37: 61,

Bendrąsias nukentėjusiųjų pagalbos paslaugas teikia kelios organizacijos, kurių organizacinė struktūra bei tikslai labai skiriasi. Dauguma paramos aukoms organizacijų yra nevyriausybinės, steigiamos kaip nepriklausomos vietos labdaros organizacijos. Didžiausia iš jų – savanorių paramos organizacija „Baltasis ratas“, negaunanti jokio finansavimo iš valstybės ir daugiausia finansuojama teismų narystės mokesčiais, fondais, aukomis ir baudomis. Be to profesionalios pagalbos aukoms paslaugos teikiamos biuruose, įsikūrusiuose 8 Vokietijos federacijose. Šios nepriklausomos labdaros organizacijos dirba su apmokamais, profesionaliais darbuotojais ir, būdamos nepriklausomos nuo valstybės vyriausybių, paprastai gauna dalį finansavimo iš valstybės teisingumo ministerijų.[196]

NVO „Baltasis Ratas“ veikia visoje Vokietijoje ir teikia pagalbą visoms nusikaltimų aukoms, nepriklausomai nuo įvykdyto nusikaltimo pobūdžio. „Baltasis ratas“ turi 420 filialų, kuriuose dirba daugiau nei 3000 savanorių. „Baltasis Ratas“ padeda aukoms bendradarbiauti su valdžios institucijomis ir teismais, palengvina prieigą prie nemokamų pirmųjų konsultacijų su nukentėjusiojo pasirinktu advokatu, medicininių ir psichologinių konsultacijų. Jei nukentėjusysis patiria stresą po nusikaltimo, „Baltojo Rato“ savanoriai lydi aukas į teismą, siūlo finansinę paramą, dirba lobizmo ir nusikalstamumo prevencijos srityje, įgyvendina valstybės kompensavimo aukoms mechanizmą, aukos ir nusikaltėlio mediaciją.[197] Organizacija remia aukas visoje Vokietijos teritorijoje ir intensyviai dirba federaliniu lygmeniu ir Europos Sąjungoje.[198] „Baltasis ratas“ turi seserines organizacijas Austrijoje, Čekijos Respublikoje, Vengrijoje ir Liuksemburge, kurios buvo parengtos remiantis Vokietijos iniciatyva.[199]

„BFF“ yra Vokietijos konsultavimo centrų ir pagalbos linijų federacija, kurioje yra daugiau nei 160 pagalbos linijų ir patarimų centrų, dirbančių kartu, organizuojant didelę konsultavimo ir pagalbos nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusioms moterims. „BFF“ vykdo seminarus ir konferencijas, platina praktikos patirtį ir tyrimus bei kuria informatyvią medžiagą apie smurtą prieš moteris.[200]

Siekiant užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą baudžiamajame procese, vykdoma psichosocialinė kampanija „Kompanionai“, pagal kurią kampanijos dalyviai (kompanionai)

---

[196] „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practice“ Germany, *supra note* 188: 8-9.

[197] Europian e-Justis, Germany, „Help and support for victims of crime“, žiūrėta 2019 vasario 21, https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-DE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=4&member=1

[198] IVOR, GERMANY, „Developments on the implementation of victim assistence mechanism“, 1, žiūrėta 2019 vasario 21 http://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/Fact_sheet_germany.pdf

[199] „Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims“, *supra note* 37: 61,

[200] IVOR, GERMANY, *op. cit.*, 1.

baudžiamojo proceso metu lydi vaikus ir jaunimą, taip pat traumą išgyvenančias moteris, imigrantus ir žmones su negalia.[201]

Pažymėtina, kad Vokietijoje pagalba ir parama teikiama nepriklausomai nuo to ar asmuo pateikė oficialų skundą teisėsaugos institucijai, ar ne. Taip pat pagalba teikiama aukoms jų nediferencijuojant pagal bendradarbiavimą ar nebendradarbiavimą su teisėsauga. Automatinis asmens duomenų perdavimas paramos tarnyboms vyksta tik šeiminio smurto atvejais, taip pat nukentėjus vaikui, o visais kitais atvejais reikalingas asmens sutikimas dėl duomenų perdavimo.[202]

Jokia federalinė ministerija neturi bendro koordinavimo vaidmens teikiant pagalbą aukoms. Dėl Vokietijos federalinės sistemos nukentėjusiųjų paramą koordinuoja 16 federacijų. Federalinė vyriausybė tik iš dalies atlieka tam tikras funkcijas šioje srityje. Federalinė teisingumo ministerija skelbia informacines brošiūras apie nukentėjusiųjų teises, kurias galima atsisiųsti iš ministerijos internetinio tinklapio, ir teikia finansinius įnašus į atskirus projektus, pvz., vienerių metų mokymo kursą nukentėjusiųjų pagalbiniam personalui, kurį organizuoja Berlyno kolegija, ir nukentėjusiųjų skėtinę organizaciją. Be to, Federalinė teisingumo ministerija finansuoja ekstremalių išpuolių aukų pagalbos fondą. Federalinė darbo ir socialinių reikalų ministerija vaidina svarbų vaidmenį teikiant paramą aukoms, finansuodama keletą bandomųjų projektų, seminarų ir mokslinių tyrimų, pvz., paramos aukoms tarnybų veiklos apžvalgas, internetiniame tinklapyje skelbia brošiūras smurtinių nusikaltimų aukoms. Be to, ši ministerija yra pagrindinis kontaktinis centras pagal Tarybos direktyvą 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms.[203]

Federalinė šeimos, vyresnio amžiaus žmonių, moterų, jaunimo ministerija, veikianti vaikų ir moterų teisių apsaugos srityje, yra atsakinga už apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje. Ministerija skelbia informacines brošiūras šeiminio smurto aukoms, finansuoja bandomuosius projektus, atlieka tyrimus ir valdo karštąją liniją smurto šeimoje aukoms. Be to ši ministerija vadovauja bendrų federalinių žemių darbo grupėms dėl smurto šeimoje ir prekybos žmonėmis, finansuoja skėtines organizacijas, tokias kaip „KOK“ (Vokietijos NVO tinklą, kovojantį su prekyba moterimis ir smurtu prieš migrantes) arba „BFF“ (Nacionalinę moterų konsultavimo ir seksualinės prievartos krizių programas).

Vokietijos aukų paramos darbo grupė yra ne pelno siekianti organizacija, įkurta 1988 m., kaip įvairių Vokietijoje veikiančių aukų paramos organizacijų sąjunga. Nukentėjusiųjų

[201] IVOR, GERMANY, *supra note* 198: 2.

[202] „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practice“ Germany, *supra note* 188: 8-9.

[203] *Ibid*, 9.

paramos darbo grupės pagrindinis dėmesys skiriamas konsultacijoms ir paramai nusikaltimų aukoms per darbo grupių narių regionines organizacijas. Regioninės organizacijos konsultuoja, padeda bendradarbiauti su valdžios institucijomis, vykdo psichologinės krizės intervencijas, organizuoja gydymą bei terapiją, teikia teisinius patarimus ir organizuoja teisinę pagalbą, lydi aukas į policiją, valdžios institucijas ar teismą, organizuoja ir vykdo aukos ir nusikaltėlio mediaciją. Be to, keičiasi informacija ir patirtimi, bendradarbiauja su kitomis Vokietijos ir tarptautinėmis (ypač Europos Sąjungos) organizacijomis, veikiančiomis aukų paramos srityje.[204]

Pagalbą telefonu teikia savanorių paramos organizacija „Baltasis Ratas“, siūlydama emocinę paramą, asmeninę, materialinę ir kitą pagalbą nusikaltimų aukoms. Ši tarnyba informuoja apie nukentėjusiųjų teises, vietines paramos tarnybas ir vietos policijos nuovadą bei pateikia pradinę informaciją apie baudžiamąjį procesą ir kompensaciją. Pagalbą telefonu „Baltasis Ratas“ teikia ir skambinant tarptautiniu pagalbos numeriu *116 006*. Karštoji linija „Hilfetelefon“ suteikia moterims konfidencialią paramą ir, jei reikia, nukreipia moteris į atitinkamas vietines paramos tarnybas pagal teritoriją.[205]

Apibendrinant galima teigti, kad Vokietijoje pagalba ir parama aukoms aktyviai teikiama visos valstybės lygmeniu, glaudžiai bendradarbiaujant nevyriausybiniam ir viešajam sektoriui. Kitaip nei Baltijos šalyse, Vokietijoje egzistuojanti pagalbos ir paramos sistema, apima visų nusikaltimų kategorijų aukas. Šioje šalyje policija įpareigota informuoti aukų paramos tarnybas ne tik smurto artimoje aplinkoje, bet ir įsilaužimo atveju. Visais kitais atvejais reikalingas nukentėjusio asmens sutikimas, tačiau ir šioje srityje egzistuoja tam tikra pareigūno diskrecija, t. y. pareigūnas, įžvelgęs pagalbos ir paramos poreikį aukai, apie įvykį gali informuoti atitinkamą paramos organizaciją. Be to, prieiga prie duomenų bazės „VIKTIM“, padeda išvengti daugkartinių asmens nukreipimų į paramos tarnybas.

[204] Europian e-Justis, Germany „Help and support for victims of crime“, žiūrėta 2019 vasario 21, https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-DE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=4&member=1

[205] „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims‘ rights in practce“ Germany, *supra note* 188: 16-18.

IV. EMPIRINIS TYRIMAS. POLICIJOS VEIKLA NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SRITYJE.

Policijos pareigūnų darbas yra susijęs su žmonių skausmu, netektimi ir kitais išgyvenimais. Todėl jie turėtų būti itin jautrūs žmonių, kurie į juos kreipiasi, o ypatingai nusikaltimų aukų, atžvilgiu. Iškart po nusikaltimo nukentėjusysis gali būti itin pažeidžiamas, todėl susidūrimas su policijos pareigūnu gali palengvinti traumos išgyvenimą arba reikšmingai jį sustiprinti ir sukelti antrinę viktimizaciją.

Po 2016 m. įvykusios policijos sistemos reformos padaugėjo reaguojančių į pranešimus pareigūnų skaičius, todėl vis daugiau pareigūnų susiduria su nusikaltimų aukomis. Empiriniu tyrimu siekta atskleisti policijos pareigūnų, savo darbe susiduriančių su nusikaltimų aukomis, vyraujantį požiūrį į aukas, nustatyti Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų įgyvendinimo apimtį policijos pareigūnų veiklos kontekste.

4. 1. Tyrimo metodologija

Tyrimui atlikti buvo sudaryta anketa, pritaikyta tiek ikiteisminio tyrimo funkciją, tiek reagavimo ir ikiteisminio tyrimo funkcijas, tiek išskirtinai reagavimo funkciją atliekantiems pareigūnams apklausti. Anketos pradžioje pateiktas klausimas - filtras, padedantis atskirti respondentus pagal jų atliekamas funkcijas policijos įstaigoje.

Anketa pradėta klausimais, susijusiais su procesiniais veiksmais, kuriuos atlieka ikiteisminio tyrimo funkciją atliekantys pareigūnai, o toliau anketoje pateikiami bendresnio pobūdžio klausimai, teiginiai, į kuriuos gali atsakyti visi pareigūnai.

Empirinio tyrimo tikslas – įvertinti policijos pareigūnų veiklą nusikaltimų aukų paslaugų srityje.

Empirinio tyrimo objektas – policijos pareigūnai, savo darbe susiduriantys su nusikaltimų aukomis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti policijos pareigūnų vyraujantį požiūrį į nusikaltimų aukas.

2. Nustatyti Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų įgyvendinimo apimtį policijos pareigūnų veiklos kontekste.

Tyrimo metodas – struktūrizuota policijos pareigūnų apklausa.

Tyrimu siekiama patvirtinti šias hipotezes:

1. Dauguma pareigūnų Lietuvoje egzistuojančią nusikaltimų aukų paslaugų sistemą vertina kaip nepakankamą, sunkiai prieinamą visoms nusikaltimų aukoms.

2. Nėra tęstinio ir efektyvaus pareigūnų švietimo, tikslu padidinti jų supratimą apie nukentėjusiųjų poreikius.

3. Policijos pareigūnai stokoja žinių ir priemonių teikiant pagalbą, paramą ir informaciją nusikaltimų aukoms.

Siekiant atsakyti į hipotezės keliamus klausimus, parengta 20 klausimų, kurie suformuluoti atsižvelgiant į baigiamojo darbo tikslus ir uždavinius. Klausimai suformuluoti taip, kad būtų galima atskleisti policijos pareigūnų vyraujantį požiūrį į nusikaltimų aukas, jų darbo su nusikaltimų aukomis metodus, pasirengimo lygį atliepiant nusikaltimų aukų poreikius.

Tyrimo laikas ir vieta. Tyrimas atliktas 2019 m. kovo mėnesį, įkeliant anketą į internetinį tinklapį *www.apklausa.lt*. Anketos nuoroda išsiųsta visiems Lietuvos policijos pareigūnams elektroniniu paštu, patalpinta į socialiniame tinkle *Facebook* esančią uždarą policijos pareigūnų grupę „*Ginti! Saugoti! Padėti...*“. Siekiant išvengti tyrimui netinkamų respondentų (pvz., darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis ir pan.), anketos nuoroda buvo platinama su prierašu – kreipimusi į pareigūnus, savo darbe susiduriančius su nusikaltimų aukomis.

Respondentų atranka. Atrankos rūšis – tikimybinė tikslinė atranka, taikant sluoksnių elementą. Tikimybinė tikslinė atranka pasirinkta todėl, kad policijos pareigūnai, savo darbe susiduriant su nusikaltimų aukomis, atlieka skirtingas funkcijas. Remiantis tuo, tam tikra respondentų grupė, o būtent tik reagavimo funkciją atliekantys pareigūnai, nukreipiami nuo klausimų, susijusių su ikiteisminiu tyrimu/baudžiamojo proceso veiksmais, kuriuos atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai.

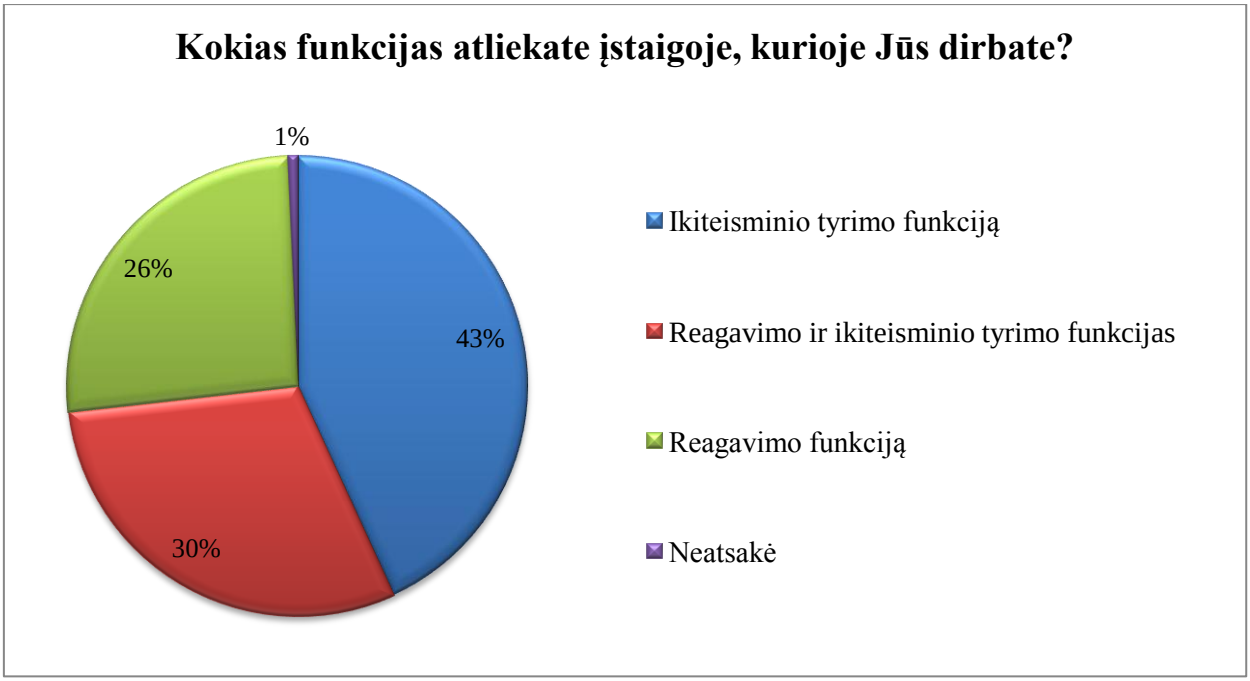
4. 2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Tyrime dalyvavo ir į anketos klausimus atsakė 153 policijos pareigūnai: 43,1 %, atliekančių ikiteisminio tyrimo funkciją (n – 66), 30,1 % atliekančių reagavimo ir ikiteisminio tyrimo funkcijas (n – 46) ir 26,1 % atliekančių reagavimo funkciją (n – 40).

4. 2. 1. Tyrimo rezultatai

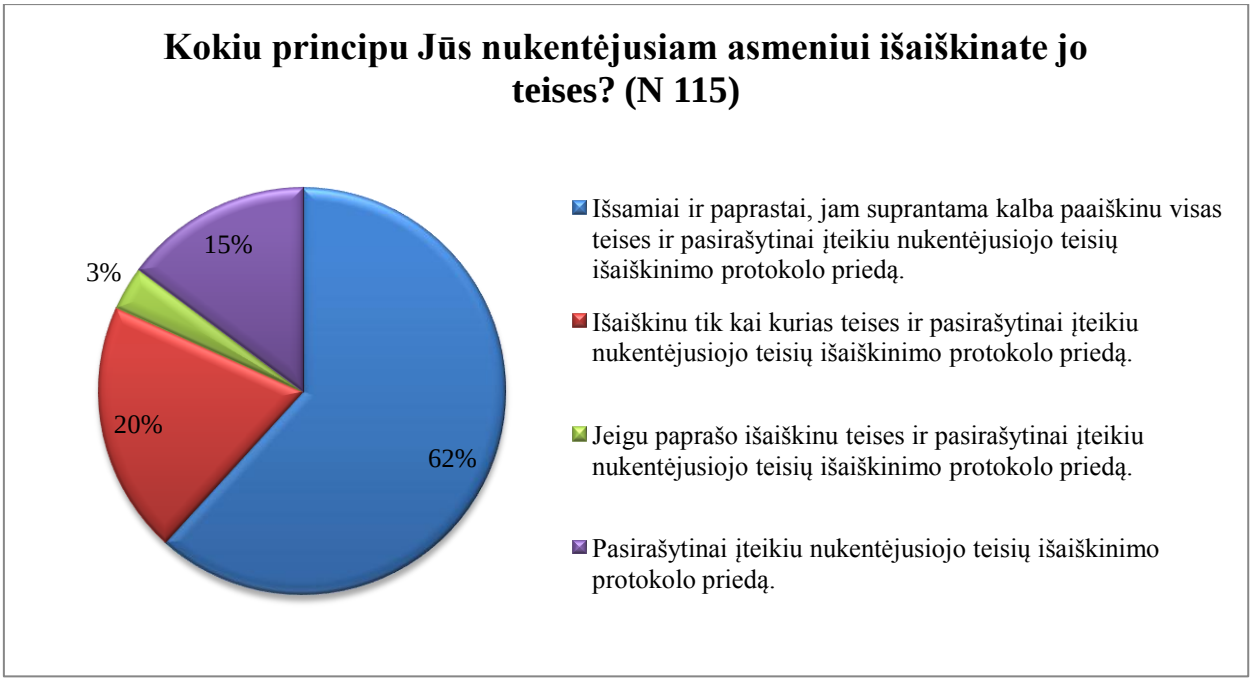
Policijos pareigūnų pasiskirstymas pagal atliekamas funkcijas pateikiamas 6 paveiksle.

6 paveikslas. Policijos pareigūnų pasiskirstymas pagal atliekamas funkcijas.

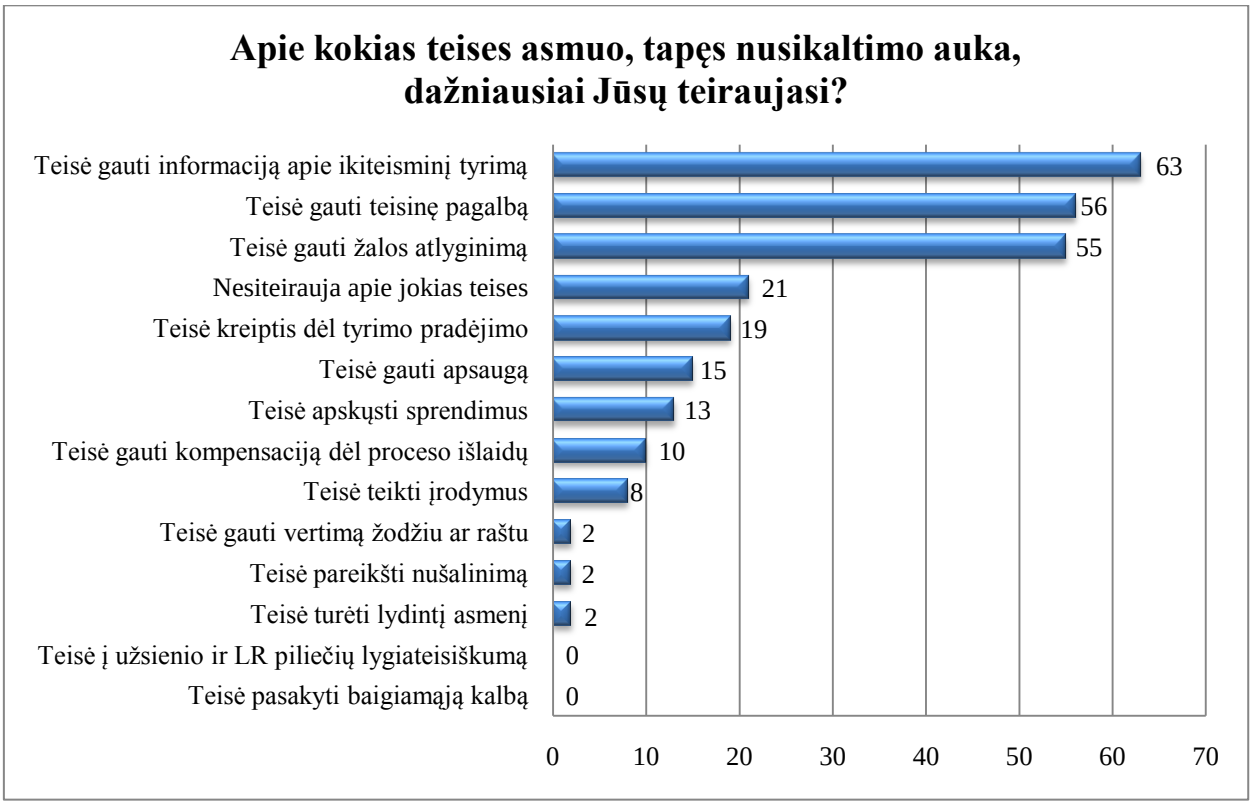
Kaip matyti 7 paveiksle, pareigūnai, kurie atlieka procesinius veiksmus, t. y. ikiteisminio tyrimo funkciją ir reagavimo ir ikiteisminio tyrimo funkcijas, dažniausiai (62 %) išsamiai ir paprastai, nukentėjusiesiems suprantama kalba paaiškina visas teises ir pasirašytinai įteikia nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priedą. Tačiau 20 % pareigūnų išaiškina tik kai kurias teises, taip pat 15 % respondentų nurodė, kad tik pasirašytinai įteikia nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priedą. 3 % pareigūnų išaiškina nukentėjusiesiems jų teises tik jiems paprašius.

7 paveikslas. Teisių nukentėjusiesiems išsiškinimo būdai.

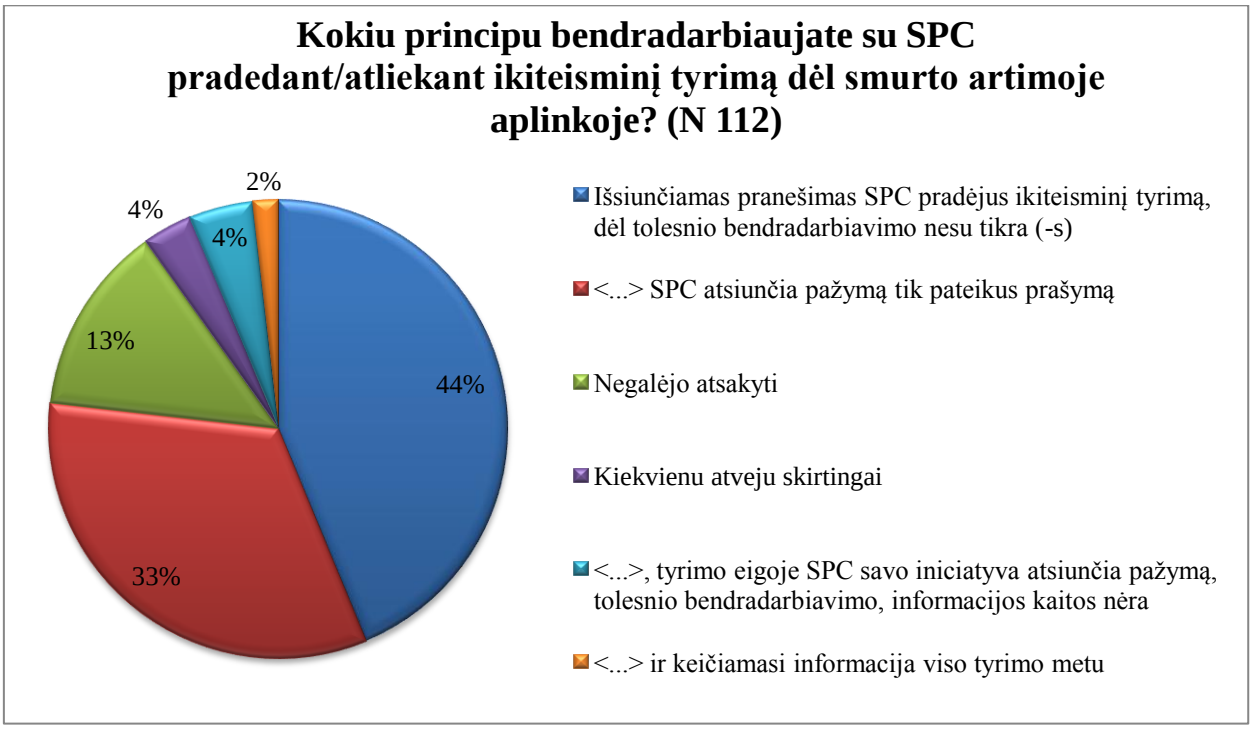
Respondentų paklausus apie kokias teises jų dažniausiai teiraujasi nusikaltimo auka tapęs asmuo, išryškėjo tendencija, kad dažniausia pareigūnų klausiama apie teisę gauti informaciją apie ikiteisminį tyrimą, kontaktinius duomenis ir susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga (23,7 %), teisę gauti teisinę pagalbą (21,1 %) bei teisę gauti žalos atlyginimą (20,7 %). Rečiau asmenys pareigūnų teiraujasi apie teisę kreiptis dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo (7,1 %), teisę gauti apsaugą (5,6 %), teisę apskųsti sprendimus (4,9 %). Palyginti nemaža pareigūnų dalis (7,9 %) nurodė, kad asmenys jų nesiteirauja apie jokias teises. Taip pat pažymėtina, kad aukos gana retai teiraujasi apie teisę gauti kompensaciją už išlaidas, patirtas dėl dalyvavimo baudžiamajame procese (3,8 %).

8 paveikslas. Teisės, apie kurias asmuo, tapęs nusikaltimo auka, dažniausiai teiraujasi pareigūnų.

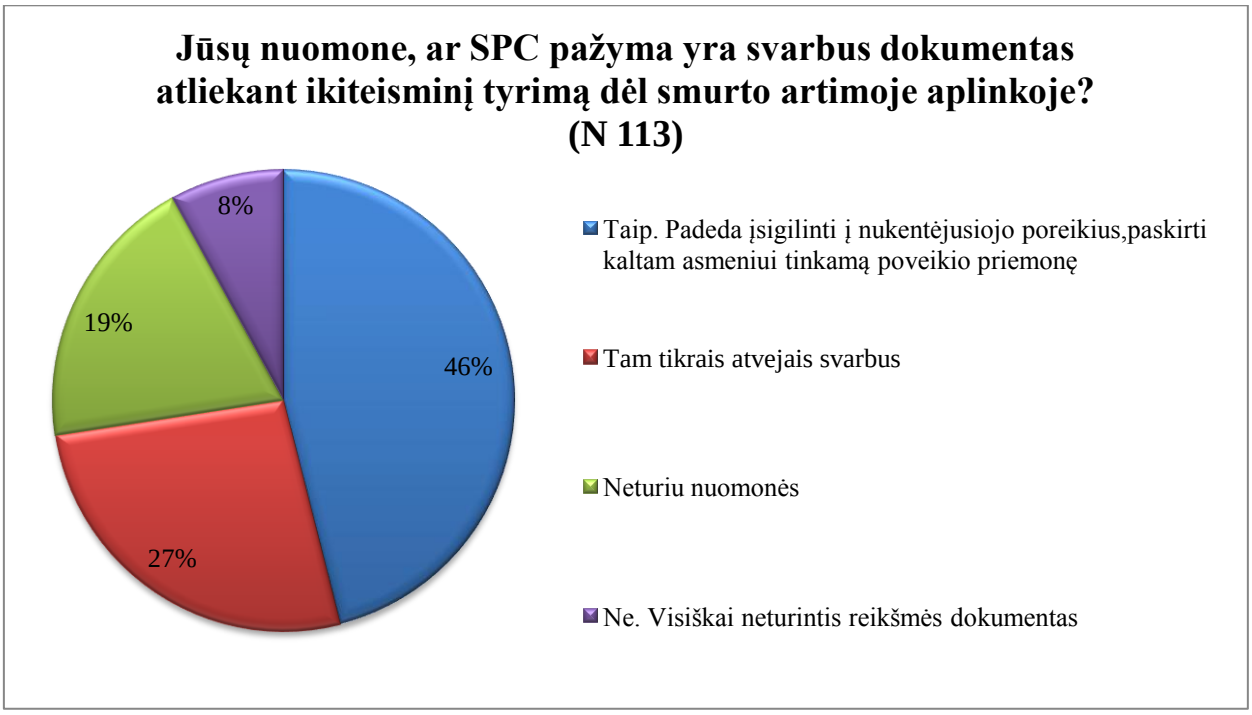
40 % pareigūnų nurodė, kad pradedant/atliekant ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje SPC išsiunčia pranešimą, o dėl tolesnio bendradarbiavimo nebuvo tikri. Kita didžioji respondentų dalis (30 %) teigė, kad SPC tyrimo eigoje atsiunčia pažymą tik pateikus prašymą. 4 % pareigūnų teigė, kad SPC tyrimo eigoje savo iniciatyva atsiunčia pažymą, o tolesnio bendradarbiavimo, informacijos kaitos nėra, taip pat 12 % teigė, kad kiekvienu atveju su SPC bendradarbiaujama skirtingai. Tik 2 % respondentų nurodė, kad keičiamasi informacija su SPC viso tyrimo metu.

9 paveikslas. Pareigūnų bendradarbiavimas su SPC pradedant/atliekant ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje.

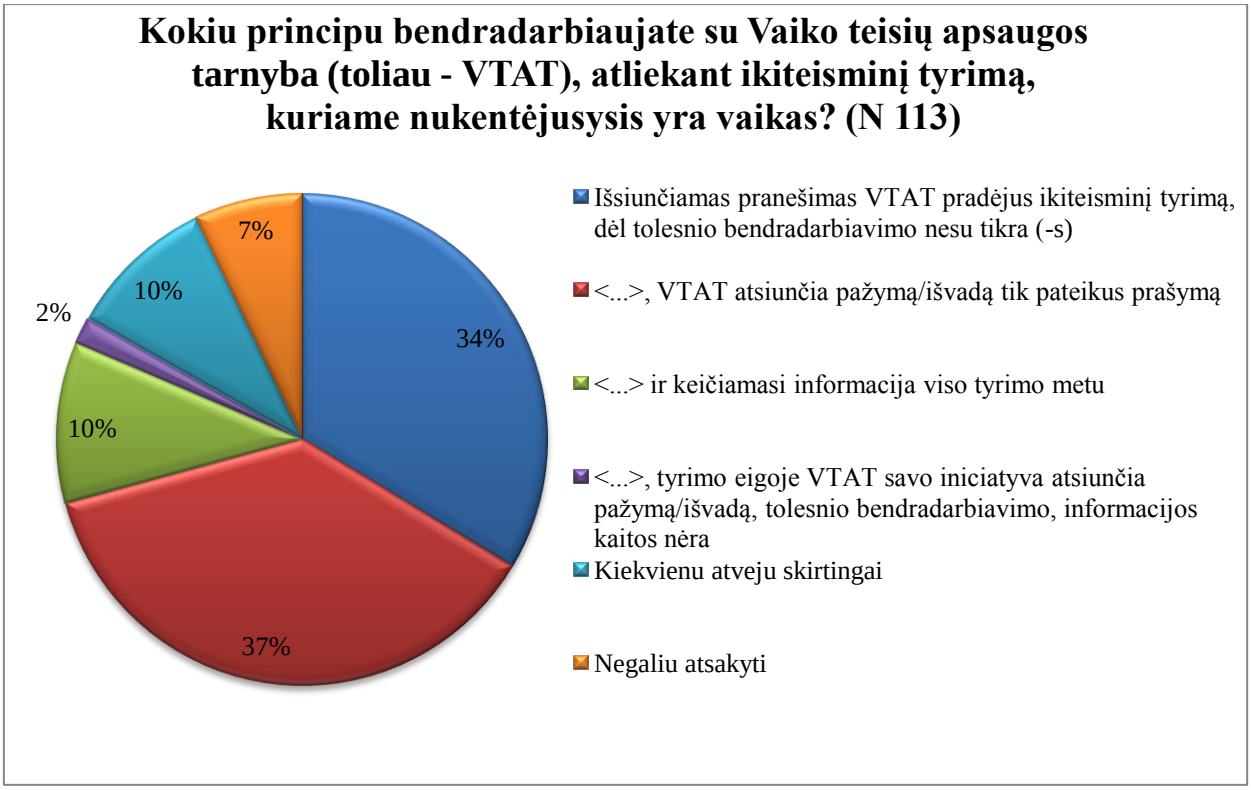
46 % respondentų mano, kad SPC pažyma yra svarbus, padedantis įsigilinti į nukentėjusiojo poreikius bei paskirti kaltam asmeniui tinkamą poveikio priemonę dokumentas. 27 % nurodė, kad šis dokumentas svarbus tik tam tikrais atvejais, 27 % neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Ir tik 8 % mano, kad tai visiškai neturintis reikšmės dokumentas atliekant ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje.

10 paveikslas. Pareigūnų nuomonė apie SPC pažymos svarbą atliekant ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje

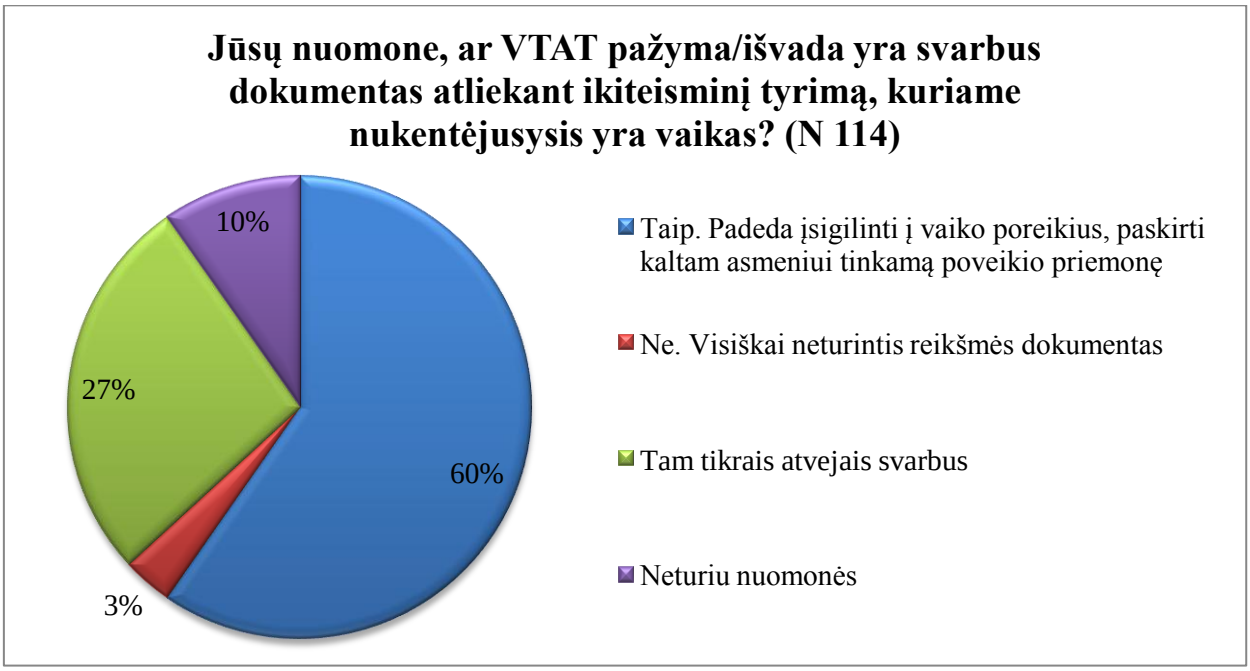
Žemiau pateikiamas 11 paveikslas, kuriame matyti pareigūnų bendradarbiavimo principai su VTAT, atliekant ikiteisminį tyrimą, kai nukentėjęs yra vaikas. Didžioji dalis (37 %) respondentų teigė, kad VTAT atsiunčia pažymą/išvadą tik pateikus prašymą. 34 % nurodė, kad nėra tikri dėl tolesnio bendradarbiavimo išsiuntus pranešimą VTAT apie pradėtą ikiteisminį tyrimą. Nedidelė pareigūnų dalis (10 %) teigė, kad keičiamasi informacija viso tyrimo metu. Taip pat nedidelė dalis (10 %) teigė, kad su VTAT bendradarbiaujama kiekvienu atveju skirtingai. 7 % negalėjo atsakyti į šį klausimą, tik 2 % nurodė, kad VTAT savo iniciatyva atsiunčia pažymą/išvadą ir tolesnio bendradarbiavimo, informacijos kaitos nėra.

11 paveikslas. Pareigūnų bendradarbiavimas su VTAT nukentėjus vaikui.

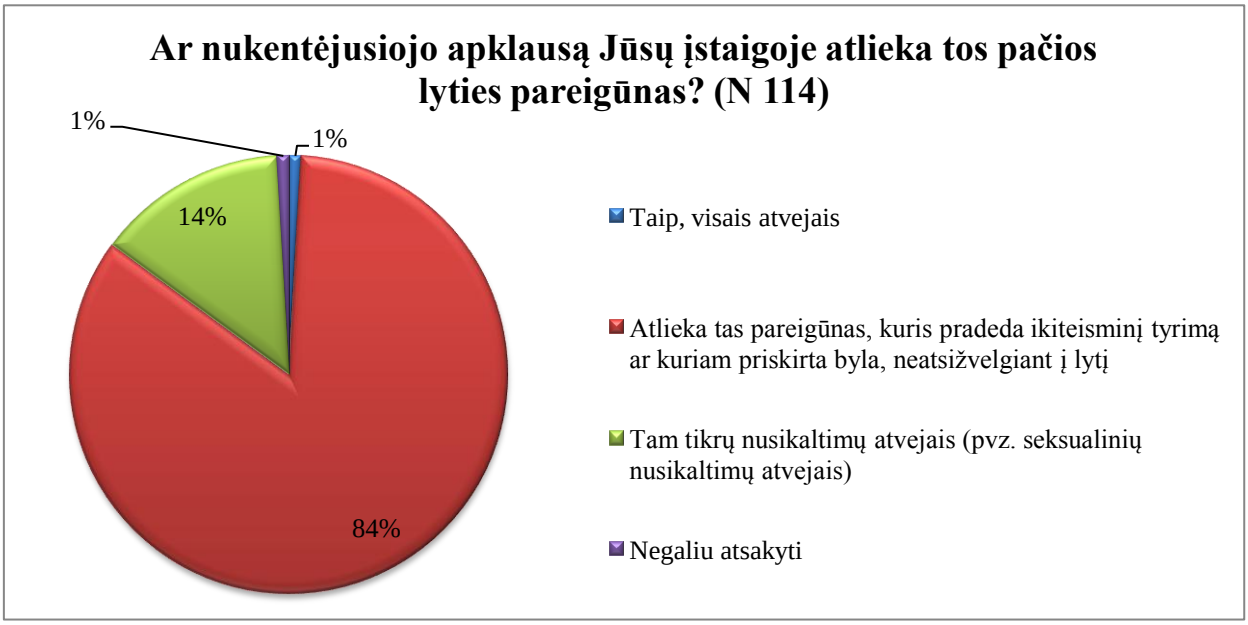
60 % pareigūnų mano, kad VTAT pažyma/išvada yra svarbus, padedantis įsigilinti į vaiko poreikius bei paskirti kaltam asmeniui tinkamą poveikio priemonę, dokumentas, atliekant ikiteisminį tyrimą, kai nukentėjusysis yra vaikas. 27 % mano, kad šis dokumentas svarbus tik tam tikrais atvejais, 10 % pareigūnų neturėjo nuomonės šiuo klausimu ir tik 3 % galvoja, kad tai visiškai neturintis reikšmės dokumentas.

12 paveikslas. Pareigūnų nuomonė apie VTAT išvados/pažymos svarbą atliekant ikiteisminį tyrimą kai nukentėjusysis yra vaikas.

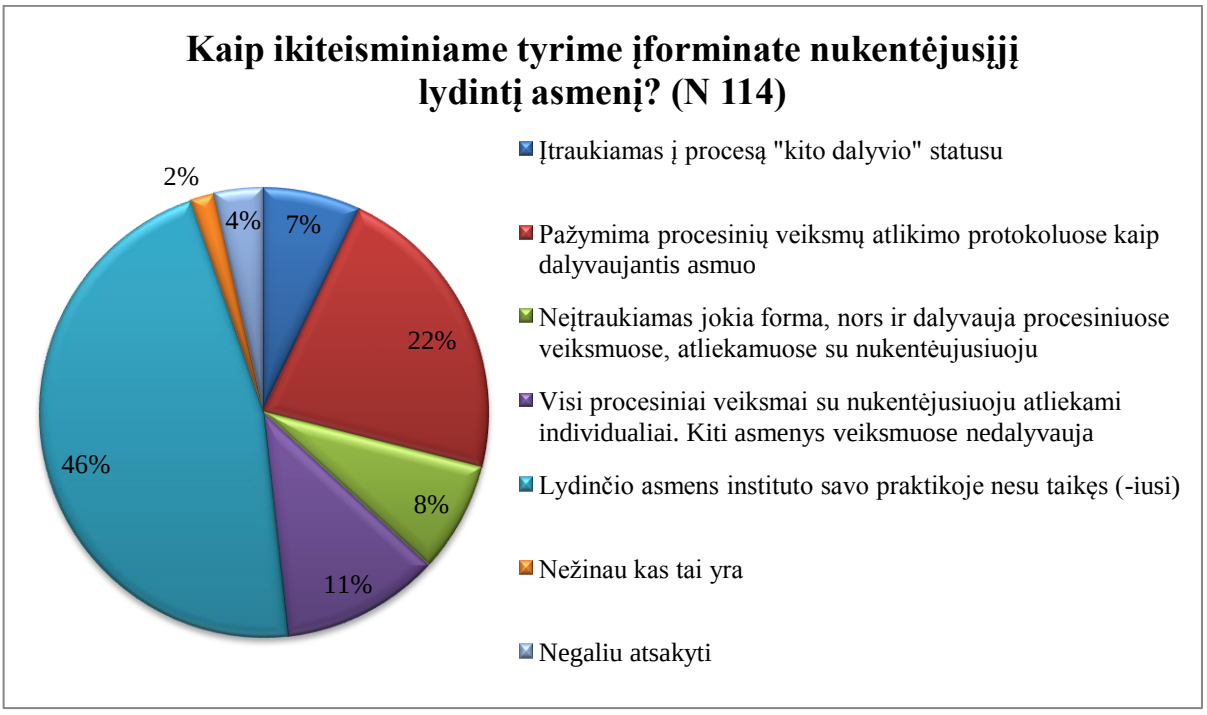
13 paveiksle matyti, kad dažniausia nukentėjusiųjų apklausas atlieka tas pareigūnas, kuris pradeda ikiteisminį tyrimą arba kuriam priskirta byla neatsižvelgiant į lytį. 14 % pareigūnų nurodė, kad tos pačios lyties pareigūno apklausa taikoma tam tikrų nusikaltimų atveju.

13 paveikslas. Tos pačios lyties pareigūno apklausa.

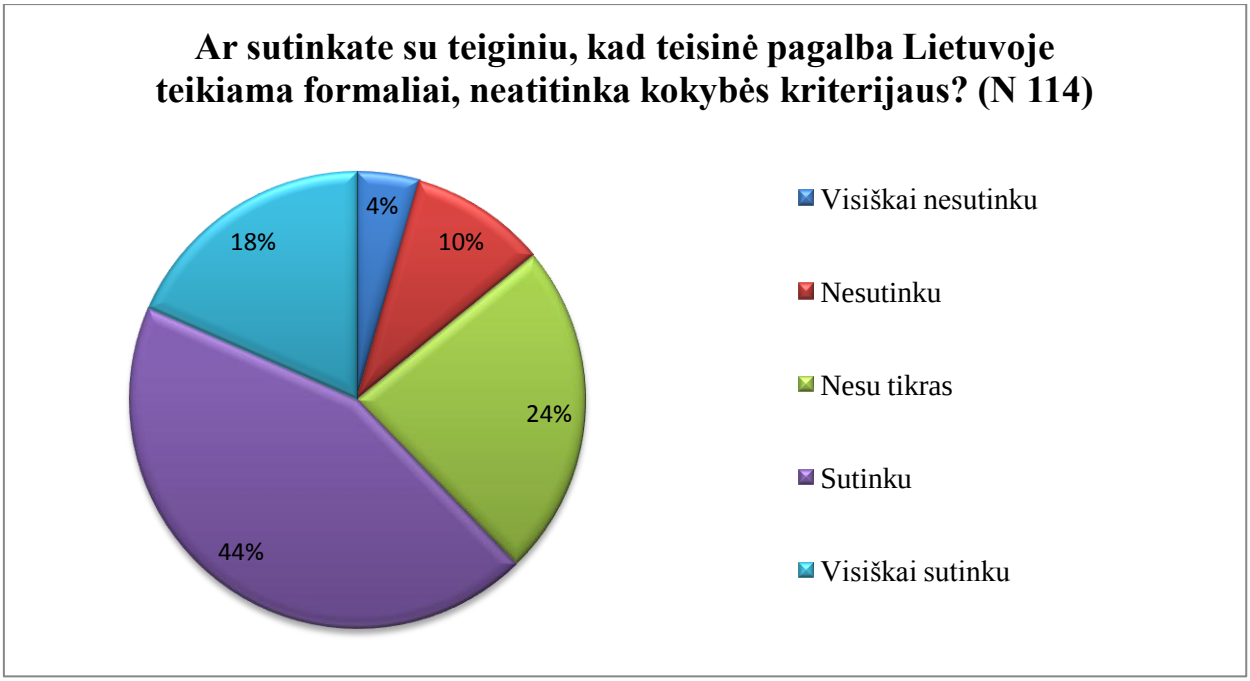
Pastebėtina, kad dauguma respondentų (46 %) savo praktikoje nėra taikę nukentėjusįjį lydinčio asmens instituto. 7 % nurodė, kad lydintį asmenį į procesą įtraukia "kito dalyvio" statusu, 22 % tiesiog pažymi protokoluose lydintį asmenį, kaip dalyvaujantį procesiniame veiksme. Kad visi procesiniai veiksmai atliekami su nukentėjusiuoju individualiai ir jokie kiti asmenys veiksmuose nedalyvauja nurodė 11 % respondentų. 8 % lydinčio asmens neįtraukia jokia forma, nors jis ir dalyvauja procesiniuose veiksmuose, atliekamuose su nukentėjusiuoju. Tik 2 % nežino, kas yra nukentėjusįjį baudžiamajame procese lydintis asmuo.

14 paveikslas. Lydinčio asmens įforminimas baudžiamajame procese.

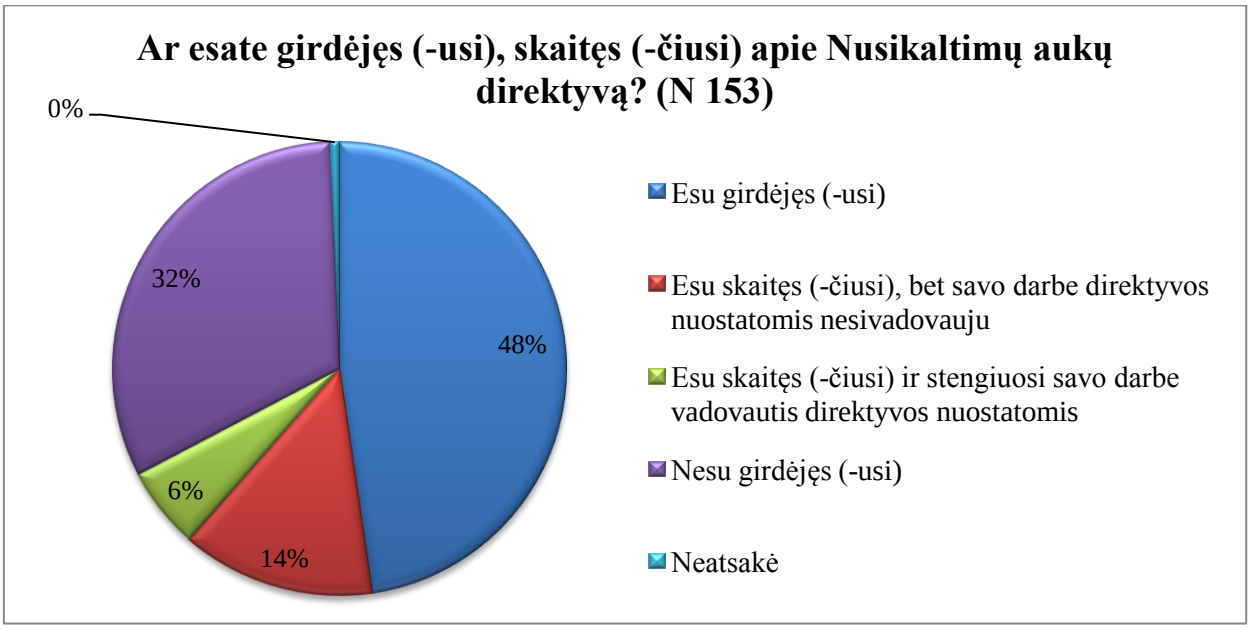
Paklausus pareigūnų apie Lietuvoje teikiamos teisinės pagalbos kokybę, didžioji dalis (44 %) sutiko su teiginiu, kad teisinė pagalba Lietuvoje teikiama formaliai, neatitinka kokybės kriterijaus, 18 % visiškai sutiko su šiuo teiginiu, 24 % nebuvo tikri, 10 % nesutiko ir 4 % visiškai nesutiko, kad Lietuvoje teikiama teisinė pagalba nekokybiška.

15 paveikslas. Pareigūnų požiūris apie Lietuvoje teikiamos teisinės pagalbos kokybę.

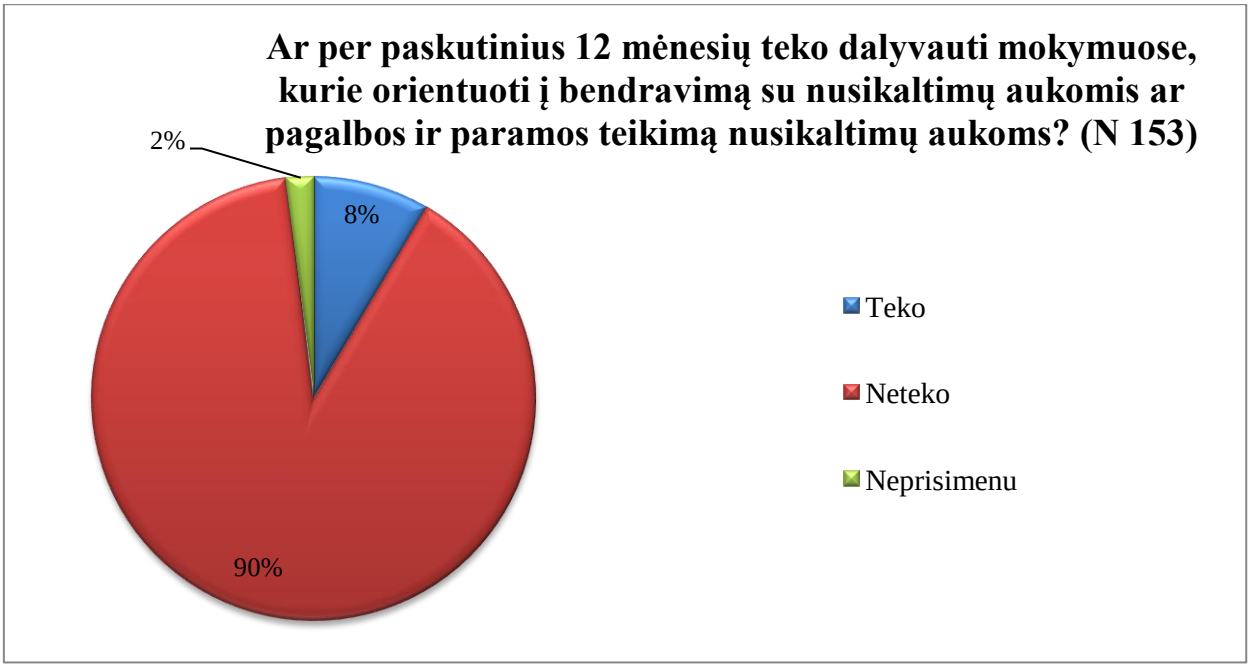
Beveik pusė visų tyrime dalyvavusių pareigūnų (47,7 %) yra girdėję apie Nusikaltimų aukų direktyvą, 13,7 % yra skaitę, tačiau jos nuostatomis savo darbe nesivadovauja. Tik 5,9 % respondentų nurodė, kad yra skaitę Nusikaltimų aukų direktyvą ir savo darbe stengiasi vadovautis jos nuostatomis, tačiau net 32 % nėra iš viso girdėję apie šį dokumentą.

16 paveikslas. Nusikaltimų aukų direktyvos žinomumas tarp pareigūnų.

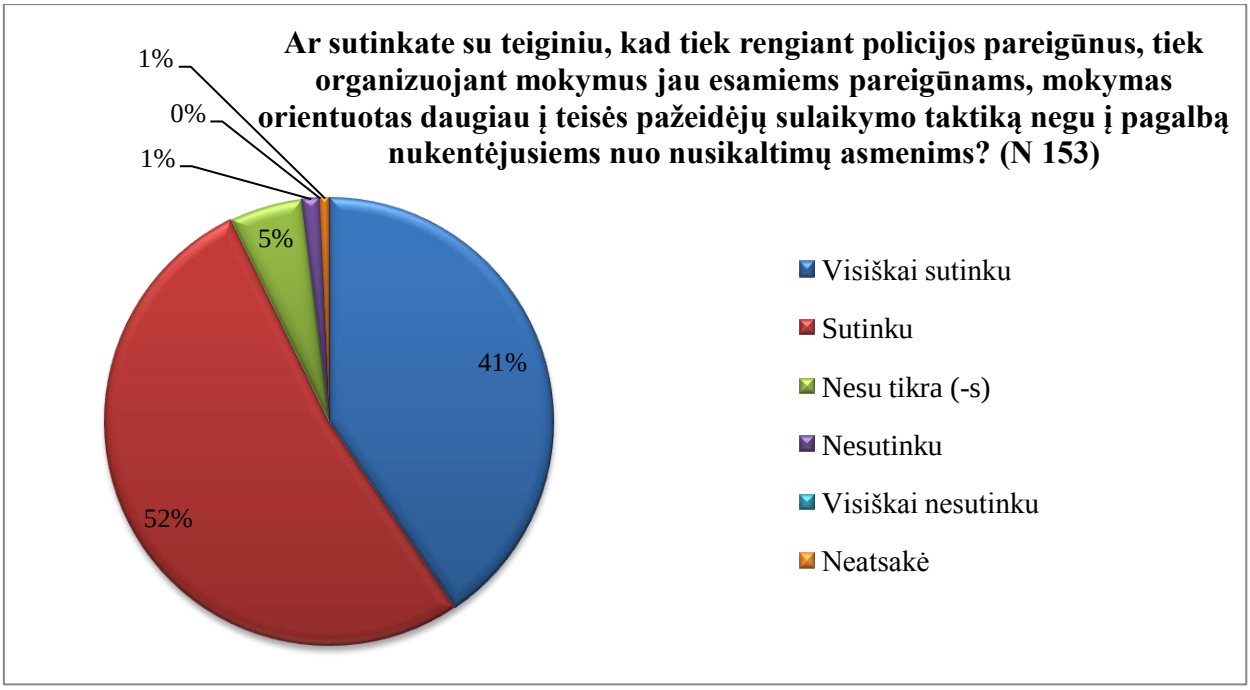
Dauguma pareigūnų (89,5 %) per paskutinius 12 mėnesių nedalyvavo mokymuose, kurie orientuoti į bendravimą su nusikaltimų aukomis ar teikiant pagalbą ir paramą joms. Tik 8,5 % nurodė, kad dalyvavo tokiuose mokymuose, o 2 % neprisiminė, kad būtų dalyvavę tokiuose mokymuose.

17 paveikslas. Pareigūnai, per paskutinius 12 mėnesių dalyvavę mokymuose, orientuotuose į bendravimą su nusikaltimų aukomis ar teikiant joms pagalbą ir paramą joms.

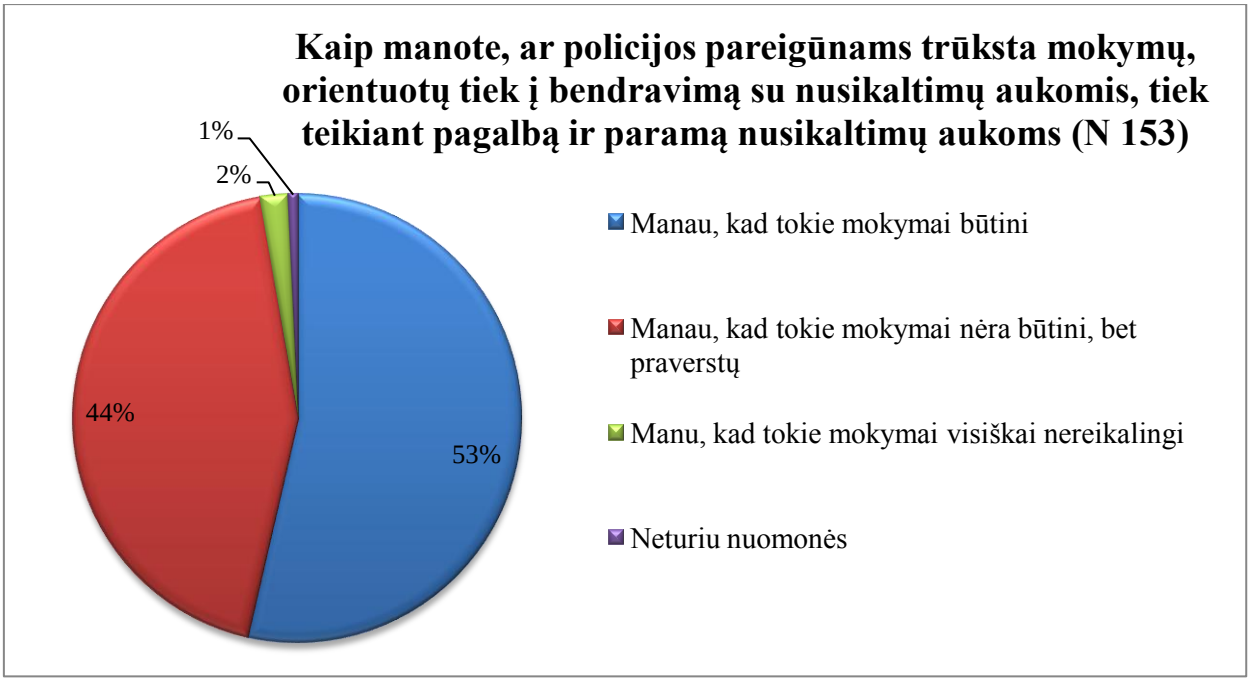
Beveik visi pareigūnai, dalyvavę tyrime, nurodė, kad pareigūnų mokymas ir rengimas daugiau orientuotas į teisės pažeidėjų sulaikymo taktiką negu į pagalbos nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims (40,5 % visiškai sutiko/ 52,3 % sutiko su pateiktu teiginiu).

18 paveikslas. Pareigūnų rengimas ir mokymas.

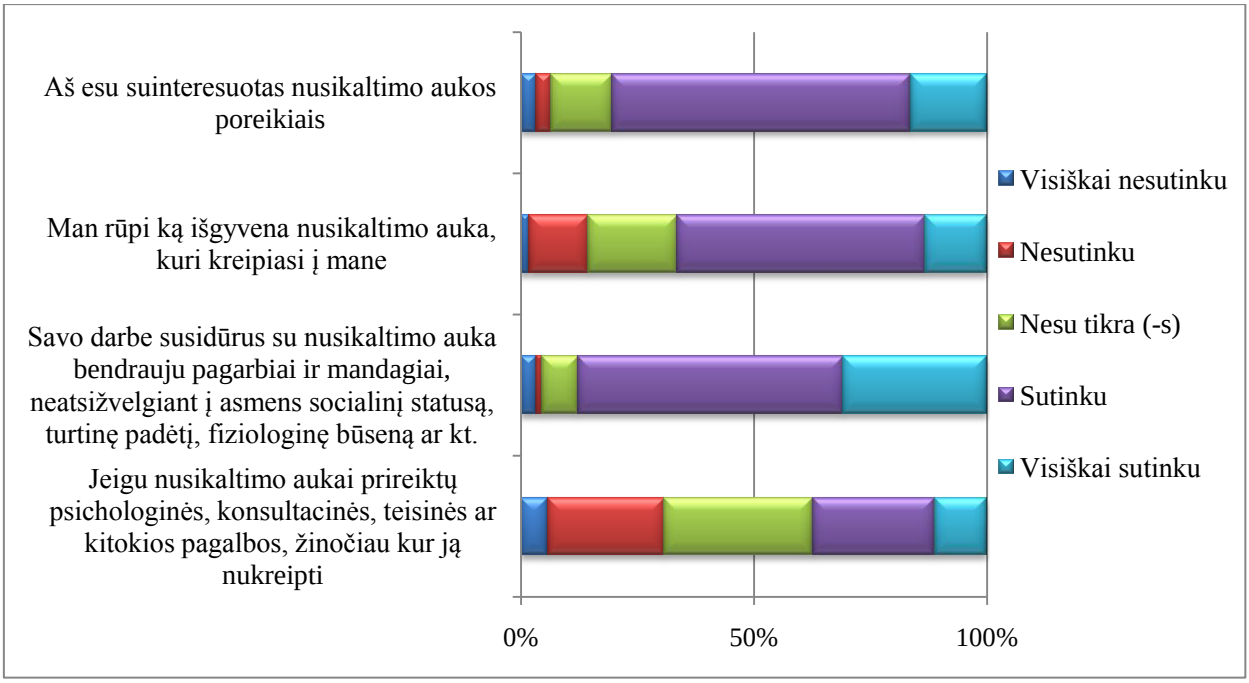
Dauguma pareigūnų (53,6 %) mano, kad mokymai, orientuoti tiek į bendravimą su nusikaltimų aukomis, tiek teikiant pagalbą ir paramą nusikaltimų aukoms, yra būtini. Taip pat nemaža dalis (43,8 %) pareigūnų teigė, kad tokie mokymai nors ir nėra būtini, bet praverstų. Tik 2 % tyrime dalyvavusių pareigūnų nurodė, kad tokie mokymai visiškai nereikalingi.

19 paveikslas. Pareigūnų nuomonė apie mokymų, orientuotų į nusikaltimo aukas, poreikį.

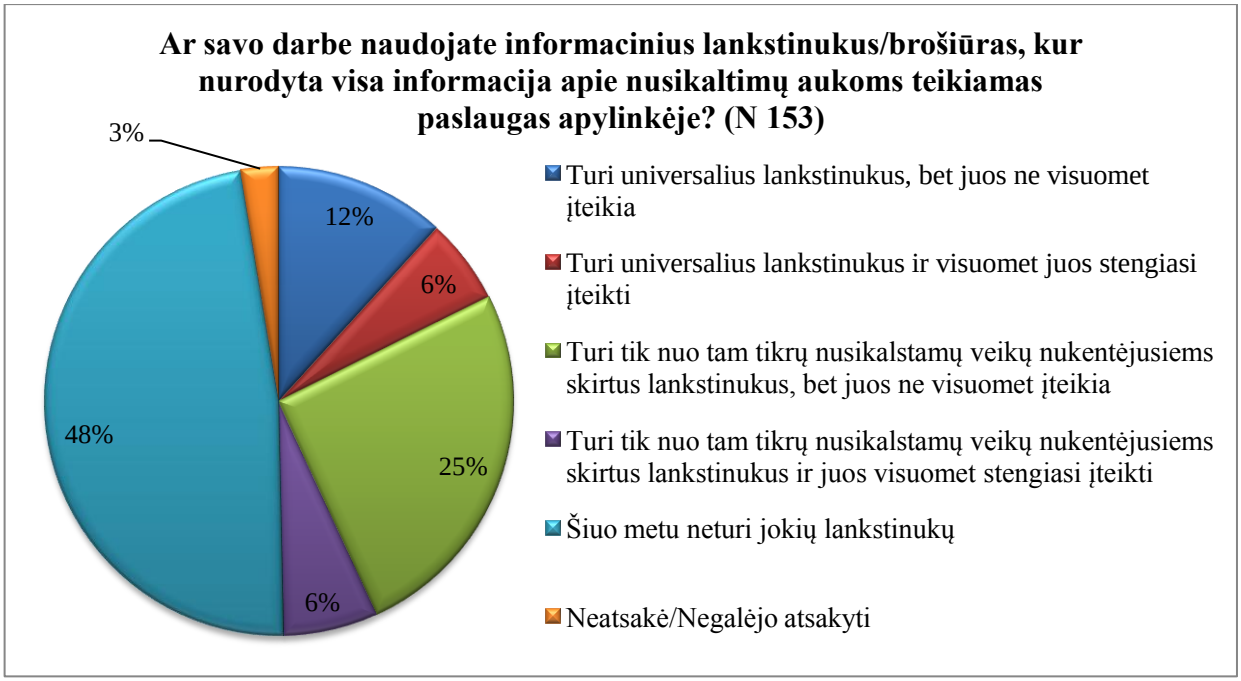
Kaip matyti 20 paveiksle, daugelis pareigūnų nurodė, kad yra suinteresuoti aukos poreikiais (64,1 % sutiko su šiuo teiginiu, 16,3 % – visiškai sutiko, 13,1 % – nebuvo tikri šiuo teiginiu ir tik 3,3 % nesutiko, 3,3 % – visiškai nesutiko su šiuo teiginiu). Taip pat paaiškėjo, kad daugumai pareigūnų rūpi, ką išgyvena kiekviena auka, kuri į juos kreipiasi (visiškai su teiginiu sutiko 13,2 %, sutiko – 53,3 %). Taip pat matyti, kad dauguma pareigūnų bendrauja pagarbiai ir mandagiai su aukomis, neatsižvelgiant į jų socialinį statusą, turtinę padėtį, fiziologinę būseną ar kt. (su tuo visiškai sutiko 30,7 %, sutiko – 56,9 %). Tačiau 32 % pareigūnų nebuvo tikri ar žinotų, kur nukreipti auką jai prireikus pagalbos.

20 paveikslas. Pareigūnų požiūris į nusikaltimų aukas (N 153).

Didžioji dalis pareigūnų (47,7 %) šiuo metu savo darbe neturi jokių lankstinukų ar informacinių brošiūrų, skirtų nukentėjusiesiems. 11,8 % procentų nurodė, kad turi universalius lankstinukus, tačiau juos ne visuomet įteikia asmenims, tuo tarpu 5,9 % pareigūnų, turinčių tokius lankstinukus, nurodė, kad visuomet juos stengiasi įteikti asmenims. 25,5 % respondentų turi tik nuo tam tikrų nusikalstamų veikų nukentėjusiems asmenims skirtus lankstinukus ir juos ne visuomet įteikia, o 6,5 %, turinčių tokius lankstinukus, nurodė, kad visuomet juos stengiasi įteikti asmenims.

21 paveikslas. Informacinių lankstinukų naudojimas policijos veikloje.

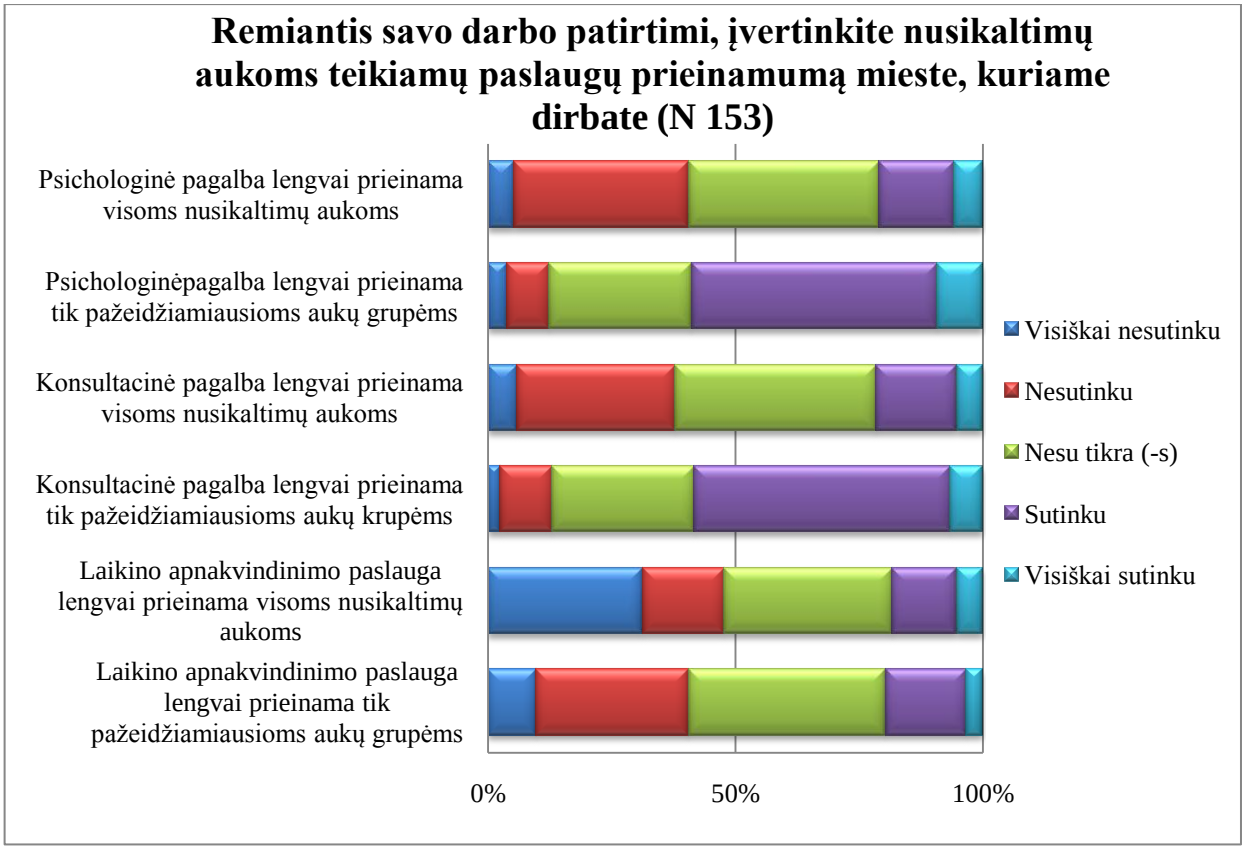

Pareigūnų paprašius įvertinti nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų prieinamumą mieste, kuriame jie dirba didelė dalis (38,6 %) nebuvo tikri, kad psichologinė pagalba yra lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms, 35,5 % nesutiko ir 5,2 % visiškai nesutiko, kad ši pagalba lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms. Tuo tarpu 20,9 % teigė, kad ši pagalbos forma visoms nusikaltimų aukoms yra lengvai prieinama (sutiko – 15 %, visiškai sutiko – 5,9 %). Dauguma pareigūnų nurodė, kad psichologinė pagalba lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms (sutiko – 49,7 %, visiškai sutiko – 9,2 %). Tačiau taip pat palyginti nemaža dalis (28,8 %) nebuvo tikri, kad ši pagalba lengvai prieinama net pažeidžiamiausioms aukų grupėms.

Didelė dalis (40,5 %) pareigūnų nebuvo tikri, kad konsultacinė pagalba yra lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms. Taip pat nemaža dalis nesutiko arba visiškai nesutiko, kad konsultacinė pagalba lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms (atitinkamai 32 % ir 5,9 %). Su teiginiu, kad konsultacinė pagalba lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms, sutiko 51,6 %, visiškai sutiko – 6,5 %.

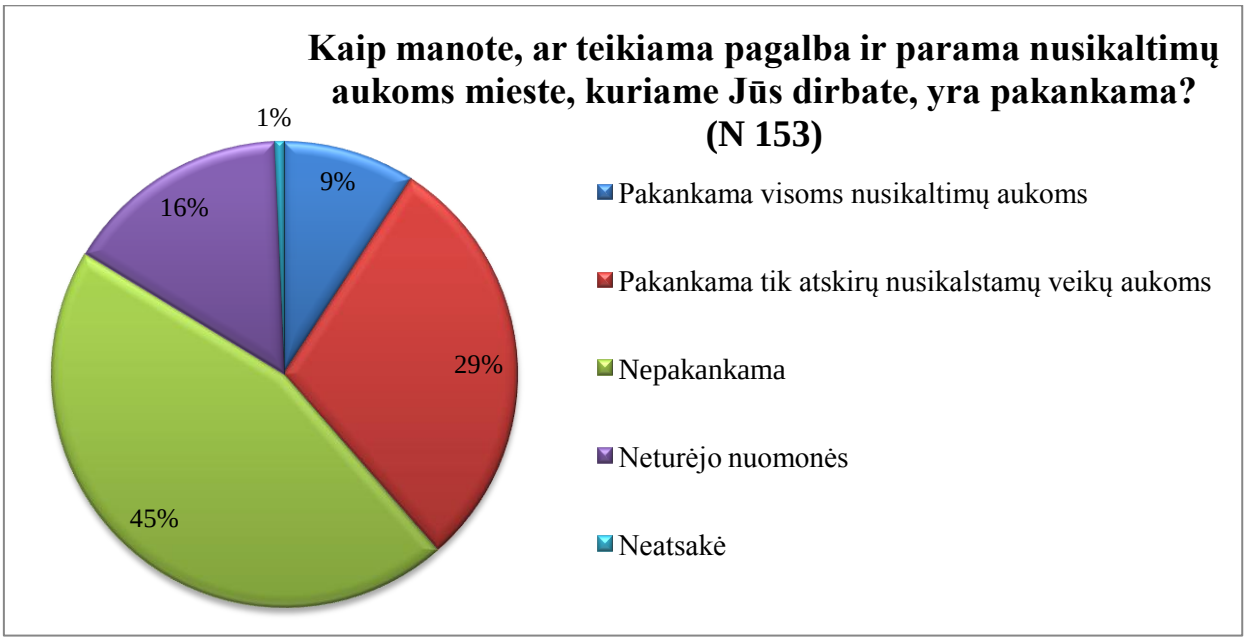
Daugiau pareigūnų (47,7 %) teigė, kad laikino apnakvindinimo paslauga nėra lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms. 34 % nebuvo tikri dėl šios paslaugos prieinamumo visoms nusikaltimų aukoms. Net ir pažeidžiamiausių aukų atveju pareigūnai nebuvo tikri šios paslaugos prieinamumu (39,9 %). Su teiginiu, kad apnakvindinimo paslauga lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms sutiko 30,7 %, visiškai sutiko – 9,8 %.

22 paveikslas. Nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų prieinamumas pareigūnų požiūriu.

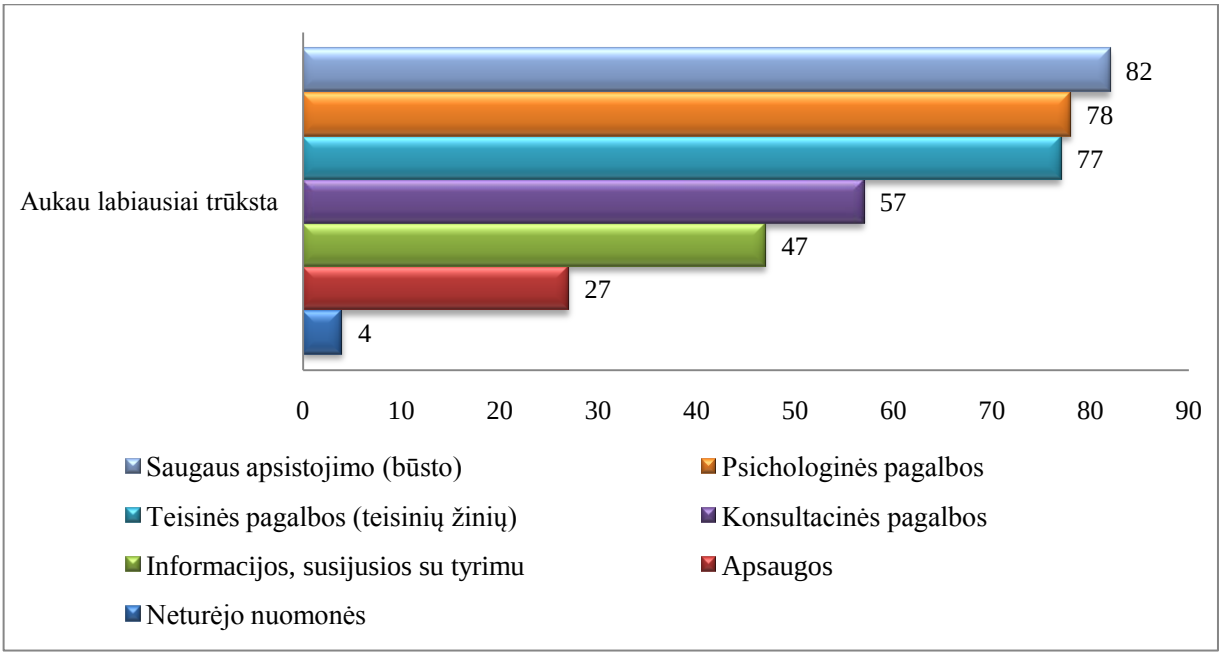
Didžioji dalis (45,1 %) pareigūnų mano, kad pagalba ir parama nusikaltimų aukoms mieste, kuriame jie dirba, yra nepakankama. 29,4 % pareigūnų nurodė, kad pagalba ir parama pakankama tik atskirų nusikaltimų aukoms. 24 % neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

23 paveikslas. Pagalbos ir paramos nusikaltimų aukoms pakankamumas pareigūnų požiūriu.

24 paveiksle matyti, kad, pareigūnų nuomone, aukoms labiausiai trūksta saugaus apsistojimo (būsto) (22 %), psichologinės (21 %) bei teisinės pagalbos (20,7 %).

24 paveikslas. Pagalbos priemonės, kurių, pareigūnų nuomone, labiausiai trūksta nusikaltimų aukoms.

4. 2. 2. Tyrimo rezultatų aptarimas

Aptariant tyrimo rezultatus, svarbu pažymėti, kad nei vienas anketos klausimas nebuvo privalomas. Nors ir reagavimo funkciją atliekantys pareigūnai buvo nukreipiami į 11 klausimą, pasitaikė atvejų, kad pastarieji atsakinėjo ir į kai kuriuos ne jiems skirtus klausimus (1 - 3 respondentai). Tačiau tai tyrimo rezultatams reikšmės neturėjo.

Dauguma pareigūnų nurodė, kad išsamiai ir paprastai, nukentėjusiajam suprantama kalba išaiškina visas jo teises. Tačiau pagal 2011 m. atlikto tyrimo "*Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*"[206] duomenis, nukentėjusiojo požiūriu, pareigūnai gana dažnai nesilaikė procedūrinio teisingumo reikalavimų, dažnu atveju neišaiškino nukentėusiesiems jų teisių arba teises išaiškino formaliai[207]. Tai, kad šis tyrimas davė priešingus rezultatus negu 2011 m. tyrimas iš nukentėjusiųjų perspektyvos, manytina, lėmė tai, kad atsakymo variantas - *„išsamiai ir paprastai, nukentėjusiajam suprantama kalba, išaiškinu visas jo teises"*, suformuluotas remiantis Nusikaltimų aukų direktyva, iš pirmo žvilgsnio, atrodantis kaip "teisingas". Šiuo atveju, respondentai galėjo "pataikauti" tyrimo autorei, tačiau tam patikrinti reikalingi nauji tyrimai.

Pareigūnų buvo klausiama, apie kokias teises asmuo, tapęs nusikaltimo auka, dažniausia jų teiraujasi. Nors šiuo atveju buvo galima žymėti daugiau nei vieną atsakymo variantą, taip pat pažymėti, kad jų nesiteirauja apie jokias teises, matyti, kad dominavo teisė gauti **informaciją**, susijusią su tyrimu, teisė gauti **teisinę pagalbą** bei teisė gauti dėl nusikalstaos veikos padarytos **žalos atlyginimą.** Manytina, kad šie rezultatai atspindi svarbiausius nukentėjusiojo poreikius jų procesinių teisių kontekste.

Aptariant bendradarbiavimo su SPC aspektus pradedant/atliekant ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje, matyti, kad dauguma respondentų nebuvo tikri dėl tolesnio bendradarbiavimo su SPC po to kai išsiunčiamas pranešimas apie pradėtą ikiteisminį tyrimą. Tai pateisinama tuo, kad vieni pareigūnai tik pradeda ikiteisminį tyrimą, bet toliau jo neatlieka. Trys pareigūnai tai pažymėjo įrašydami. Kadangi pareigūnus siųsti pranešimus SPC apie pasitvirtinusį smurtą artimoje aplinkoje įpareigoja teisės aktai, todėl jų nebuvo klausiama, ar apskritai išsiunčiamas toks pranešimas. Atkreiptinas dėmesys, kad taip pat palyginti nemaža dalis pareigūnų nurodė, kad SPC pažymą atsiunčia tik pateikus prašymą. Galima daryti išvadą, kad pareigūnų ir SPC bendradarbiavimas šioje srityje pasireiškia įpareigojant pareigūnus siųsti pranešimus, o toliau kiekvienas dirba „sau", gryžtamojo ryšio nėra. Sekančio klausimo rezultatų

[206] Gintautas Valickas ir kt., *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugospareigūnais ir institucijomis*, (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013).

[207] *Ibid*., 180-192.

analizė parodė, kad dauguma pareigūnų visgi mano, kad SPC pažyma yra svarbus dokumentas, padedantis įsigilinti į nukentėjusiojo poreikius bei paskirti kaltam asmeniui tinkamą poveikio priemonę. Pažymėtina, kad klausiant pareigūnų apie SPC pažymos svarbą, po klausimu buvo nurodytas paaiškinimas, kas atsispindi pažymoje.

Panašius atsakymus pareigūnai pateikė ir apie bendradarbiavimą su VTAT. Tik šiuo atveju dauguma pareigūnų nurodė, kad VTAT atsiunčia pažymą/išvadą tik pateikus prašymą. Šiuo požiūriu, bendradarbiavimas su VTAT vertintinas analogiškai kaip bendradarbiavimas su SPC. Taip pat dauguma pareigūnų mano, kad VTAT pažyma/išvada yra svarbus, padedantis įsigilinti į vaiko poreikius bei paskirti kaltam asmeniui tinkamą poveikio priemonę, dokumentas.

Kalbant apie tos pačios lyties pareigūno apklausą, rekomenduotiną Nusikaltimų aukų direktyvoje, visiška dauguma atvejų pareigūnai netaiko tos pačios lyties pareigūno apklausos. Lydinčio asmens instituto savo praktikoje nėra taikę taip pat dauguma pareigūnų, o tokio asmens įforminimui procese taikoma skirtinga praktika, kadangi teisės aktuose tai nėra reglamentuota.

Vertindami teisinės pagalbos kokybę, dauguma sutinko, kad ji nėra kokybiškai teikiama. Manytina, kad šio klausimo analizė gana tiksli, kadangi po 2019 m. BPK 51 str. pakeitimų,[208] kai laikinai sulaikytam įtariamajam privalomas gynėjas, ir jau anksčiau darbe minėtų Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimų, vis daugiau pareigūnų susiduria su teisinę pagalbą teikiančiais advokatais atliekant procesinius veiksmus tiek su nukentėjusiaisiais, tiek su įtariamaisiais.

Apie Nusikaltimų aukų direktyvą yra girdėję dauguma pareigūnų, tačiau palyginti maža dalis yra ją skaitę ir jos nuostatomis vadovaujasi darbe. Atsakymų į klausimus, susijusius su pareigūnų rengimu ir mokymu, analizė leidžia teigti, kad pareigūnams nėra rengiami mokymai, orientuoti į bendravimą su nusikaltimų aukomis ar teikiant pagalbą joms, mokymas ir rengimas yra labiau orientuoti į teisės pažeidėjų sulaikymo taktiką negu teikiant pagalbą nusikaltimų aukoms. Be to, dauguma pareigūnų nurodė, kad tokie mokymai yra būtini. Taip pat didelė dalis pareigūnų pažymėjo, kad tokie mokymai nors ir nebūtini, bet praverstų. Tik labai maža dalis pareigūnų mano, kad tokie mokymai visiškai nereikalingi.

Pažymėtina, kad 2019 m. Žmogaus teisių stebėjimo institutas parengė reprezentatyvų praktinį vadovą „*Pareigūno bendravimas su nukentėjusiaisiais*“[209], kuriame išsamiai išdėstyti bendravimo su nukentėjusiaisiais pagrindai, informacijos suteikimo nukentėjusiesiems principai,

[208] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2019 m. balandžio 5 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/35a873127f8511e89188e16a6495e98c

[209] Žmogaus teisių stebėjimo institutas, „Pareigūno bendravimas su nukentėjusiaisiais“, *Praktinis vadovas*, žiūrėta 2019 balandžio 18 d., https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/01/Pareig%C5%ABno-bendravimas-su-nukent%C4%97jusiaisiais-2019.pdf

numatyti bendravimo principai su itin pažeidžiamais nukentėjusiaisiais, antrinės, pakartotinės viktimizacijos apibrėžtys ir kaip apsaugoti nukentėjusiuosius nuo grėsmių, atsirandančių po nusikalstamos veikos.[210] Leidinyje išdėstytais praktiniais patarimais siekiama gerinti policijos pareigūnų veiklą, susiduriant su nusikaltimų aukomis, didinti jų supratimą apie nukentėjusiųjų poreikius. Nors šiuo praktiniu vadovu pasidalinta su visais Lietuvos policijos pareigūnais virtualioje dokumentų valdymo sistemoje, tačiau tai neužtikrina realaus policijos pareigūnų švietimo bei veiklos gerinimo bendraujant su nukentėjusiaisiais.

Dauguma pareigūnų yra ne tik suinteresuoti aukos poreikiais, bet tuo pačiu jiems rūpi, ką ji išgyvena. Be to, dauguma pareigūnų nurodė, kad savo darbe susidūrus su nusikaltimo auka bendrauja pagarbiai ir mandagiai, neatsižvelgiant į asmens socialinį statusą, turtinę padėtį, fiziologinę būseną ir kt. Tačiau ne maža dalis pareigūnų nebuvo tikri arba teigė nežinantys, kur galėtų nukreipti asmenį, nukentėjusį nuo bet kokio nusikaltimo, jam prireikus psichologinės, konsultacinės ar kitos pagalbos. Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma pareigūnų šiuo metu savo darbe neturi jokių lankstinukų, kuriuose būtų nurodoma visa informacija apie nusikaltimų aukoms teikiamas paslaugas apylinkėje. Pareigūnai, turintys universalius lankstinukus arba tik nuo tam tikrų nusikalstamų veikų nukentėjusiems skirtus lankstinukus, nurodė, kad ne visuomet juos įteikia. Tokie rezultatai rodo, kad nors pareigūnai ir suinteresuoti aukos poreikiais, tačiau jie nėra pakankamai informuoti apie aukoms teikiamas paslaugas.

Pareigūnai, remiantis savo darbo patirtimi, įvertino nuskaltimo aukų paslaugų prieinamumą mieste, kuriame jie dirba. Dauguma pareigūnų nebuvo tikri, kad psichologinė, konsultacinė pagalba yra lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms. Daugiau pareigūnų sutiko su teiginiais, kad psichologinė ir konsultacinė pagalba lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms. Vertinadami laikino apnakvindinimo prieinamumą, dauguma pareigūnų nesutiko (visiškai nesutiko – 31,4 %, nesutiko – 16,3 %, nebuvo tikri – 34 %) su teiginiu, kad laikinas apnakvindinimas lengvai prieinamas visoms nusikaltimų aukoms. Net pažeidžiamiausioms aukų grupėms ši paslauga, pareigūnų požiūriu, nėra lengvai prieinama. Vertindami pagalbos pakankamumą, didelė dalis (29,4 %) pareigūnų norodė, kad pagalba ir parama, teikiama nusikaltimų aukoms mieste, kuriame jie dirba, nėra pakankama. Pažymėtina, kad ‚pareigūnų nuomone, nuskaltimo auka tapusiam asmeniui labiausiai trūksta saugaus apsistojimo (būsto), psichologinės pagalbos, teisinės pagalbos (teisinių žinių), rečiau – konsultacinės pagalbos ir informacijos, susijusios su tyrimu.

[210] „Pareigūno bendravimas su nukentėjusiaisiais“, *supra note* 209.

Paskutinis anketos klausimas – atviras. Pareigūnai galėjo įrašyti, kaip, jų nuomone, būtų galima pagerinti nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos sistemą Lietuvoje. Buvo sulaukta įvairių nuomonių ir pasiūlymų. Pvz., teikti pagalbą „vieno langelio“ principu, kad viena tarnyba apimtų visas aukas, daugiau dėmesio skirti paslaugų viešinimui, informacijos sklaidai, buvo siūloma įsteigti vieną didelę valstybinę įmonę, kurioje būtų įrengtos apgyvendinimui skirtos patalpos, didinti asmenų, dirbančių su nusikaltimo aukomis, kompetenciją, padaryti pagalbą prieinamą atokiau, t.y. kaime, gyvenantiems asmenims. Vienas respondentas įrašė realią situaciją, kai nebuvo kur apgyvendinti neįgalaus, nuo smurto artimoje nukentėjusio vyro, nes Vyrų krizių centras ir Vilniaus nakvynės namai jo nepriėmė. Dar vienas respondentas nurodė, kad buvo problema apgyvendinti sumuštą, be pinigų ir dokumentų likusį užsienietį. Taip pat ne mažai komentarų buvo apie tai, kad pagalba ir parama nusikaltimų aukoms Lietuvoje teikiama formaliai, dažnai tik telefonu. Tai patvirtintų ir 2015 m. pateikta Valstybinio audito atasakaita *„Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas“*, kurioje nurodoma, kad SPC netaiko praktikos nuvykti į nukentėjusiųjų gyvenamąją vietą, dažniausiai su jais susisiekia telefonu, ko pasekoje 2014 m. III ketv. SPC su 10 % nukentėjusiųjų iš viso nesusisiekė, su 40 % - susisiekė vėliau nei kitą darbo dieną[211].

[211] „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas“, *supra note* 74: 5.

IŠVADOS

1. Atskirų nusikaltimų aukų teisių apsaugą, pagalbos ir paramos sistemą reglamentuoja labai platus Europos Sąjungos teisės aktų spektras, diktuojantis minimalius standartus visoms Europos Sąjungos šalims. Svarbiausiu Europos Sąjungos teisės aktu šioje srityje išlieka Nusikaltimų aukų direktyva. Direktyvoje įtvirtintos pagrindinės nusikaltimų aukų teisės: teisė gauti informaciją nuo pirmojo kontakto su kompetetinga valdžios institucija, teisės nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo proceso metu, teisė kreiptis į aukų paramos tarnybas, teisė į apsaugą. Direktyvoje orientuojamasi ne tik į nusikaltimų aukas, bet ir į pareigūnų, kurie savo darbe susiduria su aukomis, bendrąjį ir specialųjį mokymą tikslu padidinti jų supratimą apie nukentėjusiųjų poreikius bei gebėjimą su aukomis elgtis nešališkai, pagarbiai ir profesionaliai.

2. BPK yra pagrindinis nacionalinis teisės aktas, kuris įtvirtina nukentėjusiųjų teises. Palaipsniui perkeliant Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas, jis buvo ne kartą keistas ir papildytas. Tačiau galimybė pasinaudoti dauguma BPK numatytų nukentėjusio asmens teisių tiesiogiai susijusi su asmens teisiniu statusu baudžiamojoje byloje. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 2019 m. pakeitimais pažeidžiamiausioms aukų grupėms – smurto artimoje aplinkoje, seksualinių ar neapykantos nusikaltimų, prekybos žmonėmis aukos turi teisę į valstybės apmokamo advokato pagalbą viso baudžiamojo proceso metu. Priemonės, skirtos veiksmingiau ginti smurto artimoje aplinkoje aukų teises bei suteikti joms specializuotą nemokamą psichologinę ar kitą pagalbą, numatytos Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme. Tačiau vis augantis smurto artimoje aplinkoje aukų skaičius rodo, kad šioje srityje teisinis reguliavimas vis dar nėra pakankamas. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įtvirtino vaiko teisę būti apsaugotam nuo bet kokios smurto formos, įskaitant ir fizines bausmes. Tačiau šio įstatymo nuostatų įgyvendinimui nebuvo tinkamai pasiruošta keliant vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių specialistų kvalifikaciją, pritraukiant naujų specialistų, taip pat nebuvo imtasi aktyvios informavimo kampanijos kaip auklėti vaikus be smurto. Dauguma teisės aktų, reglamentuojančių pagalbos ir paramos teikimą, orientuoti į pažeidžiamiausias aukų grupes, o vieningo teisės akto, skirto visoms aukoms, nepriklausomai nuo jų statuso baudžiamajame procese, pasigendama.

3. Atlikta Lietuvoje egzistuojančios nusikaltimų aukų paslaugų sistemos analizė leidžia teigti, kad kompleksinė pagalba teikiama tik smurto artimoje aplinkoje ir prekybos žmonėmis aukoms bei nukentėjusiems vaikams, o tuo tarpu nukentėję nuo kitų nusikaltimų nesulaukia reikiamo dėmesio, o tai neatitinka Nusikaltimų aukų direktyvoje įtvirtintai nuostatai, kad pagalba ir parama turi būti prieinama visoms nusikaltimų aukoms. Tarpinstitucinis

bendradarbiavimas šioje srityje grįstas teisės aktais, taip pat tik atskirų nusikalstamų veikų atveju, kuris, nepaisant to, praktikoje stringa. Taigi nėra pastovaus grįžtamojo ryšio tarp institucijų, o tai yra vienas iš veiksnių, atitolinančių nusikaltimų aukas nuo efektyvios, savalaikės pagalbos gavimo.

4. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, pagalbos ir paramos priemonės teikiamos smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis aukoms ir nukentėjusiems vaikams, kurios ne visuomet lengvai prieinamos, atskirais atvejais mokamos. Teisinės pagalbos prieinamumas apsunkinamas biurokratine našta, egzistuoja menkas informavimas apie kompensacijos galimybes. Jau 2003 m. Estijoje priimtas vieningas teisės aktas, reglamentuojantis pagalbos ir paramos nusikaltimų aukoms teikimą, tarnybų, dirbančių šioje srityje, veiklos organizavimą. Estijoje veikiantys Nukentėjusiųjų pagalbos centrai teikia pagalbą ir paramą visoms nusikaltimų aukoms, o NVO sektorius paprastai specializuojasi remiant nustatytą aukų grupę. Vokietijoje pagalba ir parama aukoms aktyviai teikiama visos valstybės lygmeniu, glaudžiai bendradarbiaujant nevyriausybiniam ir viešajam sektoriui. Pagalbos ir paramos sistema Vokietijoje apima visų nusikaltimų kategorijų aukas. Analizuotose Europos Sąjungos valstybėse sėkmingai taikoma mediacija baudžiamosiose bylose, ypatingai šeiminio smurto atvejais. Tuo tarpu Lietuvoje kaip mediacijos atmaina BK 38 str. pagrindu taikomas kaltininko atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės jam ir nukentėjusiam susitaikius, laikytinas formaliu ir neefektyviu.

5. Siekiant atskleisti policijos pareigūnų vyraujantį požiūrį į nusikaltimų aukas ir nustatyti Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų įgyvendinimo apimtį policijos pareigūnų veiklos kontekste, atliktas empirinis tyrimas, kurio metu apklausti 153 policijos pareigūnai. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad pareigūnai, savo darbe susiduriantys su nusikaltimų aukomis, nors ir yra suinteresuoti nusikaltimų aukų poreikiais, tačiau dauguma jų nėra tikri, kad žino arba iš viso nežino, kur galėtų nukreipti nuo bet kokio nusikaltimo nukentėjusį asmenį, nėra pakankamai aprūpinami priemonėmis teikti informaciją nukentėjusiems asmenims apie paramos tarnybas. Pareigūnų požiūriu pagalba ir parama, teikiama nusikaltimų aukoms Lietuvoje, nepakankama, lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms, tačiau laikino apnakvindinimo paslauga sunkiai prieinama net ir tokioms aukų grupėms. Nėra aiškių bendradarbiavimo gairių, pastovaus grįžtamojo ryšio tarp policijos pareigūnų ir SPC bei VTAT. Dažnu atveju nėra taikomos Nusikaltimų aukų direktyvoje ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintos priemonės, tokios kaip tos pačios lyties pareigūno apklausa, nukentėjusįjį lydinčio asmens institutas. Pareigūnų rengimas ir mokymas daugiau orientuotas į teisės pažeidėjų sulaikymo taktiką, negu į bendravimą su aukomis, pagalbos ir paramos teikimą joms. Todėl būtinas mokymų organizavimas, kad policijos pareigūnai įgytų reikaliamų žinių ir priemonių,

kad patenkintų nusikaltimų aukų poreikius, siekdami, kad nusikaltimų aukos baudžiamajame procese jaustųsi saugiau ir tvirčiau. Apibendrinus atlikto empirinio tyrimo duomenis, galima teigti, kad:

Hipotezė (1) - dauguma pareigūnų Lietuvoje egzistuojančią nusikaltimų aukų paslaugų sistemą vertina kaip nepakankamą, sunkiai prieinamą visoms nusikaltimų aukoms – pasitvirtino.

Hipotezė (2) - nėra tęstinio ir efektyvaus pareigūnų švietimo, tikslu padidinti jų supratimą apie nukentėjusiųjų poreikius – pasitvirtino.

Hipotezė (3) - policijos pareigūnai stokoja žinių ir priemonių teikti pagalbą, paramą ir informaciją nusikaltimų aukoms – pasitvirtino.

6. Nusikaltimų aukų paslaugų sistemos Lietuvoje ir atlikto empirinio tyrimo duomenų analizė leidžia teigti, kad Lietuvoje egzistuojanti nusikaltimų aukų paslaugų sistema materialiuoju aspektu neveiksminga, orientuota į pažeidžiamiausias aukų grupes, tik iš dalies atitinka Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas, policijos pareigūnai nėra pakankamai parengti atliepti aukų poreikius Nusikaltimų aukų direktyvos įgyvendinimo kontekste.

PASIŪLYMAI

1. Siekiant įtvirtinti visų nusikaltimų aukas apimantį paslaugų sistemos modelį, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai siūlytina plėsti ir viešinti pagalbos ir paramos priemones, prieinamas ne tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms, bet ir nuo turtinių ir kitų nusikaltimų nukentėjusiems asmenims.

2. Generaliniam prokurorui ekomenduotina nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priedą papildyti teise kreiptis į aukų paramos tarnybas, nurodant tarnybų siūlomas paslaugas ir kontaktinius duomenis visose savivaldybių teritorijose.

3. Policijos įstaigoms rekomenduotina periodiškai aprūpinti pareigūnus informaciniais paketais apie pagalbą nusikaltimų aukoms teikiančias tarnybas, papildyti blankus (pvz., pareiškimo, liudytojo apklausos, paaiškinimo) grafa, kurioje būtų galima asmens parašu patvirtinti apie tokios informacijos (pvz. lankstinuko) įteikimą, net ir nepradėjus ikiteisminio tyrimo.

4. Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos siūlytina organizuoti (parengti) policijos pareigūnams privalomą mokymų kursą, skirtą juos supažindinti su Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatomis, didinant supratimą apie nusikaltimų aukų poreikius.

5. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir Lietuvos Respublikos Seimui siūlytina SPC bei VTAT veiklą reglamentuojančius teisės aktus papildyti imperatyvia norma, įpareigojančia kiekvienu atveju teikti pažymas (išvadas) policijai apie smurto artimoje aplinkoje aukų ir nukentėjusių vaikų poreikius.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CA89372D00AA/umIdEiRaXG
2. Europian Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes. Strasbourg, 24.XI.1983. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://rm.coe.int/1680079751
3. “Declaration of Basic Principles of Justine for Victims of Crime and Abuse of Power”. General Assembly. A/RES/40/34. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm
4. „Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/80/EB, dėl kompensacijų dėl kompensacijų nusikaltimų aukoms“. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=LT
5. „Europos Komisijos 2006 m. balandžio 19 d. sprendimas, nustatantis standartines pareiškimų ir sprendimų dėl kompensacijos gavimo užsienyje perdavimo formas pagal Tarybos direktyvą 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms“, 2006/337/EB, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D0337&from=LT
6. “Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES, dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR“. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=LT
7. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES, dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR“. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=LT
8. “Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje ir prevencijos ir kovos su juo”. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. http://manoteises.lt/wp-content/uploads/2017/05/STAMBULO-KONVENCIJA_OFICIALUS.pdf
9. Europos Sąjungos Tarybos 2001 m. kovo 15d. pagrindų sprendimas 2001/220/TVR „Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=39814&p_query=&p_tr2=2

10. “2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose”. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/ALL/?uri=CELEX:32012L0029

11. „Lietuvos Respublikos Konstitucija” (Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume). TAR.

12. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 23/04”. LITEKO. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content

13. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0258F89BCE57/xHXaZkGwWr

14. „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas.“ TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAA93A47BAA1/cjidLVmZhl

15. “Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas”. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=2fda312084d111e8ae2bfd1913d66d57

16. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=1085d150aee411e5b12fbb7dc920ee2c

17. Lietuvos respublikos Generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. įsakymas Nr. I-63 „Dėl rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo“. TAR. prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/86bc22f0dfa611e58a92afc65dd68e97

18. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/19eeb8826c7811e7aefae747e4b63286

19. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334/WaFyQaEEys

20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugsėjo 14 d. nutarimas „Dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo įgyvendinimo“. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.406465/unjJkSGryZ

21. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl specializuotos pagalbos centrų aprašo patvirtinimo“. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.424133/WHolzgSxdN

22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gegužės 28 d. nutarimas „Dėl Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programos patvirtinimo“. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0ef33c60ea2811e38557d238694e3fc9

23. Lietuvos Respublikos socialinės apsauos ir darbo ministro 2018 m. lapkričio 5 d. įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2019 – 2021 metų veiksmų plano patvirtinimo“. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c529aef6e20411e8afb8c03742fcbc66/BTnzXgwEZH

24. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr.-1234 pakeitimo įstatymas”. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e711b850aa6011e7a65c90dfe4655c64

25. “Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 2, 14, 31, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 49, 50 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo 361, 362, 363 IR 364 straipsniais ir 38, 39 ir 40 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas”. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/560eb6a0f87f11e895b0d54d3db20123?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=b0ebeafd-6ff8-4f5d-88e9-5ac33b380434

26. “Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 2, 3, 4, 9, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43 straipsnių pakeitimo, Įstatymo papildymo 36(1), 36(2), 36(3), 36(4), 38(1) straipsniais ir 38 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas”. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/6a7b39e0ef2111e89d4ad92e8434e309

27. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/631501100d5d11e79800e8266c1e5d1b

28. “Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,”. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/esRxKAWzCy

29. „Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo Lietuvos Respublikos Vyriausybei įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.167905/eCvLzIdQcS

30. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2009“. http://eteismai.lt/byla/202872115966377/3K-3-428/2009

31. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Nr. 23/04”. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content

32. Lietuvos Respublikos generalinio prpokuroro 2018 m. vasario 14 d. įsakymas Nr. I-57 „Dėl rekomendacijų dėl proceso dalyvių susipažinimo su ikiteisinio tyrimo medžiaga patvirtinimo“. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/60b82d20121b11e88456d055fb6f6244

33. “Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas”. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=2fda312084d111e8ae2bfd1913d66d57

34. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 15 d. įsakymas „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/CeGwMtBhSN

35. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2013 m. vasario 5 d. įsakymas Nr. 1V-192 „Dėl viešojo konkurso suteikti teisę naudoti suderintų socialinių palaugų numerį 116006 paskelbimo“. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.442738?jfwid=11dyhewrvj

36. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 5-V-611“Dėl policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje, teismo sprendimo dėl laikinųjų smurtą patyrusioasmens apsaugos užtikrinimo priemonių skyrimo vykdymo ir šio sprendimo vykdymo kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/90fa3a207ef711e89188e16a6495e98c

37. 1989 m. Vaiko teisių konvencija. TAR. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848

38. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. lapkričio 5 d. įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2019 – 2021 metų veiksmų plano patvirtinimo“. TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c529aef6e20411e8afb8c03742fcbc66/BTnzXgwEZH

39. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. kovo10 d. įsakymas „Dėl vaiko gerovės 2016 – 2018 metų veiksmų plano patvirtinimo". TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fdd0ae80e70611e59b76f36d7fa634f8/jDRBBBGqqf
40. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015-2025 metų programos patvirtinimo". TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ea944da0f95d11e4927fda1d051299fb
41. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2016 m. sausio 22 d. įsakymas „Dėl Projektų, skirtų socialinei pagalbai asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, teikti, atrankos konkurso organizavimo 2016–2018 metais nuostatų patvirtinimo ir Projektų, skirtų socialinei pagalbai asmenims, nukentėjusiems ir galėjusiems nukentėti nuo prekybos žmonėmis, teikti, vertinimo komisijos sudarymo". TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c78f1860c14b11e5ac22dba8705b325b/kOrbpSyAHM
42. "Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas". TAR. Žiūrėta 2019 kovo 29. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31932/VrSWEPtYkZ
43. "Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas". TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31932/VrSWEPtYkZ
44. "Lietuvos Respublikos odontologijos praktikos įstatymas". TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26536/spOUtODIIx
45. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. I-327/1V-2015/A1-758 „Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo". TAR. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259
46. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 51straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymas". TAR. Žiūrėta 2019 balandžio 5 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/35a873127f8511e89188e16a6495e98c

Specialioji literatūra

47. Kiškis, Alfredas ir kt. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
48. Babachinaitė, Genovaitė ir kt. *Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius: DEIVA, 1999.

49. Uscila, Rokas „Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: padėties vertinimas“. *Jurisprudencija*, 59(51), (2004):10. http://elibrary.lt/resursai/NPLC/ivairus/lit39.pdf

50. Michailovič, Ilona. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. http://tid.teisineliteratura.lt/dok/VIKTIMOLOGIJA.pdf

51. Kiškis, Alfredas. „Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika?“. *Jurisprudencija*, 11(113),(2008). https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1751/1640

52. Jurka, Raimundas, Meličenko, Svetlana, Randakevičienė, Irma. *Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje*. Vilnius: Eugrimas, 2006.

53. Bučiūnas, Gediminas, Velička, Vilius. „Keitimasis informacija ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus“. *Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2017. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15072/Bu%C4%8Di%C5%ABnas.pdf?sequence=1&isAllowed=y

54. Šalčius, Marijus. „Nukentėjusiojo teisė į žalos, atsiradusios dėl baudžiamojo proceso pažeidimo, atlyginimą“. Pranešimas 2018 m. sausio 26 d. konferencijoje *Nukentėjusiųjų teisės Lietuvoje: pokyčiai ir perspektyvos*, Vilnius.

55. Svetlana, Gečienė ir kt. “Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo teisinė – kriminologinė ekspertizė pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2007 m. sausio 11 d. pavedimą Nr. (1.16)-7R-499“. Vilnius: Teisės institutas, 2007.

56. Levon, Justyna. „KOMPENSACIJA KAIP ĮMOKOS Į NUKENTĖJUSIŲ NUO NUSIKALTIMŲ ASMENŲ FONDĄ TIKSLAS“, *Teisė*, 105 (2017), 64. http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/11110/9535/

Internetiniai šaltiniai

57. John P. J. Dussich, „The Evolution of International Victimology and Its Current Status in the World Today“. *Journal of Victimology*. 48-52. Žiūrėta 2019 kovo 1 d., https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/5774195.pdf

58. Union Agency for Fundamental Rights, „Smurtas prieš moteris. ES masto apklausa“. 2014. Žiūrėta 2019 vasario 28 d., https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lt.pdf

59. Europos Vadovų Taryba. „Stokholmo programa – atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui“ (210/C115/01). *Europos Sąjungos oficialus leidinys.* Žiūrėta 2018 birželio 12 d. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504(01)&from=LT

60. McDonald, Maria. “Žinokite savo teises pagal nusikaltimų aukų teisių direktyvą“. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. http://eujusticia.net/images/uploads/pdf/Lithuanian_Know_Your_Rights_Guide_on_the_Victims_Directive.pdf

61. „Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims“. European Union Agency for Fundamental rights. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. file:///C:/Users/Dovile/Downloads/fra-2015-victims-crime-eu-support_en_0.pdf

62. European Parlamentary Reasearch Service. „The Victims‘ Right Directive 2012/29/EU: European Implementation Assessment“. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf

63. Naujalė, Monika. „Privataus kaltinimo proceso panaikinimas – kuo tai naudinga?,“ *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras*, rugpjūčio 4 d., 2017, http://nplc.lt/privataus-kaltinimo-proceso-panaikinimas-kuo-tai-naudinga/

64. Dičpetrienė, Rasa. „O kur palikome vaiką?“. *Mano teisės*, sausio 11 d., 2019 m. http://manoteises.lt/straipsnis/o-kur-palikome-vaika/?fbclid=IwAR1xcB_-mfs8NXS66HsMUo-Gh1bmDdQ1761C_oHechLuLI49c8_DgH-5brs

65. Lietuvos statistikos departamentas. Smurto artimoje aplinkoje statistika už 2017 m. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://osp.stat.gov.lt/infografikas30

66. Statistika pagal ITĮ. Užregistruota nukentėjusių asmenų nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje. Informatikos ir ryšių departamentas. Žiūrėta 2019 balandžio 17 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7811&datasource=34474

67. Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika. Informatikos ir ryšių departamentas. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1

68. Duomenys apie ITĮ užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų. Informatikos ir ryšių departamentas. Žiūrėta 2019 kovo 31 d.

https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1?year=2019&period=1-2&group=162

69. Valstybinio audito ataskaitos santrauka. „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas“. Valstybės kontrolė. 2015 gegužės 15 d., Nr. VA-P-40-1-8.

70. Nukentėjusiojo teisės. žiūrėta 2019 vasario 27 d. https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/05/nukentejusiojo-teises.pdf

71. http://vgtpt.lrv.lt/

72. http://www.teisinepagalba.lt/lt/

73. “Ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2016 m.“ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Rugpjūčio 28, 2018. http://www.teisinepagalba.lt/dok/2016%20PTP%20ataskaita_final%20%E2%80%93%20kopija.pdf

74. „Nemokama teisinė pagalba netrukus bus teikiama ir internetu“. tv3.lt, rugpjūčio 24, 2018. https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/971951/nemokama-teisine-pagalba-netrukus-bus-teikiama-ir-internetu

75. “2016-2017 metų Žmogaus teisių apžvalga”. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018. Žiūrėta 2018 rugsėjo 5 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/07/2016-2017-%C5%BDmogaus-teisi%C5%B3-ap%C5%BEvalga.pdf

76. Norvilaitė, Saulė. „Advokatai ragina Valstybės garantuojamą teisinę pagalbą imtis reformų“. Lietuvos advokatūra, sausio 29, 2018 m. https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=62976

77. Gyventojai nakvynės namuose pagal apgyvendinimo priežastį ir trukmę. Lietuvos statistikos departamentas. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=001ed86e-a0ff-4021-a529-fdc4fb927b19#/

78. Asmenų, socialines paslaugas gavusių krizių bei psichologinės ir socialinės reabilitacijos centruose, skaičius. Lietuvos statistikos departamentas. Žiūrėta kovo 26 d. https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=001ed86e-a0ff-4021-a529-fdc4fb927b19#/

79. “VŠĮ „Krizių įveikimo centras“ 2017 m. veiklos ataskaita”. Žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d. https://krizesiveikimas.lt/wp-content/uploads/2018/05/KIC-2017-veiklos-ir-finansine-ataskaita.pdf

80. „2016, 2017 ir 2018 metų veiklos rezultatai”. Lietuvos emocinės paramos tarnybų asociacija. Žiūrėta 2019 balandžio 17 d.

http://www.klausau.lt/klausau/spaw2/uploads/files/Ataskaitos/2016-2018%20metu%20LEPTA%20veiklos%20ataskaita.pdf

81. European Comission. „116006 – Victims of Crime“. *Digital Single Market*, gegužės 31, 2012 m. https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/116006-victims-crime

82. „12 – kos Specializuotos pagalbos centrų veiklos rezultatai 2016 – 2017 metai“. Moterų informacijos centras, 2018. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. http://www.lygus.lt/12-kos-specializuotos-pagalbos-centru-veiklos-rezultatai-2016-2017-metai/

83. Vasiliauskienė, Lilija, Henrika, Dirmotaitė, Evelina, Vasiliauskaitė, Zuzana. „Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams“. Vilniau moterų namai, 2017. Žiūrėta 2019 kovo 27 d. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Metodin%C4%97s%20rekomendacijos%202018.pdf

84. Majauskaitė, Donata. „Tyrimas: visuomenėje vyrauja klaidingos nuostatos apie smurto šeimoje aukas“. *diena.lt* sausio 2, 2018, http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/lietuviai-neatpazista-smurto-tai-ne-tik-kumsciai-ir-kraujas-844337

85. „Intymaus partnerio smurtavimo apraiškos Lietuvoje – moterų perspektyva“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius, 2018., Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-aprai%C5%A1kos_%C5%BDTSI.pdf

86. „Intymaus partnerio smurtavimo apraiškos Lietuvoje – moterų perspektyva“, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius, 2018. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Intymaus-partnerio-smurtavimo-aprai%C5%A1kos_%C5%BDTSI.pdf

87. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamųveikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje (Forma nuk_dėl smurto-ITĮ). Informatikos ir ryšių departamentas. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7640&datasource=31187

88. Visuomenės nuomonės tyrimas „Smurtas artimoje aplinkoje“: lyginamoji 2014 – 2017 metų atasakaita. Eurotela: 2017. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/GALUTIN%C4%96%20%20ATASKAITA_2017.pdf

89. Paulauskas, Donatas. „Smurtas prieš moteris žiniasklaidoje: tarp šaipymosi ir romantizavimo“. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*, spalio 11, 2018.

https://www.lygybe.lt/lt/smurtas-pries-moteris-ziniasklaidoje-tarp-saipymosi-ir-romantizavimo

90. http://pasibelsk.lt/

91. http://nepatoguskinas.lt/2018/filmas/seksas-be-sutikimo/

92. http://www.bukstipri.lt/

93. "2018 metų veiklos ataskaita". Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Žiūrėta 2019 balandžio 17 d. http://www.vaikoteises.lt/media/file/Egle/2018%20m.%20veiklos%20ataskaita.pdf

94. Informatikos ir ryšių departamentas. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų (remiantis išankstiniais duomenimis) (Forma_50-ITĮ). Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=6781&datasource=19064

95. Informatikos ir ryšių departamentas. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų (remiantis išankstiniais duomenimis) (Forma_50-ITĮ). Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=7620&datasource=30761

96. Sirgelienė, Reda. „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2016 metais". Vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/Ataskaita-2016-kova-su-prekyba-zmonemis.pdf

97. „Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2017 metais". Vidaus reikalų ministerija. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/Apzvalga%20uz%202017%20metus.pdf

98. Lietuvos Respublikos seimas. 2017 m. spalio 12 d. pranešimas žiniasklaidai. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=25019&p_k=1&p_t=251320

99. Lietuvos teismai. Žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d. http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/pagalba-liudytojams-ir-nukentejusiesiems/patarimai-liudytojams-ir-nukentejusiesiems/4763

100. Virtuali teismo posėdžių salė. Žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d. http://sale.teismai.lt/

101. Teismų veiklos apžvalga 2017 m. Žiūrėta 2018 rugpjūčio 28 d. http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/d2_galutine-ataskaita-10.pdf

102. Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo komisijos 2017 m. veiklos ataskaita. Žiūrėta 2019 vasario 28 d. https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Viesasis_saugumas/Prekyba_zmonemis/THB%20metine%20veiklos%20ataskaita_2017%20m%2B.pdf

103. Sile S., Ziedina D. „IMROVING PROTECTION OF VICTIMS' RIGHTS IN LATVIA - ACCESS TO LEGAL AID AND MEDIATION AS A TOLL TO SETTLE THE CONFLICT". (2013). Žiūrėta 2019 vasario 11 d. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12051/1/Projekt_4.pdf

104. "MARTA". Resource Center for Women. Žiūrėta 2019 vasario 11 d. http://www.marta.lv/about-marta/the-background

105. "MARTA's strategy 2016-2020". Žiūrėta 2019 vasario 11 d. http://www.marta.lv/docs/1283/2019/MARTAsstrategy2016-2020ml.pdf

106. FRANET „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims' rights in practice". Latvia, 2014. Žiūrėta 2019 vasario 11 d. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country-study-victim-support-services-si.pdf

107. "Dardedze". Website by Grafik. Žiūrėta 2019 vasario 11 d. http://www.centrsdardedze.lv/en

108. Salla J., Surva L., Uprus K., „Supporting Victims of Crime in Estonia". Žiūrėta 2019 vasario 12 d. http://providus.lv/upload_file/Projekti/Kriminalitesibas/Victim%20support/7.%20EE.pdf

109. "Victim Support Act" passed 17. 12. 2003. Žiūrėta 2019 kovo 26 d. https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502012017002/consolide

110. FRANET „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims' rights in practice". Estonia, 2014. Žiūrėta 2019 vasario 18 d. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country-study-victim-support-services-si.pdf

111. IVOR, ESTONIA. „Developments on the implementation of victim assistence mechanism". Žūrėta 2019 vasario 18 d. http://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/Fact_sheet_Estonia.PDF

112. „Trilingual victim support crisis hotline 116 006 launched". *ERR News,* sausio 7, 2019. https://news.err.ee/892780/trilingual-victim-support-crisis-hotline-116-006-launched

113. Leitgob-Guzy, Nathalie, Birkel, Christoph Birkel, Mischkowitz, Robert. „Victimization Surveys in Germany", *English Summaries*. Žiūrėta 2019 vasario 18 d.

https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/Publikationsreihen/PolizeiUndForschung/1_47_3_VictimisationSurveysInGermany_Volume3.pdf?__blob=publicationFile&v=3

114. FRANET „Victim support services in the EU: An overview and assessment of victims' rights in practice". Germany. Žiūrėta 2019 vasario 20d. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country-study-victim-support-services-it_0.pdf

115. Lietuvos teisės instituto informacija. „S. Nikartas: teikti teisinę pagalbą turėtų būti garbė". *Teisė. Pro*, vasario 9, 2019. http://www.teise.pro/index.php/2019/02/09/simonas-nikartas-teikti-teisine-pagalba-turetu-buti-garbe/

116. "Crime Victims Compensation Act as promulgated on 7 January 1985". Žiūrėta 2019 vasario 20. https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/EN/crime-victims-compensation-act-2016.pdf;jsessionid=732C28E2298B511AFB4D5810D4EBFE7D?__blob=publicationFile&v=4

117. KOK. Bundesweiter Koordinierungskreis gegen Menschenhandel. "Crime Victims' Compensation Act. Žiūrėta 2019 vasario 20 d. https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/en/human-trafficking/legal-framework-in-germany/crime-victims-compensation-act/

118. Kurty, Helum, Kuhlmann, Annette. „Mediation ir Germany and Other Western Countries", KRIMINOLOGIJOS STUDIJOS. Vilniaus universitetas: 2016/4, 13-14. Žiūrėta 2019 vasario 20 d. http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/download/10726/8810/

119. Europian e-Justis, Germany. „Help and support for victims of crime". Žžiūrėta 2019 vasario 21 d. https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-DE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=4&member=1

120. IVOR, GERMANY. „Developments on the implementation of victim assistence mechanism". Žiūrėta 2019 vasario 21 d. http://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/Fact_sheet_germany.pdf

121. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. „Pareigūno bendravimas su nukentėjusiaisiais". *Praktinis vadovas*. Žiūrėta 2019 balandžio 18 d., https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/01/Pareig%C5%ABno-bendravimas-su-nukent%C4%97jusiaisiais-2019.pdf

122.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe atlikta Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių nusikaltimų aukų teisių apsaugos, pagalbos ir paramos sistemą, analizė. Siekiant įvertinti, ar Lietuvoje egzistuojanti nusikaltimų aukų paslaugų sistema veiksminga, ar atitinka Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas, išanalizuoti bei palyginti Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse (Latvijoje, Estijoje ir Vokietijoje) veikiantys nusikaltimų aukų paslaugų sistemos modeliai, atskleisti esminiai skirtumai. Atliktas empirinis tyrimas, kuriuo siekta įvertinti policijos pareigūnų veiklą nusikaltimų aukų paslaugų srityje ir atskleisti policijos pareigūnų vyraujantį požiūrį į nusikaltimų aukas bei nustatyti Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų įgyvendinimo apimtį policijos pareigūnų veiklos kontekste. Be to, tyrimo metu stengtasi atskleisti nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų prieinamumą bei pakankamumą iš policijos pareigūnų perspektyvos.

Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, kurie suskirstyti į poskyrius, darbo gale pateikiamos išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas bei priedai. Magistro baigiamojo darbo pagrindinis tikslas – išskirti nusikaltimų aukų paslaugų sistemos Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse funkcionavimo probleminius aspektus, pateikti pasiūlymus sistemos tobulinimui. Siekiant šio tikslo, baigiamojo darbo pirmajame skyriuje analizuojami Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys nusikaltimų aukų teisių apsaugą, pagalbos ir paramos sistemą, antrajame skyriuje pateikiama nusikaltimų aukų paslaugų sistemos analizė, trečiajame – pasirinktose Europos Sąjungos šalyse veikiantys nusikaltimų aukų paslaugų sistemos modeliai, ketvirtasis skyrius apima atlikto empirinio tyrimo, kuriuo siekta įvertinti policijos pareigūnų veiklą nusikaltimų aukų paslaugų srityje, metodologiją bei rezultatų analizę ir aptarimą.

Reikšminiai žodžiai: paslaugų sistema, auka, pagalba, parama, viktimizacija.

ANOTATION

In the Master thesis, the analysis of the legislation of the Republic of Lithuania and the European Union regulating the protection of the rights of victims of crime, assistance and support was carried out. In order to assess whether the system of crime victim services in Lithuania is effective, and whether it complies with the provisions of the Directive on Crime Victims, the models of crime victim service system operating in Lithuania and selected European Union countries (Latvia, Estonia and Germany) have been analyzed and compared; moreover, essential differences have been revealed. An empirical study was carried out in order to assess the activities of police officers in the field of crime victim services, to reveal the prevailing attitude of police officers to victims of crime, to determine the scope of implementation of the provisions of the Directive on Crime Victims in the context of police officers' activities. Moreover, the research attempted to disclose the availability and sufficiency of services provided to crime victims from the perspective of police officers.

The final work consists of an introduction, four chapters, which are subdivided into sub-sections; conclusions and suggestions are provided at the end of the thesis, the list of literature and annexes are given as well. The aim of the Master thesis is to distinguish the problematic aspects of the functioning of the crime victim service system in Lithuania and the selected European Union countries, to present proposals for the improvement of the system. To this end, the first chapter of the final thesis analyzes the legal acts of the European Union and the Republic of Lithuania regulating the protection of the rights of victims of crime, the system of assistance and support. The second chapter presents the analysis of the system of crime victim services and the third one describes models of crime victim service system operating in selected European Union countries. The fourth chapter covers the methodology, analysis and discussion of the results of the carried out empirical study to evaluate the activities of police officers in the area of crime victim services.

Key words: service system, victim, help, support, victimization.

SANTRAUKA

Nusikaltimų aukų paslaugų sistema Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse

The System of Crime Victims Services in Lithuania and the European Union Countries

Magistro baigiamajame darbe analizuojami Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai nagrinėjamos temos kontekste, pateikiami svarbiausi Lietuvos Respublikos teisės aktų pakeitimai įgyvendinant Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas. Analizuojama, lyginama nusikaltimų aukų paslaugų sistema Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse, atskleidžiant esminius skirtumus, išskiriant sistemos funkcionavimo probleminius aspektus. Atliktas empirinis tyrimas, kuriuo siekta įvertinti policijos pareigūnų veiklą nusikaltimų aukų paslaugų srityje, atskleisti vyraujantį policijos pareigūnų požiūrį į nusikaltimų aukas, nustatyti Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų įgyvendinimo apimtį policijos pareigūnų veiklos kontekste.

Magistro baigiamojo darbo pagrindinis tikslas – išskirti nusikaltimų aukų paslaugų sistemos Lietuvoje ir pasirinktose Europos Sąjungos šalyse funkcionavimo probleminius aspektus, pateikti pasiūlymus sistemos tobulinimui.

Atlikto empirinio tyrimo ir nusikaltimų aukų paslaugų sistemos Lietuvoje analizės duomenys atskleidė, kad Lietuvoje kompleksinė pagalba ir parama teikiama smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis aukoms ir nukentėjusiems vaikams, o tuo tarpu nukentėję nuo kitų nusikaltimų nesulaukia realios pagalbos, kas prieštarauja Nusikaltimų aukų direktyvoje įtvirtintai nuostatai, kad pagalba ir parama turi būti prieinama visoms nusikaltimų aukoms.

Policijos pareigūnai, susiduriantys su nusikaltimų aukomis, stokoja informacijos ir priemonių atliepiant nusikaltimų aukų poreikius. Nėra pastovaus grįžtamojo ryšio tarp institucijų, teikiančių pagalbą ir paramą nusikaltimų aukoms, kas yra vienas iš veiksnių, atitolinančių nusikaltimų aukas nuo efektyvios, savalaikės pagalbos.

SUMMARY

The System of Crime Victim Services in Lithuania and the European Union Countries

The Master thesis analyzes the legal acts of the European Union and the Republic of Lithuania in the context of the topic under discussion, and presents the most important amendments to the legislation of the Republic of Lithuania in the implementation of the provisions of Directives on the Victims. The system of crime victim services in Lithuania is being analyzed and compared to the ones of European Union countries, revealing essential differences and distinguishing problematic aspects of system functioning. An empirical study was carried out in order to assess the activities of police officers in the field of crime victim services, as well as to reveal the prevailing attitude of police officers to the victims of crime and determine the scope of implementation of the provisions of Directive on the Victims in the context of police officers‘s activity.

The aim of the Master thesis is to distinguish the problematic aspects of the functioning of the system of crime victim services in Lithuania and the selected European Union countries, and to present proposals for the improvement of the system.

The analysis of the empirical research and the system of crime victim services in Lithuania revealed that complex assistance and support in Lithuania is provided for adults and children who suffered from violence in the close environment, and trafficking in human beings, while victims who suffered in other crimes do not receive any real help, which contradicts the provision of the Directive on the Victims that assistance and support must be available to all victims of crime.

Police officers facing victims of crime lack information and tools to respond to their needs. There is no constant feedback between the institutions providing assistance and support to crime victims, which is one of the factors that deter victims of crime from effective and timely assistance.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1 Policijos veikla nusikaltimų aukų paslaugų srityje tyrimo klausimai

Gerbiamas respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programos VI kurso studentė, rengianti baigiamąjį magistro darbą tema "Nusikaltimų aukų paslaugų sistema Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse" (angl. The System of Crime Victims Services in Lithuania and the European Union Countries).

Atliekamas mokslinis tyrimas yra priemonė, padėsianti nustatyti Jūsų, kaip policijos pareigūnų, požiūrį į nusikaltimų aukas. Jūsų apklausos duomenys padės atsakyti į baigiamajame darbe iškeltus ginamuosius teiginius, pateikti išvadas ir pasiūlymus. Todėl kviečiu visus policijos pareigūnus, kurie savo darbe susiduria su nusikaltimų aukomis, atsakyti į pateiktus klausimus. Kiekvieno iš Jūsų atsakymas yra labai svarbus ir reikšmingas. Atsakant į klausimus tikiuosi Jūsų nuoširdumo.

Konfidencialumas ir anonimiškumas garantuotas, apklausos duomenys bus naudojami tik mokslo tikslais. Kilsiant klausimų, maloniai prašau kreiptis el. paštu *dovitkausk@stud.mruni.eu*

Iš anksto dėkoju.

1. **Kokias funkcijas atliekate policijos įstaigoje, kurioje Jūs dirbate?**
   - o Ikiteisminio tyrimo funkciją;
   - o Reagavimo ir ikiteisminio tyrimo funkcijas;
   - o Reagavimo funkciją (pereikite prie 11 klausimo).
2. **Kokiu principu Jūs nukentėjusiam asmeniui išaiškinate jo teises?**
   - o Išsamiai ir paprastai, jam suprantama kalba paaiškinu visas teises ir pasirašytinai įteikiu nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priedą;
   - o Išaiškinu tik kai kurias teises ir pasirašytinai įteikiu nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priedą;
   - o Jeigu paprašo, išaiškinu teises ir pasirašytinai įteikiu nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priedą;
   - o Pasirašytinai įteikiu nukentėjusiojo teisių išaiškinimo protokolo priedą;
   - o Kita (įrašykite).

3. Apie kokias teises asmuo, tapęs nusikaltimo auka, dažniausiai Jūsų teiraujasi?

**Galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą.*

- Teisė gauti teisinę pagalbą;
- Teisė gauti apsaugą;
- Teisė kreiptis dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo;
- Teisė gauti informaciją apie ikiteisminį tyrimą, kontaktinius duomenis ir susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga;
- Teisė teikti įrodymus;
- Teisė į užsienio piliečių ir Lietuvos Respublikos piliečių lygiateisiškumą;
- Teisė gauti vertimą žodžiu ir raštu;
- Teisė apskųsti sprendimus;
- Teisė pareikšti nušalinimą;
- Teisė gauti kompensaciją už išlaidas, patirtas dėl dalyvavimo baudžiamajame procese;
- Teisė gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą;
- Teisė turėti lydintį asmenį;
- Teisė pasakyti baigiamąją kalbą;
- Nesiteirauja apie jokias teises.

4. Kokiu principu bendradarbiaujate su Specializuotu pagalbos centru (toliau - SPC) pradedant/atliekant ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje?

- Išsiunčiamas pranešimas SPC pradėjus ikiteisminį tyrimą, dėl tolesnio bendradarbiavimo nesu tikra (-s);
- Išsiunčiamas pranešimas SPC pradėjus ikiteisminį tyrimą ir keičiamasi informacija viso tyrimo metu;
- Išsiunčiamas pranešimas SPC pradėjus ikiteisminį tyrimą, tyrimo eigoje SPC savo iniciatyva atsiunčia pažymą, tolesnio bendradarbiavimo, informacijos kaitos nėra;
- Išsiunčiamas pranešimas SPC pradėjus ikiteisminį tyrimą, SPC atsiunčia pažymą tik pateikus prašymą;
- Kiekvienu atveju skirtingai;
- Negaliu atsakyti.
- Kita (įrašykite).

5. Jūsų nuomone, ar SPC pažyma yra svarbus dokumentas atliekant ikiteisminį tyrimą dėl smurto artimoje aplinkoje?

**SPC pažymoje atsispindi išsamus asmens pasakojimas apie patirtą ar patiriamą smurtą.*

o Taip. Padeda įsigilinti į nukentėjusiojo poreikius, paskirti kaltam asmeniui tinkamą poveikio priemonę;

o Ne. Visiškai neturintis reikšmės dokumentas;

o Tam tikrais atvejais svarbus;

o Neturiu nuomonės.

6. Kokiu principu bendradarbiaujate su Vaiko teisių apsaugos tarnyba (toliau - VTAT), atliekant ikiteisminį tyrimą, kuriame nukentėjusysis yra vaikas?

o Išsiunčiamas pranešimas VTAT pradėjus ikiteisminį tyrimą, dėl tolesnio bendradarbiavimo nesu tikra (-s);

o Išsiunčiamas pranešimas VTAT pradėjus ikiteisminį tyrimą ir keičiamasi informacija viso tyrimo metu;

o Išsiunčiamas pranešimas VTAT pradėjus ikiteisminį tyrimą, tyrimo eigoje VTAT savo iniciatyva atsiunčia pažymą/išvadą, tolesnio bendradarbiavimo, informacijos kaitos nėra;

o Išsiunčiamas pranešimas VTAT pradėjus ikiteisminį tyrimą, VTAT atsiunčia pažymą/išvadą tik pateikus prašymą;

o Kiekvienu atveju skirtingai;

o Negaliu atsakyti.

o Kita (įrašykite).

7. Jūsų nuomone, ar VTAT pažyma/išvada yra svarbus dokumentas atliekant ikiteisminį tyrimą, kuriame nukentėjusysis yra vaikas?

**VTAT rengiamoje pažymoje/išvadoje atsispindi vaiko poreikių įvertinimas, vaiko nuomonė, aplinkos, kurioje vaikas gyvena, įvertinimas ir kt.*

o Taip. Padeda įsigilinti į vaiko poreikius, paskirti kaltam asmeniui tinkamą poveikio priemonę;

o Ne. Visiškai neturintis reikšmės dokumentas;

o Tam tikrais atvejais svarbus;

o Neturiu nuomonės.

8. Ar nukentėjusiojo apklausą Jūsų įstaigoje atlieka tos pačios lyties pareigūnas?

o Taip, visais atvejais;

o Atlieka tas pareigūnas, kuris pradeda ikiteisminį tyrimą ar kuriam priskirta byla, neatsižvelgiant į lytį;

o Tam tikrų nusikaltimų atvejais (pvz., seksualinių nusikaltimų atvejais);

o Negaliu atsakyti.

9. Kaip ikiteisminiame tyrime įforminate nukentėjusįjį lydintį asmenį?

- Įtraukiamas į procesą "kito dalyvio" statusu;
- Pažymima procesinių veiksmų atlikimo protokoluose, kaip dalyvaujantis asmuo;
- Neįtraukiamas jokia forma, nors ir dalyvauja procesiniuose veiksmuose, atliekamuose su nukentėjusiuoju;
- Visi procesiniai veiksmai su nukentėjusiuoju atliekami tik individualiai. Kiti asmenys veiksmuose nedalyvauja;
- Lydinčio asmens instituto savo praktikoje dar nesu taikęs/iusi;
- Nežinau kas tai yra;
- Negaliu atsakyti.
- Kita (įrašykite).

10. Ar sutinkate su teiginiu, kad teisinė pagalba Lietuvoje teikiama formaliai, neatitinka kokybės kriterijaus?

- Visiškai nesutinku;
- Nesutinku;
- Nesu tikras;
- Sutinku;
- Visiškai sutinku.

11. Ar esate girdėjęs (-usi), skaitęs (-čiusi) apie Nusikaltimų aukų direktyvą?

**2015m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direkyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai.*

- Esu girdėjęs (-usi);
- Esu skaitęs (-čiusi), bet savo darbe direktyvos nuostatomis nesivadovauju;
- Esu skaitęs (-čiusi) ir stengiuosi savo darbe vadovautis direktyvos nuostatomis;
- Nesu girdėjęs (-usi).

12. Ar per paskutinius 12 mėnesių teko dalyvauti mokymuose, kurie orientuoti į bendravimą su nusikaltimų aukomis ar pagalbos ir paramos teikimą nusikaltimų aukoms?

- Teko;
- Neteko;
- Neprisimenu.

13. Ar sutinkate su teiginiu, kad tiek rengiant policijos pareigūnus, tiek organizuojant mokymus jau esamiems pareigūnams, mokymas orientuotas daugiau į teisės pažeidėjų sulaikymo taktiką negu į pagalbą nusikaltimų aukoms?

- Visiškai sutinku;
- Sutinku;

- Nesu tikra (-s);
- Visiškai nesutinku;
- Nesutinku.

14. Kaip manote, ar policijos pareigūnams trūksta mokymų, orientuotų tiek į bendravimą su nusikaltimų aukomis, tiek teikiant pagalbą ir paramą nusikaltimų aukoms.

- Manau, kad tokie mokymai būtini;
- Manau, kad tokie mokymai nėra būtini, bet praverstų;
- Manau, kad tokie mokymai visiškai nereikalingi;
- Neturiu nuomonės.

15. Atsakykite į pateiktus teiginius.

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nesu tikra (-s)	Sutinku	Visiškai sutinku
Aš esu suinteresuotas nusikaltimo aukos poreikiais					
Man rūpi, ką išgyvena kiekvienas asmuo, tapęs nusikaltimo auka, kuris kreipiasi į mane.					
Savo darbe susidūrus su nusikaltimo auka visuomet bendrauju pagarbiai ir mandagiai, neatsižvelgiant į asmens socialinį statusą, turtinę padėtį, fiziologinę būseną ar kt.					

Jeigu asmeniui, tapusiam bet kokio nusikaltimo auka, prireiktų psichologinės, konsultacinės, teisinės ar kitokios pagalbos, aš žinočiau kur jį nukreipti.					

16. Ar savo darbe naudojate informacinius lankstinukus/brošiūras, kur nurodyta visa informacija apie nusikaltimų aukoms teikiamas paslaugas apylinkėje?

o Taip, turiu universalius informacinius lankstinukus/brošiūras, bet juos ne visuomet įteikiu asmenims;

o Taip, turiu universalius informacinius lankstinukus/brošiūras ir visuomet juos stengiuosi įteikti asmenims;

o Turiu tik nuo tam tikrų nusikalstamų veikų (pvz., smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis ir išnaudojimo) nukentėjusiems asmenims skirtus informacinius lankstinukus/brošiūras, bet juos ne visuomet įteikiu;

o Turiu tik nuo tam tikrų nusikalstamų veikų (pvz., smurto artimoje aplinkoje, prekybos žmonėmis ir išnaudojimo) nukentėjusiems asmenims skirtus informacinius lankstinukus/brošiūras ir visuomet juos stengiuosi įteikti;

o Šiuo metu neturiu jokių informacinių lankstinukų/brošiūrų;

o Negaliu atsakyti;

o Kita (įrašykite).

17. Remiantis savo darbo patirtimi, įvertinkite nusikaltimų aukoms teikiamų paslaugų prieinamumą mieste, kuriame dirbate.

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nesu tikra (-s)	Sutinku	Visiškai sutinku
Psichologinė pagalba yra lengvai prieinama visoms					

nusikaltimų aukoms.					
Psichologinė pagalba yra lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms (pvz., nukentėjusiems vaikams, prekybos žmonėmis, smurto artimoje aplinkoje, seksualinių nusikaltimų aukoms ir t. t.).					
Konsultacinė pagalba yra lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms.					
Konsultacinė pagalba yra lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms (pvz., nukentėjusiems vaikams,					

prekybos žmonėmis, smurto artimoje aplinkoje, seksualinių nusikaltimų aukoms ir t. t.).					
Laikino apnakvindinimo paslauga yra lengvai prieinama visoms nusikaltimų aukoms.					
Laikino apnakvindinimo yra lengvai prieinama tik pažeidžiamiausioms aukų grupėms (pvz., nukentėjusiems vaikams, prekybos žmonėmis, smurto artimoje aplinkoje, seksualinių nusikaltimų aukoms ir t. t.).					

18. Kaip manote, ar teikiama pagalba ir parama nusikaltimų aukoms mieste, kuriame Jūs dirbate, yra pakankama?

- Pakankama visoms nusikaltimų aukoms;

- Pakankama tik atskirų nusikalstamų veikų aukoms;
- Nepakankama;
- Neturiu nuomonės;
- Kita (įrašykite).

19. Jūsų nuomone, asmeniui, tapus nusikaltimo auka, labiausiai trūksta?

**Galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą.*

- Informacijos, susijusios su tyrimu;
- Teisinės pagalbos (teisinių žinių);
- Psichologinės pagalbos;
- Konsultacinės pagalbos;
- Saugaus apsistojimo (būsto);
- Apsaugos;
- Neturiu nuomonės;
- Kita (įrašykite).

20. Kaip, Jūsų nuomone, būtų galima pagerinti nusikaltimų aukų pagalbos ir paramos sistemą Lietuvoje? Įrašykite.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2019 - 05 - 08
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Baudžiamosios teisės ir proceso instituto, Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programos studentė Dovilė Vitkauskaitė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„NUSIKALTIMŲ AUKŲ PASLAUGŲ SISTEMA LIETUVOJE IR EUROPOS SĄJUNGOS ŠALYSE“ (angl. The System of Crime Victims Services in Lithuania and the European Union Countries):

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____

(parašas) *(vardas, pavardė)*